

Relasjoner mellom Norge og Russland

En sosiologisk analyse av norske markedsaktørers utfordringer i møtet med det russiske samfunnet

Natalia Ushakova

*Masteroppgave i sosiologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Høsten 2008*

Forord

Etter noen uforklarlige omstendigheter har fristen for innleveringen av masteroppgaven falt sammen med terminen for fødselen av mitt første barn. Den aller ”heteste” tiden ved skrivingen av oppgaven har jeg derfor gjennomført i gravid tilstand. De gravide, som sikkert er velkjent for de fleste, kommer ofte inn i en særegen tankegang som er ganske annerledes fra den tankegangen man ellers har. Under en slik påvirkning sammenlikner jeg plutselig oppgavens avslutning med barnefødselen med det mål om å finne ut av forkjeller. I grunnen er det kanskje ikke noe overraskende fordi jeg har vært opptatt av forskjellsproblematikk i løpet av de siste 2,5 år. Jeg tenker at både produksjonen av oppgaven og fosterets utforming krever tid, tålmodighet, en del anstrengelse og selvfølgelig mye mer. Dette er likheter. Forskjellen finner jeg i at oppgavens resultat er avhengig av flere menneskers bidrag enn det er i tilfelle med ungen. Jeg vil derfor takke alle som i løpet av studietiden har forstått, støttet og hjulpet meg.

Mona Berg Hansen og Geir Hansen for deres varme hjerte, kloke råd og den uvurderlige støtte som førte til de fruktbare resultater jeg nå har kommet til.

Roar Hagen. Uten hans godvilje, rådgivning og veiledning ville oppgaven aldri blitt så godt gjennomtenkt og utformet som den nå er.

Bjørn for at han bestandig har oppmuntret og trodd på meg, stått ved min side og støttet meg så godt han kunne. Tusen takk for at du har vært så tålmodig med å lese tekstene mine gang på gang!

Tusen hjertelig takk også til ***Helga Johnsen*** og til ***Mona*** for språkvaskingen som jeg ikke ville klart meg uten!

Jeg vil dessuten takke ledelsen ved ***det sosiologiske instituttet og mine informanter*** for at jeg har blitt tatt så godt i mot og fått mulighet til å gjennomføre denne oppgaven. Det var helt nødvendig!

Takk til alle mine ***medstudenter*** for de gode stunder vi har hatt sammen, forståelse og bistand.

Til slutt vil jeg takke min ***mamma*** fordi det er gjennom hennes bidrag jeg selv er blitt til den jeg er.

Tromsø, 2. november 2008

Natalia Ushakova

KAPITTEL 1: INNLEDNING	1
1.1 OPPGAVENS TEMA OG PROBLEMOMRÅDE	1
1.2 ERFARINGENE FRA FELTET	2
1.3 PROBLEMOMRÅDET	4
1.4 MOTIV FOR OPPGAVEN	5
1.5 FORSKNING PÅ FELTET.....	6
1.6 AVGRENSNING AV OPPGAVEN.....	9
KAPITTEL 2: FORSKJELLSPROBLEMATIKKEN. VALG AV TEORI.	11
2.1 KOMMUNIKASJON PÅ TVERS AV GRENSER	11
2.1.1 <i>Kommunikasjon og relasjon</i>	11
2.1.2 <i>Kulturen som en felles plattform for kommunikasjonen</i>	13
2.1.2.1 <i>Har Norge - Russland lite til felles?</i>	14
2.1.3 <i>Hvor mye og hva er forskjellig</i>	15
2.1.4 <i>Aktørperspektiv</i>	17
2.2 DEN SAMFUNNMESSIGE KONTEKSTEN.....	18
2.2.1 <i>En systemisk tilnærming til samfunnet</i>	20
2.3 REFLEKSJON OMKRING STRUKTURASJONSTEORIEN	21
2.3.1 <i>Sosiale systemer og empirisk forskning</i>	22
2.3.2 <i>Samfunn og forskjellsproblematikken</i>	23
2.3.3 <i>Ordensproblematikken. Struktur</i>	25
2.3.4 <i>Strukturelle egenskaper</i>	26
2.3.5 <i>Regler</i>	27
2.3.6 <i>Ressurser</i>	29
KAPITTEL 3: METODE	31
3.1 METODOLOGI	31
3.1.1 <i>Den abduktive forskningsstrategien</i>	31
3.1.2 <i>Refleksjoner over valg av forskningsstrategi</i>	32
3.1.3 <i>Hermeneutisk tradisjon og forskningsprosess</i>	34
3.1.3.1 <i>Fra hverdagsnær analyse til vitenskapelig analyse</i>	35
3.1.4 <i>Avgrensninger</i>	36
3.2 DATAINNSAMLING.....	38
3.2.1 <i>Fra forskningsstrategi til valg av metode</i>	38
3.2.2 <i>Den kvalitative metoden</i>	38
3.2.3 <i>Dybdeintervju som datainnsamlingsmetode</i>	39
3.2.4 <i>Intervjuets forløp</i>	40
3.2.5 <i>Valg av variabler</i>	43
3.3 ANALYSEMETODE.....	44
3.3.1 <i>Den kvalitative analysen</i>	44
3.3.2 <i>Innholdsanalyse som forskningsmetode</i>	44
3.3.2.1 <i>Første bearbeiding og sortering av data</i>	45
3.3.2.2 <i>Videre analyse</i>	46
3.3.2.3 <i>Funn under rekonstruksjon og kategorisering av data</i>	46
3.3.2.4 <i>Meningsforhold i data</i>	47
3.3.3 <i>Forholdet mellom empiri og samfunnsvitenskapelige teori</i>	49
KAPITTEL 4: AKTØRENE'S ROLLE I RELASJONENE	51
4.1 AKTØRENE'S EGNE FORSTÅELSER	51
4.1.1 <i>Meningsdannelsen rundt vanskeligheter</i>	51
4.2 FORSKJELLSPROBLEMATIKKEN I DATAMATERIALET	53
4.2.1 <i>Informantenes hverdagsnære forskjellsforståelse</i>	53
4.2.2 <i>Meningsdannelsen rundt forskjeller</i>	55
4.2.2.1 <i>Meningen med "måten å organisere på". Strukturproblematikken</i>	56
4.2.3 <i>Aktør- struktur problematikken i datamaterialet</i>	58
4.2.4 <i>Meningen med "Måten å opptre på". Aktørproblematikken</i>	59
4.2.5 <i>Informantenes spontane teori om relasjoner</i>	61
4.3 REFLEKSJONENS VIKTIGE ROLLE I RELASJONSPROSESSEN.....	62
4.3.1 <i>Veien til suksess</i>	62
4.3.2 <i>Kompetansemodellen</i>	64

4.3.3 Mangelen på forklaringer av de samfunnsmessige begrensningene	66
4.3.4 Fortsettelsen av forskningsprosessen.....	67
4.3.4.1 Relasjonene Norge – Russland er en høybelastet relasjon for aktørene.....	68
KAPITTEL 5: ANALYSE AV DET RUSSISKE SAMFUNNET, NORGE OG RUSSLAND SOM TO ULIKE SAMFUNNSSYSTEMER.	71
5.1. VALG AV ANALYSEPERSPEKTIV	71
5.2 INTERAKSJONSRAMMER OG INTEGRASJONSMEKANISMER	71
5.2.1 Demokratiet	72
5.2.2 Politikk +/- økonomi	75
5.3 INSTITUSJONELL ANALYSE.....	77
5.3.1 Strukturelle egenskaper.....	77
5.3.2 En historisk bakgrunn.....	78
5.3.3 Situasjonen med institusjonene i dagens Russland	80
5.3.4 Hvordan den institusjonelle situasjonen i Russland påvirker norsk – russiske relasjoner. Beskyttelse, trygghet og stabilitet.	82
5.4 ANALYSE AV STRUKTURER.....	85
5.4.1 De uatskilte ressursene. Konsekvensene av en ubegrenset makt. Mistillit.	85
5.4.2 Strukturer binder handling til system. Regler/Ressurser.	88
5.4.2.1 Styrkebaserte eller lovbaserte regler.....	88
5.5 KORRUPSJON. HANDLINGSREGULERINGEN.....	90
5.5.1 Nettverket som en relasjonsmulighet	92
5.5.1.1 En ugunstig situasjon for små norske bedrifter.....	94
5.6 OPPSUMMERING	96
KAPITTEL 6: KONKLUSJON OG AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER.....	99
6.1. FORSKJELLSPROBLEMATIKKEN. RESULTATENE.....	99
6.1.1 Forskjellens virkning på relasjonene	100
6.1.2 En mulighet og en begrensning samtidig.....	102
6.2 AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	102
LITTERATURLISTE.....	104
VEDLEGG 1: INFORMASJONS BREV	109
VEDLEGG 2: ERKLÆRING OM SAMTYKKE	110
VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE	111

Kapittel 1: INNLEDNING

1.1 Oppgavens tema og problemområde

Verden består ikke lenger av isolerte menneskegrupper. Det kulturelle mangfoldet som kjennetegner dagens samfunn er et ubestridelig faktum. Dette faktum har skapt nye utfordringer for forretningslivet, offentlige sektor og til aktører generelt fordi det bringer sammen mennesker som er ulike på mange måter, inkludert språk, religion, etnisitet, normer og verdier. Kontakt på tvers av nasjonale og kulturelle grenser bringer med seg større sjanser for misforståelser. Til tross for utfordringene preges det moderne samfunnet av en tiltakende grad av tverrkulturell kontakt. I følge faglitteraturen som belyser feltet, krever tverrkulturell samhandling faglig oppmerksomhet og kompetanse for at aktørene på begge sider av grensene skal oppnå fordeler av det. I rammen av denne oppgaven vil jeg studere et tverrkulturelt forhold som i den siste tiden har fått en ny form, innhold og betydning.

Samhandelen mellom Norge og Russland har økt med 66 prosent (forskning.nord 2006:3) fra 2004 til 2005. Planene fremover går i retning av et stadig utvidet samarbeid. Det er fordi kontakten mellom Norge og Russland gir rom for store muligheter knyttet til kontakt mellom vanlige mennesker, fiskeriforvaltning, petroleum, næringsliv, miljøvern, utdanning, kulturliv, helsevesen, infrastrukturutvikling med mer. Det er stadig flere bedrifter og aktører som finner Russland som et attraktivt land å bygge relasjoner med. Gjennom arbeidsutveksling, kunnskapsutveksling handels- og industrisamarbeid slår både de norske og russiske aktører seg sammen innenfor en internasjonal relasjonsprosess. Denne prosessen har fått større dimensjoner de siste 17 årene etter Sovjetunionens sammenbrudd. Før den tiden, i den sovjetiske perioden, var kontaktene mellom Norge og USSR begrenset og gikk stort sett gjennom offisielle kanaler. De ”nye” norsk – russiske relasjonene har i løpet av den siste tiden på mange måter gjort seg sine første erfaringer. Det er kanskje naturlig at denne utviklingen viser ikke utelukkende til positive erfaringer. Den norsk – russiske relasjonsproblematikken med store potensielle fordeler og muligheter for samarbeid i fremtiden, spesielt i Nord-Norge, har uten tvil et klart behov for å samle inn og bearbeide/systematisere materialet for å utvikle ny kunnskap om denne praksisen.

1.2 Erfaringene fra feltet

Når Sovjetunionen gikk i oppløsning, ble samtidig grensene åpnet opp for et større samkvem og ferdsel, begge veier av turister, forretningsfolk og delegasjoner. Dette gav grobunn for en utvikling av nye erfaringer i relasjonene mellom Norge og Russland. I dag er det et klart mål at kontakten mellom de norske og russiske parter skal gå direkte som for eksempel mellom fagmyndigheter, organisasjoner, bedrifter og skoler (UD 2003). Dette er som sagt en klar motsetning til den tidligere sovjetiske perioden når kontakten mellom Norge og Sovjetunionen foregikk kun gjennom de offisielle kanaler. For første gang bygger nå norske og russiske folk direkte relasjoner og det er blitt åpnet for flere sosiale områder. Derfor er det kanskje ikke overraskende at de nye omstendighetene og de tettere kontaktene mellom Norge og Russland krever en ny kunnskap om Norges største naboland.

Noen mener, at på grunn av at den foreløpig begrensede kunnskapen om russisk levesett, er norske aktører ofte relativt uvitende om hvor annerledes det russiske samfunnet faktisk er. Dette ser vi gjennom erfaringer som har vært samlet i løpet av de siste årene. *”Det er ofte en mangel på grunnleggende forståelse for forskjellene mellom Norge og Russland som gjør at noen norske selskap mislykkes i Russland”*, mener Anton Voskoboinikov forretningsutvikler i Proparents AS (Nordlys 2.2.2007).

Direktøren Salve Dahle i Akvaplan Niva sier at nordmenn har slitt med en vrangforestilling om Russland som stammer fra Jeltsin – perioden. *”Vi har bilde av kaos, korrupsjon og miljøkatastrofer, som ikke stemmer med dagens virkelighet. Vi legger fortsatt en bistanndsideologi til grunn for samkvemmet. Det passer svært dårlig i møte med Putins Russland”*, mente han.

Helge Blakkisrud fra NUPI er enig med han og sier at: *”(...) en tilnærming til Russland i dag, krever en mentalitetsendring fra norsk side”*, samtidig som u-landsbildene må legges bort og russerne må behandles som likeverdige partnere (Forskningsrådets Nordområde konferanse 2006).

Flere uttalelser om de norsk – russiske relasjonene som jeg har fått tilgang til i de skriftlige kildene, viser til motstridende erfaringer fra feltet.

Torkild Reinertsen i ingeniørselskapet Reinertsen var skeptisk da han oppsummerte sine erfaringer med det norsk – russiske samarbeidet. Han sa følgende: *”Går du til sengs med en bjørn, enten det er for å elske eller slåss, er det stor fare for å bli skadet”*. Og *”En skal tenke seg nøye om før en inngår kompaniskap med russere”* (sst.:2006). Kjetil

Skogrand uttrykte også skepsis i forbindelse med "uklarhetene" omkring Russlands utvikling som demokratisk samfunn. *"Vårt hovedmål er helt klart å styrke våre forbindelser med russerne på alle plan, "But it takes two to tug up"*, sa han (sst.:2006). Mens noen uttrykker optimisme om samarbeidet med Russland, ser vi også en del pessimisme rundt de norsk – russiske samarbeidsrelasjonene. En liten næringslivsartikkel i bladet Nordlys med intervju av Roger Håkon Mikkelsen (Innovasjon Norge i Murmansk) setter fokus på noe viktig i forhold til problematikken (Nordlys 19.6.2007). Samtidig med at Mikkelsen advarer de som tror det er lettvis å satse på Russland, medgir han at mulighetene er store hos den norske naboen i øst. Det viktigste er derfor å ha en basisforutsetning før man beveger seg til Russland, et sikkert utført hjemmearbeid, mener Mikkelsen. Spørsmålet om *"kan vi nok om Russland til å få til fruktbare samarbeid?"* var også blant de problemstillingene som ble belyst under Forskningsrådets nordområdekonferanse i midten av november 2006.

En manglende kunnskap om naboland kan føre til mislykkede erfaringer og konflikter som reduserer motivasjonen til å bygge relasjoner med Russland, både blant ledere, selvstendig næringsdrivende og alle andre som kan være potensielle samarbeidspartnere.

På grunn av at de tette norsk – russiske forholdene ikke har hatt disse erfaringene lenge nok, forblir dermed Russland for nordmenn fortsatt på mange måter som et lite kjent land. Erfaringene tilsier at det finnes et behov for å utvikle mer kunnskap om Russland som handels- og samarbeidspartner, og jeg antar at denne kunnskapen blant annet bør handle om å øke innsikten i de russiske samfunnsforholdene. Dette er på grunn av at mange observatører har påpekt at Russland som et land for å bygge relasjoner med er noe vesentlig annerledes enn folk fra den vestlige verden er vant til. Samfunnsforholdene i Russland er en ekstra utfordring for de vestlige aktørene. De samfunnsmessige forskjellene spiller hovedrollen i denne problematikken, slik også A.Voskoboinikov og R. H. Mikkelsen erfarte. Spesielt nevnes det de innviklede spillereglene som har så lite til felles med de man i Vesten bruker i sin hverdag. Til tross for de mange problematiske momenter, tiltrekkes imidlertid vestlige aktører og investorer av samhandel med Russland. *"Russland er fullt av muligheter og utgjør en fruktbar grobunn for all slags forretningsvirksomhet"*, sier en engelsk foretningmann John Warren (min oversettelse av Franchetti 2007). Samtidig legger han til at i Russland vet man aldri hva dagen vil bringe og det er de med eventyrlyst som tiltrekkes av å bygge sin virksomhet i Russland.

Samarbeid og samhandel med Russland viser seg å by på større utfordringer enn forventet. Dette kan forklares at russisk samfunnsliv skiller seg vesentlig fra den vestlige. Den økende vestlige interesse for samarbeid og samhandel med Russland, krever derfor større kunnskaper om denne forskjellen, for å øke mulighetene for vellykket kommunikasjon. Denne masteroppgaven skal i så måte være et lite bidrag til denne typen kunnskap. Som erfaringene fra feltet antyder vil det være et krav til både de internasjonale og de lokale samfunnsprosesser å kreve mer utvikling av kunnskap om dette emne.

1.3 Problemområdet

Som jeg nevnte ovenfor fremstår samfunnsforholdene i Russland som noe veldig annerledes enn forholdene i den vestlige verden. Når det gjelder norske forhold var det ikke lenger siden enn til 2006 at Forskningsrådet skrev om at: *”velferdsforskjellene mellom Norge og Nordvest-Russland er en av verdens største over kort geografisk avstand”*. Dette mente Forskningsrådet har et særlig utgangspunkt for forskningen (forskning.nord 2006:15). Utenom de tekniske og de økonomiske forholdene, nevnes det også betydelige forskjeller i samfunnets fremherskede livsmønstre og verdimønstre som blant annet viser seg i ulike holdninger til arbeid, til autoritet, til demokrati etc.

Kontakten med Russland betyr for norske aktører et forhold eller en interaksjon med det russiske samfunnet. For å kunne operere i, og med Russland, må norske aktører forholde seg til de ulike segmentene i samfunnet. De samfunnsmessige ulikhetene gjør det vanskelig å operere på samme måte som man vanligvis gjør i Norge. I dette tilfelle er aktørens handlingsmuligheter betinget, påvirket og begrenset av det russiske samfunnet med dets forskjeller og som er premissleverandøren for de norske aktørens handlinger. Forståelsen og innsikten i de sosiokulturelle forholdene i Russland er en nødvendig start for at relasjonene skal få sjansen til en positiv utvikling. Det presiseres derfor at de norske aktørene må ha kunnskap om det russiske samfunnet. Det er rett og slett en forutsetning å være klar over hva man skal forholde seg til. Om de norske aktører ville samhandle med for eksempel Sverige, trengte de sannsynligvis mye mindre av *”det forberedende hjemmearbeidet”*, som Roger Mikkelsen sa (se forrige avsnittet). I tilfelle med Russland, er kjennskapen til landet mye mindre og krever derfor en større kunnskapsinnsats. Noen undersøkelser viser imidlertid at svært få norske forretningsfolk har tatt samfunnsforskjellsproblemene på alvor. Problemene som oppstår vurderes oftest som

tekniske, økonomiske eller administrative. Uten forståelsen for landet som man vil samhandle med er muligheten større for at relasjonene mislykkes (Steward 1985).

Den norsk – russiske relasjonsproblematikken, sett ut ifra det overnevnte, har en samfunnsmessig dimensjon. Denne går ut på at norske aktører trenger kunnskap om Russland som et land med store forskjeller fra den vestlige verden. Et samfunnsforskjellsperspektiv ser av den grunn ut som en fruktbar tilnærming for å studere de norsk – russiske relasjonene. Dette perspektivet ser jeg ikke som det eneste. Etter min oppfatning, inneholder problematikken også et aktørperspektiv. I det forrige avsnittet har jeg forsøkt å illustrere erfaringene fra feltet som sier at de norsk – russiske relasjonene kan utvikle seg både positivt og negativt, avhengig av aktørenes oppfatning og deltakelse i prosessen. Når det i første omgang er de eksisterende samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland som preger relasjonene, blir det aktørenes egen innsats i andre omgang som kan påvirke forholdet. Aktørene er aktive i prosessen. Det er deres evne og vilje til å komme nærmere, forstå og tilpasse seg til det russiske samfunn som har innflytelse på relasjonenes utfall. Og på grunn av at det er aktørene som er aktiv involvert i prosessen, er det de som best kan forstå hvilke av de samfunnsmessige forskjellene som skaper problemer når nordmenn forholder seg til (relaterer med) Russland. På denne måten har aktørenes forståelse av prosessen sammenheng med de nødvendige for relasjonsbyggingen kunnskaper.

Når relasjonene ser ut til å være en prosess som øver innflytelse av både aktører og samfunnet utenfor, har jeg funnet det mest fruktbart å kombinere både den samfunnsmessige, og den aktørmessige dimensjonen for å studere relasjonsproblematikken. Dermed vil jeg i rammen av denne oppgaven studere aktørenes egne oppfatninger med det formål å finne ut av de problemsonene som er knyttet til de samfunnsmessige forskjeller mellom Norge og Russland. For å videre styrke deres forklaringer ønsker jeg ved hjelp av en samfunnsteori og gi en vitenskapelig forklaring på den norsk – russiske relasjonsproblematikken.

1.4 Motiv for oppgaven

De norsk – russiske relasjonene tiltrekker forskningsinteresse på grunn av sin korte historiske periode og siden forholdene har fått en så omfattende karakter. Oppfølging av de nyere sosiale prosessene er en av forskerens oppgave. De samfunnsforskjellene med deres

utforming i livet og virkningene på relasjonene som en sosial prosess, oppstår det mye spenning og vekker en forskningsinteresse i forhold til dette emne. Det å observere slike prosesser kan være med å bidra til den internasjonale utviklingen gjennom ny kunnskap om samfunnet generelt og om kommunikasjon på tvers av sosiale, politiske og kulturelle skillelinjer spesielt. Sosiale motiver med oppgaven er derfor knyttet til samfunnsbehovet for å sette forskningsfokus på den tverrkulturelle relasjonsfeltet mellom Norge og Russland. I tillegg karakteriseres den moderne tid med løpende endringer på mange samfunnsområder både nasjonalt og internasjonalt. Noe som også krever en kontinuerlig forskning.

Et av de meningsfulle poengene ved dette samfunnsbehovet er å redusere avstanden mellom forskningen og aktørenes praktiske behov. Ved å inkludere aktørenes egne oppfatninger av relasjonene i forskningsprosessen, vil jeg i denne oppgaven også gjøre et forsøk på å gjøre forskningsresultatene mere praktisk nyttige for aktører i relasjonsfeltet. Jeg sikter til at forskningen i denne retningen kan åpne for forklaringen av problemsonene som oppstår i relasjonsprosessen og styrke prosessen med et analytisk bidrag.

I tillegg var det en sterkt personlig oppfatning av at Norge og Russland var to svært forskjellige samfunn som fikk meg til å skrive denne oppgaven. Jeg kom som russisk borger til Norge i voksen alder og forsøkte å forstå hvordan samfunnslivet fungerer her i Norge. Senere ble denne personlige oppfatningen videreutviklet til en forskningsinteresse om å studere norsk – russiske relasjoner sett ut ifra de norske aktørers erfaringer. Jeg ble interessert i å finne ut av hvordan menneskene takler situasjonen når de må forholde seg til et annerledes samfunn.

1.5 Forskning på feltet

En av de tilnærmingene som er mulig å bruke for å studere de tverrkulturelle forhold er et felt med navnet Intercultural communication (ICC). Innefor dette feltet forskes det på relasjonene som går på tvers av forskjellige grenser. ICC studerer interaksjoner mellom individer og grupper med ulik kulturell bakgrunn med det formål om å understreke den tverrkulturelle viten og forståelsen for å effektivisere kommunikasjonen mellom individer og grupper (Pinto 2000).

Litteraturen rund dette emnet har vokst betraktelig siden 1960. Selv om ikke alle forfattere bruker det samme begrepet og man treffer på slike betegnelser som transracial

communication (Smith 1973), interracial communication (Rich 1974), cross-cultural communication (Ruben 1986) og interethnic communication (Scollon & Scollon 2001), har de alle en felles mening om at en tverrkulturell kommunikasjon er:

- ”kommunikasjonen mellom mennesker fra ulike kulturer” (Gudykunst 2003)
- ”kommunikasjonen på tvers av kulturer” (Milhouse, Asante & Nwosu 2001)

Til tross for at definisjonen av begrepet ”tverrkulturelle kommunikasjon” ser temmelig enkel ut, er det svært mye som kan tas inn under dette begrepet. I dag er dette et aktuelt emne for forskningen innenfor antropologiske, historiske, sosiologiske, politiske, kulturelle og mange andre fagområder. Problematikken omfatter et bredt spekter som blant annet rasisme, internasjonale forhandlinger, bygging av det multietniske samfunnet, internasjonal politikk og med mye mer.

Siden begynnelsen av 70 – årene har det i USA vært en oppblomstring av litteratur om tverrkulturell (Intercultural Communication) kommunikasjon. Det er opprettet en rekke professorater og forskerstillinger innenfor dette emnet. På norsk finnes det lite litteratur som dekker fagområdet. De utenlandske og særlig amerikanske bøker er ofte dårlig tilpasset norske forhold, mener Øyvind Dahl (2001). Videre sier han at svært få av de økonomisk -administrative høyskoler har hittil gitt en systematisk undervisning i faget. Av den grunn er det i dag lite teoretisk støtte til utviklingen av de tverrkulturelle relasjonene i Norge. ”*Norske bedrifter, fortsetter Ø.Dahl, begrenser seg til korte, praktiske forberedelseskurs, hvor kulturelle emner, hvis de overhodet tas opp, ikke får tilstrekkelig behandling*” (Dahl 2001:19).

Samtidig kommer det til å bli et stadig klarere behov for å vurdere den kulturelle risiko som oppstår på grunn av partnerens ulike kulturelle bakgrunn. Internasjonaliseringsprosessen krever nye vurderinger og oppfinnsomhet for at de menneskelige kontakter skal bli en suksess, til tross for forskjellene som skiller dem fra hverandre. Den kulturelle risiko- ledelsen nevnes å være et aktuelt spørsmål for fremtiden (Neuliep 2006). En kontinuerlig forskningsinnsats på det tverrkulturelle feltet kan bidra til løsningen av de mange problemene og effektivisere utviklingen av forholdene. I min studie av de tverrkulturelle norsk – russiske relasjonene har jeg tatt i bruk en del resultater som ICC’ forskere har utarbeidet. Videre må jeg presisere at det feltet jeg forsker på ikke handler utelukkende om de tverrkulturelle kontaktene. Det handler også om kontaktene med et konkret land, en nasjonalstat eller et samfunn, som jeg vil betegne det. Innenfor rammen av denne oppgaven, vil Russland, det russiske samfunnet og dets overensstemmelse med det norske samfunnet ha en stor plass. Problemstillingen omfatter

blant annet de vanskelighetene som norske aktører opplever ved å samhandle med Russland. En annen del av faglitteraturen for oppgaven ble derfor knyttet til de eksisterende kunnskaper i Norge om Russland.

Professor Pål Kolstø (1996) sier i denne sammenheng at under den kalde krigen var den faglige ekspertisen i Norge liten og i hovedsak knyttet til journalistikk og studiet av språk og litteratur. Til sammenligning med Danmark, var miljøet for Russlandshistorie mye større der. ”I USA hadde universiteter ”Department of Soviet studies” eller ”Soviet and East European studies”. I Norge fantes ikke vært noe tilsvarende.

Endringene har kommet sammen med ”perestrojka” og ”glasnost”. Det vil si etter Sovjetunionens brudd. Institusjonene i Norge har begynt å styrke sin Russlandskompetanse. Blant dem var det Universitetene i Oslo, Bergen og Tromsø, PRIO, NUPI, Fridtjof Nansens Institutt, Institutt for Forsvarsstudier, E-staben og flere andre institusjoner. I 1995 ble det opprettet et helt nytt Senter for russlandsstudier ved NUPI med tre nye stillinger, i første omgang som et treårs prosjekt.

Samtidig med at grensene ble åpnet opp for større samkvem og ferdsel, begge veier, av turister, forretningsfolk og delegasjoner, ble dette starten på en ny periode i relasjonene mellom Norge og Russland. Denne perioden resulterte i mangfoldige forskningsprosjekter. I Norge er det i dag mye som er skrevet og reflektert om Russland. De overnevnte institusjonene fortsetter å sette sin forskningsaktivitet mot de russiske sosiale forhold, prosessene og begivenhetene. Til de allerede nevnte institusjonene, kan jeg tilføye at forskningsstiftelsen NORUT utfører forskningsprosjekter som observerer sosiale prosesser, bygger og bidrar til å gjøre samfunnsvitenskap spesiell og viktig i Nordområdene.

I min studie har jeg innhentet mye informasjon fra Norsk Institutt for Strategiske Studier – NORISS. Det er et senter for anvendt forskning og strategisk analyse om norske muligheter og utfordringer. Instituttet utgir et nyhetsbrev med navnet ”Hva skjer i Russland?” der Hallvard Bakke, med lang bakgrunn fra politikken og Hugo Overgaard med tjenestetid fra Forsvaret og som diplomat i Moskva følger den russiske utviklingen over lang tid.

Min gjennomgang av litteraturen om Russland på norsk, resulterte i en konklusjon om at det finnes mye forskning og mye faglitteratur som belyser Russland og russiske forhold. Et positivt tilleggsmoment er dermed at forskningen erverver stadig større dimensjoner i denne retningen. Det spørsmålet som jeg stilte meg i denne oppgaven var likevel ikke kun i forhold til hvor mye kunnskaper som har utviklet seg i det siste om Russland i Norge, men også om hvor mye av forskningsresultatene som aktørene tar i

bruk? Eller sagt på en annen måte: hvor mye av disse forskningsresultatene er tilpasset det praktiske behovet hos de enkelte aktørene? Min tanke om relasjonene har vært knyttet til forståelsen av at det har vært en lang periode med lite eller ingen kontakt mellom norske og russiske folk som har forhindret et godt kjennskap mellom dem. Denne perioden har derimot skapt mye fordommer som folk på begge sider av grensen er belastet med (Waage 2001). Forskningen bidrar selvfølgelig med ny kunnskap som opplyser om samfunnsforholdene på begge sider av grensen. Samtidig er det ikke noe bevis på om de ulike forskningsresultatene bidrar til å løse noen praktiske oppgaver som oppstår hos de vanlige aktørene som deltar i relasjonsprosessen.

Som jeg avklarte i avsnitt 1.3 betrakter jeg problemområdet med relasjonene bestående av to dimensjoner. Den ene dimensjonen er tilknyttet en aktiv aktørposisjonering i relasjonsprosessen. Denne aktive aktørens posisjonering viser til viktigheten av å få utvikle en kunnskap om Russland som er spesielt tilpasset relasjonene og ikke bare skal være en generell kunnskap om Russland som belyser ”Hvordan Russland er?” eller ”Hvordan forholdene i Russland er?”. Det er heller ikke nok til kun å presentere de samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland. For at kunnskapen om Russland skal være til hjelp for de norske aktørene som satser eller som vil satse på de norsk – russiske relasjonene, må denne kunnskapen også forklare det russiske samfunnet (sett i forhold til) om begrensningene og mulighetene for norske aktører. Noe lignende forskning har jeg ikke funnet blant den litteraturen jeg har studert. Med bakgrunnen i det overnevnte vil denne oppgaven fokusere på å bidra til økt kunnskap om de norsk – russiske relasjoner.

1.6 Avgrensning av oppgaven

På grunn av at relasjonsproblematikken, slik jeg betrakter den, også har en samfunnsdimensjon, ser jeg forklaringen av de problematiske punktene ved relasjonene gjennom en samfunnsanalyse. En analyse av de eksisterende forskjellene mellom det russiske og det norske samfunn med fokus på de særskilte forskjellene som skaper problemer for norske aktører, vil etter min mening sørge for å forklare problemområdet og bidra med ny kunnskap. Aktørens tilstedeværelse i relasjonsprosessen ivaretas gjennom å ta med deres oppfatninger i studien. Jeg antar at aktørens forståelse av prosessen befinner seg nærmest problematikken og inneholder derfor mye fruktbar data fra feltet. Denne

forståelsen betrakter jeg som et godt utgangspunkt for å belyse problemområdet. Funnene skal deretter forstås og forklares ved hjelp av en bestemt samfunnsteori.

Ut ifra en slik tilnærming til min studie, var det naturlig for meg å anta at en dypere forståelse av problemene ved de norsk – russiske relasjonene befant seg hos de vellykkede norske aktører som har innarbeidet seg kunnskap gjennom sin praktiske og langvarige deltakelse i prosessen. Begrunnelsen for å studere de vellykkede kasusene, har sammenheng med en forestilling om at de aktørene som lykkes har tilegnet seg en god forståelse av relasjonene. Dette er fordi de både har opplevd problemene og de har mestret dem. Selv om jeg ikke vil insistere på at det er gjennom de vellykkede relasjonene at man vil oppnå en bedre forståelse av problemene enn gjennom de mislykkede relasjoner, valgte jeg likevel denne begrensningen med hensyn til tidsperioden og kapasiteten med dette prosjektet. Det kan også være fruktbar å undersøke de mislykkedes aktørene i fremtidige prosjekter og eventuelt sammenligne deres forståelse av problemet.

Den andre avgrensningen er også knyttet til utvalg av aktører og handler om at disse måtte ha en langvarig praksis med relasjonene (mellom 5 og 10 år). Denne avgrensningen vil sikre at man har tatt høyde for at forståelsen av relasjonene hos aktørene har vært satt på prøve over tid og av den grunn er pålitelig. I tillegg ville jeg avgrense bransjen ved at jeg skal studere de forretningsbaserte norsk – russiske relasjonene. Dette er fordi potensialet for den slags relasjoner mellom Norge og Russland regnes for å være veldig stor. Samtidig som mulighetene ikke har vært utløst i de årene som har gått, ifølge Forskningsrådet (forskning.nord 2006:3). I dette tilfelle er det viktig å bidra til å styrke forskning som dekker kunnskapsbehovet for næringslivet. Videre kan problemstillingen eventuelt være utvidet til nye forskningsspørsmål om relasjonsproblematikken innenfor ulike bransjer.

I de avsluttende bemerkninger vil jeg i tillegg legge til at det finnes ikke noe fasit på hvordan man best skal opptre i Russland. Det er ikke bare de sosiale men også de individuelle faktorer som påvirker utfallet av relasjonsprosessen. Det feltet som jeg studerer inneholder derfor ingen faste svar på hvordan relasjonene mellom Norge og Russland bør bygges og opprettholdes. Denne faktoren må tas i betraktning når man skal gjøre seg kjent med resultatene av dette prosjektet som kommer i form av en teoretisk forklaring på de norsk – russiske relasjonene.

Kapittel 2: FORSKJELLSPROBLEMATIKKEN. VALG AV TEORI.

2.1 Kommunikasjon på tvers av grenser

I det forrige kapittelet hevder jeg at den globale internasjonaliseringsprosessen som gjør kontaktene mellom ulike folkegrupper stadig tettere, gjør krav på bedre kunnskaper om betingelsene for vellykket kommunikasjon mellom mennesker med ulik bakgrunn. Innenfor faget Intercultural Communication (ICC) forskes det på kommunikasjonsprosessen mellom individer og grupper som forekommer på tvers av de kulturelle grensene. ICCs forskere mener blant annet at på grunn av at de forskjellene mellom mennesker som bor i verden er så kompliserte til å bli kategorisert i et bestemt antall dimensjoner, burde enhver kommunikasjonsprosess ikke føre til stereotypisering og en generalisering (Pinto 2000). Det vil si at hvert tverrkulturelle forhold må utforskes hver for seg som et unikt tilfelle. Denne påstanden slutter jeg meg til, og setter som mål for denne oppgaven. Målet er å komme nærmere til forståelse av det særskilte som karakteriserer det forretningsbaserte møtet mellom de norske og de russiske aktører. Dette vil forhåpentligvis resultere i en vitenskapelig forklaring av den norsk – russiske relasjonsproblematikken. I kraft av at den relasjonsprosessen jeg studerer fremstår som en tverrkulturell kontakt, finner jeg noen av ICCs påstander som aktuelle for min studie. Med dette som utgangspunkt er det nødvendig å presisere bruk av en del begreper.

2.1.1 Kommunikasjon og relasjon

ICC betrakter kommunikasjon som et grunnlag for alle menneskelige forhold. Selve kommunikasjonsbegrepet gir stor frihet i forhold til en del tilvante måter å definere kommunikasjonen på. Generelt sett refererer begrepet ”kommunikasjon” til mange former for informasjonsoverføring. På grunn av at kommunikasjonsbegrepet er såpass komplisert, mener David Pinto at det blir vanskelig å gi en fullstendig definisjon eller beskrivelse av kommunikasjonen (Pinto 2000:19). Derfor er det hensiktsmessig å presisere de momentene som er aktuelle ved forståelsen av kommunikasjon i forhold til ethvert forskningsprosjekt.

”Kommunikasjon er en prosess som forutsetter en sender, en mottaker og en melding” sier D. Pinto (sst.:19). I forhold til oppgavens problematikk, vil ikke de

personlige kontakter være et aktuelt tema. Informasjonsoverføringen i mitt tilfelle berører hele det russiske samfunnet som sender meldinger til norske aktører gjennom mange forskjellige kanaler. Det er gjennom TV, radio, brev, avis, bøker, og samtaler at de norske aktørene mottar informasjon om Russland. Og når jeg ikke studerer informasjonsutvekslingen mellom individene eller gruppene, vil jeg heller betrakte kommunikasjonsprosessen i en bredere forstand, slik det er i systemteorien når: *”kommunikasjonsbegrepet ikke bare omfatter samtale og skriftlige meddelelser, men gjelder generelt for alle situasjoner hvor et individ finner ut at andres opplevelse og handling har informasjonsverdi”* (Hagen 2006:75). Kommunikasjonen omfatter dermed både samtale og også handling. I henhold til de systemteoretiske forestillingene, er de norske aktørene et element i et sett av relasjoner gjennom å forholde seg til det russiske sosiale systemet. Det sosiale systemet gir de norske aktørene et kommunikasjonsforslag som de vurderer ut ifra sine muligheter. Aktørens valg av handling går dermed ut på tilslutning eller avvisning av dette forslaget. Slik forekommer kommunikasjonsprosessen.

Begrepet ”relasjon” tolker jeg som et forhold, en forbindelse, en fast regelmessig kontakt. Disse forestillingene om kommunikasjon og relasjon tillater meg å påstå at det ene utgjør grunnlaget for det andre. Det vil si at det å bygge relasjoner handler om å komme i kontakt med andre, og forholdet til andre skaper man gjennom en kommunikasjonsprosess. I tillegg har kommunikasjonen noe med å skape felleskap om noe som tidligere ikke var felles. De norske aktørene som kommer i kontakt med det russiske samfunnet mottar informasjonen om dette samfunnet fra mange forskjellige kanaler. De kommuniserer både direkte med andre mennesker og indirekte med å forholde seg til samfunnets regler og normer. På denne måten forekommer informasjonsutvekslingen også i form av handlinger som aktørene foretar seg. I den forstand strider ikke begrepet ”kommunikasjon” mot begrepet ”relasjon”. De kan sidestilles og relateres til hverandre. Det tilfelle som jeg studerer innenfor rammen av denne oppgaven velger jeg å definere som en relasjonsprosess. De overnevnte betraktninger redegjør for hvordan jeg forstår den og viser til at påstandene om kommunikasjon er aktuelle for relasjonene. Dette for å begrunne bruk av noen ICCs påstander videre i kapitlet.

2.1.2 Kulturen som en felles plattform for kommunikasjonen

Det andre begrepet som også er tett forbundet med det emne jeg studerer og som derfor krever en redegjørelse, er kulturbegrepet. Kultur kan betraktes som det som er lært, men også det som gjør kommunikasjon mulig (som et usynlig kontaktmiddel), sier T.H. Eriksen og T.A. Sørheim. *”To mennesker som har samme språk, religion, politisk overbevisning, utdannelse og litterær smak har mer felles enn to som snakker hvert sitt språk, tror på forskjellige guder og har lest forskjellige bøker”* (Eriksen & Sørheim 2003:48). I samsvar med denne tolkningen av en felles kulturell plattform går også ICCs påstand om hvilke premisser som gjelder for etableringen av et tverrkulturelt forhold og en effektiv kommunikasjon. Ut fra denne påstanden kommer det frem at kulturelle likheter spiller en nøkkelrolle for etableringen og utviklingen av forholdet. I tillegg har kommunikasjonsforskere konkludert med at mennesker tiltrekkes personer som vi oppfatter som lik oss selv. Likheten er spesielt viktig i startfasen ved møte med andre personer. Likhets pionerforsker Donn Bryne postulerte at likheten i holdninger blant mennesker fører til en positiv virkning og tiltrekking (sitert i Neuliep 2006:355). Den generelle meningen er dermed at jo mer vi finner andre lik oss, desto mer sannsynlig er det at vi ønsker å etablere og opprettholde kommunikasjonen med den andre personen. Av den grunn er det hensiktsmessig å snakke om *grader av kulturelt felleskap mellom ulike mennesker eller grupper av mennesker*. I så måte innebærer dette at jo større avstanden mellom de sosiokulturelle trekkene i kontekstene er, desto mer omfattende blir utfordringene for aktørene å kommunisere med hverandre. Dette har Øyvind Dahl eksempelvis illustrert i sin bok:

En kommunikasjon mellom en nordmann og en japaner vil ledsages med svært forskjellige livserfaringer, trosforhold, normer og verdier hos kommunikasjonspartnere (...). Avstanden mellom norsk og fransk kultur vil fremdeles være stor, men uten tvil ligge mye nærmere hverandre enn i det forrige tilfelle(...). Det finnes mye felles mellom det norske og det svenske språk, tankegang, normer og verdier. Men likevel er det også en del som skiller (Dahl 1992:40-41).

Disse observasjonene viser tilbake til viktigheten av å betrakte ethvert tverrkulturelt forhold hver for seg. Noe som jeg allerede har nevnt tidligere. Hvordan ser den felles kulturelle plattformen mellom Norge og Russland ut?

2.1.2.1 Har Norge - Russland lite til felles?

I det forrige kapittelet har jeg påpekt at forskjellene mellom Norge og Russland ser ut til å være omfattende. Flere observatører har pekt på den unike kombinasjon av nærhet og avstand som preger det norsk - russiske forholdet. Geografisk nærhet og kulturell avstand. Denne dobbeltheten, skriver kulturjournalisten og utenrikskommentatoren Peter Normann Waage, har gjort at: *"Russland fremstår for nordmenn som skremmende og fascinerende på samme tid"* (Wagge 1979:15). Den velkjente Pomorhandelen hvor den nordnorske og nordrussiske befolkningen har vært knyttet sammen økonomisk, har spilt en viktig rolle, men bare lokalt. En felles kulturell plattform for en kommunikasjon for næringsvirksomhet, fiske og handel, skapte man denne gangen med utvikling av det såkalte "russernorske" blandingspråket. Noe omfattende kjennskap til russernes levesett gav ikke denne kontakten, mener professoren Pål Kolstø (1996). Videre forteller han at Norge historisk sett orienterte seg vestover, mot havet, og har stått med ryggen til Russland og konfliktene rundt Østersjøen. Russlands territorium på 17 075 200 km med omkring 143 millioner innbyggere¹ gjør det *"meget vanskelig å innordne den i "den europeiske konserten" på linje med andre europeiske stater"* (Kolstø 1996).

Slike betraktninger får meg igjen til å konkludere med at den felles kulturelle plattformen, eller ulikhetsgraden, eller størrelsen på de kulturelle forskjellene mellom Norge og Russland er stor. En slik situasjon øver som sagt innflytelse på kommunikasjonen og relasjonsprosessen mellom de norske og de russiske aktørene. utfordringene med et tverrkulturelt forhold er dermed knyttet til de kulturelle trekkene som er *ulike* i forskjellige kulturer. Dette på grunn av at de legger føringer på menneskets tenke- og væremåte og til slutt på samfunnets fremherskede livsmønstre og verdimønstre. Normer, verdier, kunnskaper, ferdigheter og handlingsmønstre som preger folks hverdagsliv har mer eller mindre sammenheng med det som er konvensjonelle og dominerende oppfatninger i samfunnet. Slik må det nødvendigvis være fordi mennesker som samfunnsmedlemmer skal klare i det hele tatt å kunne samhandle på en meningsfull måte.

På bakkgrunn av en antakelse om at de kulturelle og samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland er betydelige, blir neste steg å forsøke å definere hvilke forskjeller som får betydning for relasjoner.

---

¹ CIA World Fact Book (2006) Internett Tilgjengelig fra <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/index.html>

2.1.3 Hvor mye og hva er forskjellig.

I møte med et annet samfunn blir man påvirket til å revurdere de konvensjonelle måtene man til daglig tenker og handler på, blant annet fordi virkeligheten ser annerledes ut. Poenget er at det vi selv oppfatter som den mest overbevisende logikk ikke alltid er like overbevisende for andre, og utløser dermed ikke de forventede resultater. Omfanget av forskjellene mellom Norge og Russland vil derfor indikere hvor utfordrende en relasjonsprosess med Russland er for de norske aktører og hvor mye av sine tidligere erfaringer de kan bruke i dette forholdet. Dette blir selvfølgelig ikke noen presis indikasjon. Allerede ut ifra det som var sagt om Norge og Russland overfor, går det frem at forskjellene er store og at utfordringene må være tilsvarende.

I neste stadium av forskningsprosessen er det derfor viktig å definere bestemte forskjeller som påvirkningsfaktorer for relasjonsproblematikken. Det vil si å finne ut av *hvilke forskjeller* som øver innflytelse på relasjonene, og utfordrer de norske aktørene.

Ut i fra den litteraturen jeg har studert, har jeg fått inntrykk av at det forklares mye om den russiske annerledesheten i forhold til Norge. Hvilke forskjeller som ligger i bunn for problemene hos norske aktører har det vært ulike meninger om. Noen nevner økonomiske, tekniske eller byråkratiske årsaker for hvorfor det er vanskelig å samhandle med Russland. Ofte tas også den kulturelle forskjellen med som årsak. Generelt i forhold til de tverrkulturelle forbindelsene skjer det ofte at man konkluderer nesten automatisk med at det er de kulturelle forskjellene som forvansker forholdene. Slik er det kanskje også fordi relasjonene på tvers av grensene er betegnet som tverrkulturelle eller interkulturelle. Det vil si at selve definisjonen gjør det mulig å konkludere med at det er egentlig kulturen som varierer i disse forholdene og at dynamikken dreier seg rundt kulturen. I realiteten ser forskjellskonstellasjonen som preger de tverrkulturelle relasjonene ikke så entydige ut. I løpet av de siste 20 årene har man påvist en bestemt tendens innenfor forskningen i forhold til forretningsprinsippene i ulike kulturer. Det viste seg at i mange studier som har vært foretatt og betegnet som tverrkulturelle, har i realiteten vært tverrnasjonale studier med den betydningen at objektet for de komparative studier var sosiokulturelle, politiske og økonomiske systemer, og ikke bare dreide seg om kultur.

Kultur og kulturforskjeller som utgangspunkt i en studie av et tverrkulturelt forhold som har som mål å forklare problemene ved dette forholdet, er nyttig og kan hjelpe til å forstå en del problemer ved relasjoner. Hvis vi definerer kulturen som tanker, kunnskaper

og ferdigheter som mennesker har tilegnet seg som medlemmer av et samfunn (Eriksen & Sørheim 2003:37), blir det for eksempel mulig å indikere en felles plattform for kommunikasjon, eller fraværet av en felles plattform. Thomas H. Eriksen og Torunn A. Sørheim påstår i tråd med dette, at innen en og samme kultur har folk mye til felles: språk, religion, erfaringsverden, og moral (sst.:35). Selv om det er store variasjoner mellom mennesker innenfor en og samme kultur, er forskjellene mellom mennesker fra forskjellige kulturer ofte mer påtakelige. Kommunikasjonsprosessen mellom en russer og en nordmann vil naturligvis støte på en del problemer på grunn av at aktørene ikke har det språklige fellesskapet. En slik faktor ved relasjonene anser jeg som forståelig av seg selv og som ikke krever noe ekstra forklaring. Forskjellene ved tankegangen og ferdighetene som en nordmann og en russer har tilegnet seg som medlemmer av ulike samfunn, vil også være naturlig å innrømme at de øver innflytelse på de norsk – russiske relasjonene. På denne måten er kulturbegrepet med på å definere de mangfoldige formene ved det sosiale livet. I tilfelle med en tverrkulturell møte gjelder det generelt at menneskene bruker ordet ”kultur” for å presisere at de er forskjellige fra andre folkeslag. Kulturbegrepet brukes dermed ofte mer eller mindre som et synonym for begrepet *samfunn*. Når jeg ønsker å utvikle en forståelse av et forhold mellom mennesker med forskjellig bakgrunn, er det et poeng å vite hvorvidt kulturbegrepet er egnet til å ikke bare å definere, men *forklare* problemene ved relasjonene. For å gjøre det anser jeg at det blir ikke tilstrekkelig med et kulturbegrep. Selv om det sosiale livet innenfor et samfunn reguleres av kulturen, er de andre omstendighetene omkring de norsk – russiske relasjonene også med på å definere forholdet. Relasjonsprosessen (byggingen av forholdet) foregår på bakgrunn av geografiske, kulturelle, nasjonale, økonomiske, politiske og mange andre forskjeller. Å forankre hele relasjonsproblematikken utelukkende som variasjoner i kultur, innebærer en forenkling av forklaringen av problemene. I tillegg betyr ordet ”kultur” så veldig mange ting og regnes som en av språkets vanskeligste ord (sst.:36). En presis forklaring av problemområdet er derfor vanskelig på dette begrensede grunnlaget.

For at det skal være mulig å forstå relasjonene, ser jeg det som nødvendig å vite noe om forskjeller i rammene som definerer handlinger. De norske aktørene forholder seg til det russiske samfunnet gjennom sine handlinger som blir for eksempel påvirket av sosiale, politiske, og /eller økonomiske vilkår i Russland. En forklaring av disse vilkårene i forhold til det russiske samfunnet, vil gi de norske aktørene forestillinger om vellykkede og feilslåtte handlinger. En inngående forståelse av hvordan et samfunn er satt sammen beriker i tillegg forskjells-, og relasjonsproblematikken med årsaksbaserte forklaringer.

Disse punktene anser jeg som de betydningsfulle i forklaringen av relasjonsproblematikken der den kulturelle forankringen ikke har tilstrekkelig bredde for å redegjøre. Hvilke forskjeller i det russiske samfunnet som utgjør problemene for de norske aktørene vil jeg derfor søke etter gjennom et helhetlig samfunnsperspektiv og forklare ut ifra dette.

2.1.4 Aktørperspektiv

På grunn av at relasjonene er et samfunnsfenomen som har en direkte tilknytning til aktørene, har jeg også tatt med meg aktørperspektivet på problemet i dette studiet. Forutsetningen ved dette var at det er de norske aktørene som i første rekke kjenner til problematikken. Ved å innlede relasjoner med Russland kommer de inn i et nytt felt. De kommer utstyrt med ideer, tanker, forestillinger og referansepunkter som er formet av det norske samfunnet og blir utfordret av det russiske samfunnets forskjellighet. På grunn av at det er aktørene som opplever forskjellene i praksis, kan de forholdsvis lett belyse hvilke forskjeller som er mest relevante for relasjonsproblematikken. Forskningsspørsmål nummer en som jeg ønsker å besvare ved hjelp av aktørenes forklaringer er derfor følgende: *Hvilke forskjeller er mest utfordrende for relasjonene sett ut ifra aktørenes oppfatninger?*

Et annet viktig formål med aktørenes perspektiv på problemet er å finne ut av hvilken forståelse aktørene generelt har om det russiske samfunnet og om relasjonene med Russland. Dette er fordi måten aktørene oppfatter problematikken på, kan muligens variere fra min oppfatning av problemet og åpne for nye forklaringer av problematikken. Det kan for eksempel være at det ikke er forskjeller i det hele tatt som utgjør problemene ved de norsk – russiske relasjonene ut ifra aktørenes ståsted. Jeg finner dette momentet om å stå åpen for ny utvikling av problematikken som et meningsfylt moment ved oppgaven og setter derfor et åpent forskningsspørsmål nummer to i forhold til aktørproblematikken i oppgaven: *Hvilke problemer opplever de norske aktørene med de norsk – russiske relasjonene?*

Selv om jeg har bestemt meg for at det er aktørenes oppfatninger som delvis definerer relasjonsproblematikken, har jeg innledningsvis nevnt at de norsk – russiske relasjonene i tillegg har en samfunnsmessig dimensjon. Forklaringen av relasjonsproblematikken ser jeg på basis av kombinasjonen av begge de to perspektivene ved relasjonene. Dermed vil aktørenes perspektiv på problemet sørge for at de praktiske

erfaringene fra feltet ved denne oppgaven opprettholdes ved forklaringen av problematikken. Og den samfunnsmessige dimensjonen har for sin del bidratt til å styrke aktørenes forståelse med et teoretisk blikk. Det vil si at til tross for aktørenes viktige rolle i relasjonsprosessen og deres mulighet til å utpeke de problematiske punktene ved relasjonene, har jeg funnet det nødvendig å stille problematikken klarere opp i teoretiske rammer.

2.2 Den samfunnsmessige konteksten

Det spesielle ved de norsk -russiske relasjonene er at de forekommer i konteksten av et møte mellom to ulike samfunn. Denne konteksten påvirker relasjonene og hvordan dette oppstår undersøker jeg i denne oppgaven. Jeg studerer erfaringene fra feltet. I tillegg vil jeg styrke problematikken med en teoretisk tyngde for å få en optimal balanse på forklaringen av problemet. Når aktørenes oppfatninger av problemet gir problematikken de ”virkelige” fakta, vil en teoretisk tilnærming sørge for en ”logisk struktur” som en helhetlig tenkemåte. Den vil gi problematikken et helhetsperspektiv som tillater å sette de erfaringer man gjør inn i en større sammenheng.

En del sosiologiske teorier har vært opptatt av hvordan spesialiserte strukturer og atskilte variabler går sammen i en fungerende helhet. Dessuten reflekterer de stadig over denne helhetens natur. På denne måten utgjør sosiologien ”en perfekt måte ” å studere fenomenet på. ”*Et av hovedpoengene for å forstå en aktivitet er å studere den i dens særlige miljø*”, sier Tore Rossvær (1987:34). Det vil si at sosiologien søker i tillegg å omfatte fenomenet i relasjon til sine omgivelser. ”*Med et slik perspektiv oppnår man en mer tilfredsstillende forståelse av hva slags problem man står overfor og får derfor en bedre mulighet til å forstå fenomenet*” (sst.:34). Personene lever i et kontinuerlig samspill med samfunnet utenfor. Relasjonsdeltakere står i samspill med sine eksterne omgivelser og er avhengige av dem. Noen betraktninger rundt omstendighetene for det tilfelle jeg forsker på blir derfor det første steget i redegjørelsen for den teoretiske tilnærmingen til problemet.

En av ICCs forskere James W. Neuliep, understreker kontekstens rolle for enhver tverrkulturell kommunikasjonsprosess og påpeker i denne sammenhengen at ”*effekten, resultatene, stilen, måten og den endelige meningen med kommunikasjonen er alt avhengig av konteksten hvor kommunikasjonen forekommer*” (Neuliep 2006:14) [min oversettelse].

Generelt er kontekst et begrep som betegner omstendighetene omkring en hendelse som virker inn på hvordan hendelsen forløper. De norsk – russiske relasjonene som jeg forsker på i denne oppgaven, betrakter jeg i sammenheng med forskjellene mellom Norge og Russland som preger og påvirker forholdet. Forklaringen av problematikken er derfor avhengig av å definere de forskjellene som har virkning på relasjonene. Ut ifra det vil kunnskapen som hjelper de norske aktørene til å bygge relasjonene med Russland i første omgang handle om å forklare *hva som er forskjellig* i det russiske samfunnet i forhold til det norske samfunnet med en tilpassing av denne forklaringen til relasjonsproblematikken. Forskningsspørsmålet nummer tre som jeg ønsker å besvare er derfor følgende: *Hvilke samfunnsmessige forskjeller mellom Norge og Russland er det som preger (påvirker) de forretningsmessige relasjonene?*

Når forskjellene er definert, vil betraktningen av disse aktuelle forskjellene i en samfunnskontekst være neste steget ved forklaringen av relasjonsproblematikken. En analyse av hvordan et samfunn er satt sammen kan dermed bidra til å definere selve problemene ved relasjonene på en mer tydelig måte, og også vise til årsakene til problemene. Spørsmål nummer fire er derfor, *på hvilken måte preger (påvirker) forskjellene relasjonene?*

Samtidig med at konteksten definerer på mange måter meningen med det budskapet aktørene mottar fra omgivelsene, øver den også innflytelse på relasjonsprosessen ved å definere handlingene hos de norske aktører når de bygger relasjonene (kommuniserer) med Russland. Aktørene har handlingsmuligheter, men disse handlingsmulighetene er betinget av visse samfunnsmessige faktorer. Jeg vil derfor betrakte kontekstenes påvirkning på relasjonene som både mulighetsskapende og begrensende for norske aktører. De begrensningene og mulighetene sett i forhold til det norske samfunnet, kjenner aktørene til på grunn av at dette utgjør vanligvis en lærdom man tilegner seg som et samfunnsmedlem. Vanskelighetene med det russiske samfunnet for de norske aktørene er som sagt knyttet til at Russland ofte fremstår for dem som et ukjent, eller et lite kjent område. Mulighetene og begrensningene av den grunn er en viktig kunnskap i forhold til relasjonsproblematikken og et viktig poeng i oppgaven. Kunnskapen vil hjelpe de norske aktørene til å orientere seg bedre forretningsmessig i Russland. Forskningsspørsmål nummer fem er rettet mot å skaffe denne kunnskap: *Hvor ligger mulighetene og begrensningene for de norsk – russiske forretningsmessige relasjonene?*

Med støtte i aktørenes egne forståelse av problematikken vil denne oppgaven resultere i en teoretisk forklaring på de tre forskningsspørsmål som er presentert i dette

avsnittet. Denne forklaringen vil være avhengig av to elementer. For det første: av en fruktbar måte å fremstille det russiske samfunnet på med en identifikasjon av de aktuelle samfunnsforskjellene, slik at motsetningene mellom det norske og det russiske samfunnet som påvirker relasjonene kommer tydelig frem. For det andre er forklaringen av problematikken avhengig av inklusjonen av handlingen i samfunnsbildet. Dette er nødvendig for å forklare muligheter og begrensninger ved relasjonene som også skal komme tydelig frem fra den fremstillingen av samfunnet som jeg velger for denne oppgaven. Det ”rette” bildet har jeg funnet ved å ta et systemisk blikk på samfunnet.

2.2.1 En systemisk tilnærming til samfunnet

Når ulike folkegrupper møtes er det på en måte også et møte hvor to ulike samfunn treffer hverandre. Det er fordi vi mennesker som sosiale vesener er produkter av det samfunnet vi har levd i. Vi bærer med oss i dette møte alt det konvensjonelle og mest omfattende fra ”vårt” samfunn. Selv om vi alle er unike individer, kan vi være systematisk forskjellige, avhengig av når og hvor vi har vokst opp. Det er våre erfaringer som gjør oss til det som vi er og som plasserer oss mellom andre gruppefelleskap. Ved å si ”systematisk forskjellige”, mener jeg at et systemisk syn på samfunnet kan gjøre det lettere å forstå forholdet mellom to ulike menneskegrupper og hjelpe til å finne svar på de spørsmålene som de møter i den praktiske hverdagen. Tore Rossvær påpeker at:

Siden den tiden da samfunnets nettverk har begynt å være komplisert i mye større grad og det er blitt vanskeligere å forstå kollektiver i sammenheng med enkelte mennesker hensikter og handlinger, er det blitt mer nærliggende å ta utgangspunkt i selve systemet som den analytiske enhet (Rossvær 1987:56).

Det systemiske synet på samfunnet skaper etter min mening den ”logiske strukturen” for å fremstille problematikken helhetlig og i en større sammenheng og samtidig viser hvordan ulike elementer i et system relaterer til hverandre. Ut ifra det fremstår et samfunn som et system med gjensidig påvirkende deler. Jeg anser at en slik tilnærming til samfunnet gir mulighet til å belyse de samfunnsmessige forskjellene på en mer fruktbar måte for relasjonsproblematikken. Videre i dette avsnittet vil jeg argumentere for dette synspunktet.

Den første og den tyngste argumentasjonen for et systemisk syn på samfunnet, er knyttet til det forhold at systemet tillater å binde aktør og samfunn sammen. På denne måten forenes begge de to dimensjonene jeg valgte å betrakte problemet på. Aktørene står i et samspill med de eksterne omgivelser innenfor samfunnet og er avhengige av dem. Dette samspillet mellom aktørene og samfunnet utenfor bestemmer delvis relasjonsproblematikken og står i fokus for denne oppgaven. For å forklare dette samspillet finner jeg det som hensiktsmessig å forestille et samfunn som et system.

Et system sees også som et stabilt mønster av forbindelser mellom elementer. Dette mønsteret utgjør systemets struktur. Dermed kan man snakke om en bestemt helhet, med en "innverden" og en "omverden". Hva som skal regnes til "innverden" og "omverden" bestemmes av konkrete situasjoner. Ut ifra denne oppgavens problemstilling, vil omverdenen bestemmes av aktørens kontaktområde i samfunnet. Det andre viktige poeng med systemet er at systemet etablerer en sosial struktur. En sosial struktur regner jeg som et godt utgangspunkt for å sammenligne Norge og Russland som to forskjellige samfunnssystem og komme frem til de aktuelle samfunnsmessige forskjellene. Struktur representerer på den måten en fruktbar ramme for å analysere forskjellene (forskningsspørsmål nr.3). Strukturen kan også ligge i bakgrunnen for forklaringen om press og hindringer fra omgivelsene (måten hvordan forskjellene preger relasjonene, forskningsspørsmål nr. 4). Til slutt avgrenser strukturen en aktørs kontaktområde i samfunnet og fremstår derfor med en kobling til handlingen. Dette gjør det mulig å sette en aktør i et samfunn i en kontekst og observere hun/han i en sammenheng, og som et element i et sett av relasjoner (innenfor et sosialt system). På denne måten er det mulig å analysere handlingsmuligheter og begrensninger (forskningsspørsmål nr.5).

Et systemisk syn på samfunnet og fruktbare begreper som jeg trenger for å forklare relasjonsproblematikken i en samfunnskontekst, gjennom å besvare de forskningsspørsmålene, har jeg funnet i strukturasjonsteorien slik den er utviklet av den engelske sosiologen Anthony Giddens.

2.3 Refleksjon omkring strukturasjonsteorien

Som jeg nevnte tidligere i kapittelet omfatter problemområdet for denne oppgaven både en aktør- og en samfunnsdimensjon. Aktørens rolle i relasjonsprosessen går ut på å bygge relasjonene ved bruk av kunnskaper og kompetanse. Dermed er aktørene avhengig

av å ha kunnskaper om samfunnet de operer i for at relasjonsbyggingen skal utvikle seg på en effektiv måte. Samfunnets rolle har for sin del en mulighetsskapende og begrensende virkning på aktører og relasjonsprosessen. Ut i fra en slik forståelse av problemområdet og med målsetning om å levere en teoretisk forklaring på den norsk – russiske relasjonsproblematikken, trenger jeg en teori som tillater å inkludere en aktør i samfunnsproblematikken. Giddens i strukturasjonsteorien (1984) finner et nytt teoretisk utgangspunkt for å overskride de teoretiske begrensningene og spenningen i forholdet mellom individ og samfunn. Han forener et handlings- og et strukturelement, slik at ingen av dem går foran hverandre, men heller utgjør en dualitet, hvilket betyr at strukturen ikke lenger bestemmer individets handlinger. Og omvendt, strukturen er heller ikke summen av individets handlinger.

Srukturasjonsteoriens hovedinnsikter på å overskride de teoretiske begrensningene og spenningen i forholdet mellom individ og samfunn, forklarer i tillegg handlinger og strukturer både separat og i kombinasjon med hverandre. De strukturasjonsteoretiske begrepene som tillater å betrakte et samfunn som en strukturasjonsprosess hvor menneskets handlinger på samme tid strukturerer og er strukturert av samfunn, vil jeg bruke videre ved forklaringen av relasjonsproblematikken.

2.3.1 Sosiale systemer og empirisk forskning

Det er gjennom begrepet ”sosial praksis” Giddens forbinder samfunnet og individet (struktur og handling). Sosial praksis konstruerer oss, mennesker som aktører og legitimerer og realiserer strukturer. Etter Giddens’s mening er: *”samfunnsvitenskapens grunnleggende forskningsfelt verken den individuelle aktørs erfaring eller eksistensen av enhver form for samfunnsmessig totalitet, men derimot sosiale praksiser ordnet på tvers av tid og rom”* (Giddens1984:2). Hele prosjektet ”The Constitution of Society” består av å definere sosial praksis. Giddens forklarer alle enkeltbegreper som agent, makt, handling, struktur, system og tid/rom som til sammen utgjør den sosiale praksisen. Alle enkeltbegreper defineres for å opprettholde dobbeltheten ved at handlingsperspektivet ikke går foran strukturperspektivet eller omvendt. Enkeltbegrepene hos Giddens besitter derfor en dobbelt egenskap: forener et handlings- og et strukturelement (Kaspersen 2001).

Forfatteren løser handling -struktur problemet på en annen måte enn slik det fremstilles i handlingssosiologien, funksjonalismen og strukturalismen. Noen mener at

Giddens' løsning på dualismeproblemet kan virke abstrakt og kompleks. Giddens selv har fokus på den praktiske betydningen av en sosial teori og viser til spørsmålene om menneskelige handlingers vesen, handlingene selv; om interaksjonene, hvordan de dannes og relateres til institusjoner (Giddens1984:xvi - xvii). Samtidig fremstiller han ikke strukturasjonsteorien som en desidert og sammenhengende teori. Han betrakter den istedenfor som en tilnærming (approach). *"Et "approach" bestående av en rekke forskjellige begreper som fungerer som verktøy til å åpne og belyse det sosiale liv"* (Kaspersen 2001:54). Enhver konkret samfunnsanalyse bør dermed, ifølge Giddens, inneholde både et struktur- og et aktørnivå. Det er kanskje naturlig når de to analysenivå er *"to elementer i en kjerne (strukturdualiteten), og kan derfor ikke atskilles"* (Kaspersen 2001:73).

Strukturasjonsteorien har følgende to tilganger til empirisk forskning: en institusjonell analyse og en analyse av strategisk atferd. Mellom de to ulike tilnærminger i de sosiologiske analyser er det vanskelig å føre klare grenser fordi hver av dem konsentrerer seg i prinsippet på strukturdualiteten. Dermed gir analysene av strategisk atferd forrang til diskursiv og praktisk bevissthet og til kontrollstrategier innenfor bestemte strukturelle grenser (Giddens 1984:288). Målsetningen med denne oppgaven er knyttet til å utforme en kunnskap om Russland som spesiell er tilpasset de norsk – russiske relasjonene.

Jeg tilslutter meg derfor til å plassere relasjonsproblematikken innenfor de institusjonelle rammene. Det vil si til den pragmatiske dimensjonen ved en sosial analyse som i strukturasjonsteorien er knyttet til analysen av en virtuell orden "måten å strukturere på" og er implisert i reproduksjonen av sosiale systemer (sst.:288). Dette er i samsvar med ambisjonen om å forklare Norge og Russland med fokus på systemdannelsen og inklusjonen av sosiale handlingene inn i samfunnsbildet. Dermed får handlingene en begrunnelse i strukturer og også omvendt at strukturene grunnlegges gjennom de typiske handlingene. Videre ønsker jeg å si noe om det strukturasjonsteoretiske samfunns- og systemforestillinger.

2.3.2 Samfunn og forskjellsproblematikken

Det grunnleggende ved relasjonsproblematikken som jeg gjorde rede for tidligere, handlet om de eksisterende samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland som preger relasjonene og skaper problemene for de norske aktørene. I avsnittet 2.1.3 nevnte

jeg forskjellige måter å begrunne og forestille disse forskjellene på. Samtidig med at jeg ikke har funnet de forestillingene som fruktbare, har jeg foreslått å sette forskjellene i en hel samfunnskontekst og definere de av dem som er relevante for relasjonene fra dette ståstedet. Den strukturasjonsteoretiske samfunnsforståelsen og tilhørende begrepsapparat har gitt meg en mulighet til å åpne og belyse forskjellsproblematikken på en ny måte som ikke har vært forsøkt tidligere. Teorien lanserer etter min mening flere fruktbare begreper for å reflektere over samfunnet og forklare forskjeller.

Giddens er imot å betrakte begrepet "samfunn" som implisitt likt med nasjonale stater. Med begrepet "samfunnet" betegner han en særlig type sosial system blant mange andre systemer. Denne type system omfavner interaksjoner mellom aktører eller kollektiver slik at det reproduseres et mønster av sosiale relasjoner på tvers av tid og rom (Kaspersen 2001: 68-69). Disse mønstre betegnes også som **repeterende aktiviteter** som er lokalbasert i en kontekst av tid og rom (fysiske miljø). Tiden er dermed ikke noe som vi vanligvis pleier å forstå med den. I strukturasjonsteorien knyttes tiden til begrepet "sosial reproduksjon" og indikerer den repeterende karakteren av det daglige livet og rutiner der det sosiale livet er utformet. Det daglige livet har en varighet (løpetid) men denne tiden fører ikke til noe sted. Utrykket "dagligliv" indikerer en tid som eksisterer kun i repetisjoner. I tillegg fremstår "dagligliv" som en individuell flom av en langvarig eksistens av institusjoner, en lang institusjonell tid. Det vil si at tid og rom dimensjonen har en fast *sosial* karakter og er knyttet til dagliglivet som er flettet inn i rutiner og som er utsatt for en dyp innflytelse fra en institusjonell reproduksjon. Det er rutinemessige hendelser som gjenoppbygges innefor forskjellige områder av tid og rom. Det regelmessige og rutinemessige kjennetegnes av hendelser i tid og rom og representerer en institusjonell karakter av sosiale systemer (Giddens 1984:180).

Skillet mellom ulike samfunn hos Giddens faller derfor ikke sammen med skillet som vanligvis avgrensner nasjonale stater, men på de repeterende aktivitetene. Ifølge strukturasjonsteorien, er det aktørens *regelmessige, vanemessige atferd under integrasjonen* i en sosial totalitet som påvirker deres lokalisering i forskjellige sektorer og regioner og videre i mer omfattende sosiale systemer (sst.:25). På grunn av at lokaliteter hos Giddens ikke bare er steder men også rammer for interaksjoner, spiller lokaliseringen en viktig rolle i strukturasjonsteorien. På linje med Garfinkel (1984), forstår han dannelsen av de rammene som noe som har vært brukt varig (og i den store delen er underforstått) av sosiale aktører for å opprettholde mening i kommunikative handlinger. Disse rammene

øver regulerende (legitimerende) virkning på involverte aktører samtidig som de er utilsiktede for dem (Giddens1984:xxv).

Ved å overføre det overnevnte til oppgavens problematikk, atskiller det norske og det russiske samfunn seg fra hverandre på grunn av at innenfor det fysiske miljø som Norge og Russland besitter, har interaksjonene mellom aktørene vært integrert i en totalitet på ulike måter. Dette resulterte i ulike sosiale praksiser som sprer seg over tid og rom. Når jeg innledningsvis nevnte at mange mener at Russland fremstår som noe helt annerledes fra det vestlige verden, kan dette forklares med de ulike mønstre for sosiale relasjoner. Den regelmessige og rutinemessige karakteren kjennetegner i strukturasjonsteorien også en institusjonell karakter av sosiale systemer. Det er gjennom nettopp institusjonelle trekk det er mulig å oppnå fastheten over tid og rom. Når det gjelder en konkret samfunnsanalyse, går den på en analyse av måten systemet ble grunnlagt på av aktørene. (sst.:288). Prinsippene for samfunnsorganiseringen og redegjørelsen for en institusjonell konstellasjon innenfor et samfunn utgjør en betydningsfull forklaringsramme for relasjonsproblematikken. Jeg går derfor videre over til den måten Giddens forstår ordensproblematikken på, det vil si spørsmålet om hvordan sosiale handlinger reproduseres og blir til systemer.

2.3.3 Ordensproblematikken. Struktur.

I oppgavens problemstilling har jeg ansett at relasjonsprosessen er avhengig av en sammenfattet samfunnsforståelse med en forklaring av hvordan delene av samfunnet henger sammen i ett hele eller av en illustrasjon av et samfunn organisatorisk sett.

Hvordan sosiale handlinger reproduseres og blir til samfunnsystemet forklarer ordensproblematikken innenfor strukturasjonsteorien. Sosial orden forstås som sosial praksis som opprettholder sosiale handlinger sånn at de produseres og reproduseres som sosiale systemer på tvers av tid og rom. Ordensproblematikken handler om å undersøke hvordan sosiale handlinger reproduseres og blir til et system. Dette krever en analyse av hvilke forskjellige typer av sosial handling og integrasjon som finner sted og således at system utvikles og reproduseres. Giddens strukturkonsept tillater en underliggende observasjon av hva som binder systemet sammen (system reproduksjon) og i tillegg binder handling til system. For å observere de grunnleggende vilkår for en systemreproduksjon bruker Giddens begrepet ”*struktur*”(1984:xxvi).

Ved strukturen er den viktigste ide om de ”*strukturelle prinsipper*” som de strukturerende elementene ved et samfunn. De strukturerer samfunnet som helhet. Det er nettopp prinsippene som atskiller et system fra et annet. Dette er de mest fundamentale og samtidig de mest abstrakte prinsipper for en spesifikk samfunnsorganisasjon. De kan forstås som prinsippene som tillater en stabil systemform på basis av fastslåtte mekanismer for sosial integrasjon. Giddens forklarer at det kan enten være en økonomisk avhengighet som medvirker til å integrere sosiale relasjoner, eller det kan for eksempel være en militær makt (sst.:180). Kapitalisme og det representative demokrati er to viktige strukturelle prinsipper i den vestlige verden. De strukturelle prinsippene anvendes primært for å skjelle mellom forskjellige typer samfunn (Kaspersen 2001:70).

Ved å finne ut av hvordan Norge og Russland skiller seg i forhold til de prinsippene, får jeg dermed en forklaring på hvorfor det norske og det russiske samfunnene er forskjellige. Videre er det mulig å vise en sammenheng mellom de strukturelle prinsippene og samfunnets institusjonelle opplegg. Et slikt grep ved analysen vil hjelpe til å finne ut av variasjonene i institusjonene mellom Norge og Russland. Det er disse variasjonene som kan betraktes som de aktuelle forskjellene ved de foretningmessige relasjonene (forskningsspørsmål nr.3).

De ulike mekanismene for sosial integrasjon har videre en sammenheng med ulike typer sosiale relasjoner som er involvert i byggingen av institusjonene. Ved å finne ut av sammenhengen mellom institusjonene og den type sosial handling som påvirker relasjonenes forløp, blir det forhåpentligvis også mulig å finne ut av på hvilken måte dette forekommer. Dette vil besvare forskningsspørsmål nummer fire. I strukturteorien er det begrepet ”strukturelle egenskaper” som relaterer til dette.

2.3.4 Strukturelle egenskaper

Giddens forstår strukturer som forskjellig fra både den funksjonalistiske ide om at strukturen er noe ”visuell” og ekstern i forhold til aktører og den poststrukturalistiske ide om underliggende koder ved menneskelige interaksjoner. Han bruker begge de to ideer som aspekter for å erkjenne forskjellen mellom begrepene ”struktur” og ”system”.

Strukturer i sosiale analyser henviser til strukturelle egenskaper (institusjonene som tillater å binde systemet sammen). Mens sosiale systemer betraktes som et mønster av relasjoner (en tydelig og tilbakevendende sosial praksis som eksisterer gjennom tid og

rom). For å få en periodisk produksjon av dette mønsteret, må det finnes visse midler for å gi praksiser en systematisk form. Dette middelet er strukturelle egenskaper. Det vil si at strukturen eksisterer i form av disse egenskaper i tid og rom og kun sammen med de gjeldende sosiale praksiser og som et hukommelsesspor for å orientere atferden av de kunnskapsrike agentene (Giddens 1984:17). På denne måten er sosiale relasjoner sentrale i konstruksjonen av institusjonene. I strukturasjonsteorien er det **strukturer** som viser hvordan sosiale praksiser relaterer til institusjonelle praksiser. Strukturer leder aktørens atferd men de må ikke forstås som ”ytre” ramme. De skapes via aktører som trekker på strukturer når de handler.

Med henhold til dualitetsforestillingen om at aktører ikke eksisterer uten strukturer, vil også strukturelle egenskaper av sosiale systemer være både et middel og et resultat av sosiale praksisers tilbakevendende organisering. På denne måten er strukturen ikke ekstern i forhold til individene. Ved å manifestere seg i sosiale praksiser blir strukturene mer ”interne” i aktørens aktiviteter. Aktørene trekker på strukturmodellen i reproduksjonen av systemets relasjoner og med det samme kjennetegner og gjenoppbygger de strukturelle egenskaper (sst.:25). Systemet er produsert og reproduert i interaksjonene og bevarer den institusjonelle koordinasjonen gjennom et sett av regler og ressurser. Denne erstatningen av det tradisjonelle strukturbegrepet med en oppfattelse av struktur som strukturelle egenskaper bestående av regler og ressurser medfører at struktur hos Giddens ikke lenger er deterministisk, men både er mulighetsskapende og handlingsbegrensende. Mulighetene og begrensningene som er knyttet til det russiske samfunnet er med i problemstillingen. Denne problematikken tar sikte på å forklare ved hjelp av begrepene ”regler” og ”ressurser” som er en del av befolkningens praksis under strukturasjonsprosessen.

2.3.5 Regler

Begrensningene hos Giddens er en variabel som har sammenheng med de materielle og institusjonelle betingelser for handlinger, samtidig som den også har sammenheng med kunnskapen agentene besitter om disse betingelsene (Giddens 1984:181). Jeg anser i denne sammenheng at analysen av den institusjonelle reproduksjonen kan brukes videre for å identifisere begrensningene i den russiske sosiale konteksten. En redegjørelse for begrensningene i konteksten vil påvirke de kunnskapsbaserte begrensningene i den forstand at forklaringen vil bidra til å øke

kunnskapsnivå om det russiske samfunnet hos de norske aktørene. For å gjennomføre en slik analyse, må vi snu fokuset fra institusjonene til måten aktøren trekker på de strukturelle egenskapene. I strukturasjonsteorien betegnes dette som analysen av strategisk atferd.

I reproduksjonen av de institusjonelle praksiser er det innebygget noen regler som er dypt forankret i tid og rom. De handler om at vi alle har lært oss til å bli sosiale aktører, eller med andre ord, om de kunnskapene som menneskene lærer for å kunne leve i et samfunn. Selv om disse reglene ikke spesifiserer alle sosiale situasjoner, sørger de for den generelle reaksjonen over hendelsesrekkefølgen. Det vil si at reglene ikke determinerer handlinger men gir visse forventninger til bestemte reaksjoner.

Giddens anser regler av det sosiale livet som instrumenter og generelle prosedyrer som anvendes i oppføringen og produksjonen av sosiale praksiser. Det kan være den kanoniske lovs regelverk, byråkratiske regler, regler for spill og lignende. Det har snarere en kodebasert fortolkning enn reglene som sådan. Regler er en slags formel for hvordan man kan "go on" i det sosiale livet (Giddens 1984:179).

Regler står i forbindelse med to aspekter. De relaterer seg for det første til meningen og for det andre til godkjenningen av sosial atferd. Gjennom reglene som konstant fremkalles i forløpet av daglige aktiviteter, forekommer det strukturering av det daglige livet. Samtale- og interaksjonsregler for eksempel, har bare tilsynelatende virkning på beskaffenheten av det sosiale livet. På den annen side er de veldig viktige fordi de er i alminnelighet tatt for gitt og som mange analytikere sier har mest innflytelse på struktureringen av sosiale aktiviteter. Lovregelverket er en sterkere sanksjonert type av sosiale regler og i det moderne samfunn har en formel forskrivnet gradering om straff (sst.:179).

Selv om strukturelle egenskaper av sosiale systemer ikke griper inn eller innvirker på linje med naturlover som tvinger til å oppføre seg på en bestemt måte, ser jeg det som mulig å definere noen regler ved struktureringen av det russiske samfunnet som kan virke begrensede for de norske aktørene og belyse dette i oppgaven. Dermed vedrører strukturer ikke bare regler, men også ressurser.

2.3.6 Ressurser

Enhver form for statsdannelse er betinget av organiseringen og utviklingen av to typer ressurser, allokativer og autoritative, hevder Giddens (1984). Klassifikasjonene av en institusjonell orden kommer i strukturasjonteorien sammen med et ”substantiv” konsept om en institusjonell differensiering, der institusjonene også er forbundet med fordelingen av ressursene.

Symbolisk orden

Politiske institusjoner (autoritative ressurser)

Økonomiske institusjoner (allokativer ressurser)

Legitime institusjoner

Herredømmet innenfor et system (domination) kommer dermed an på mobiliseringen av to merkbare typer av ressurser. **Allokativer** ressurser henviser til former av transformasjonskapasitet som å disponere (dominere) over objekter, eiendeler og materielle forhold. **Autoritative** henviser også til typer av transformasjonskapasitet som å dominere over personer eller aktører. Noen former av de allokativer ressurser som råvarer og land ser ut til å ha en reell eksistens, ellers vil det på den måten hvordan Giddens tolker dette begrepet ikke være allokativer ressurser knyttet til noen reelle ting.

En analyse av måten ressursene fordeler seg innefor systemet, kan gi en ekstra fortolkning av relasjonsproblematikken.

Generelt sett anser jeg at strukturer og strukturelle sett konseptualiserer en institusjonell orden som tillater å identifisere forskjellene, mulighetene, og begrensningene ved relasjonsproblematikken. På dette grunnlaget vil jeg besvare de forskningsspørsmålene som har vært stilt i forhold til dette prosjektet.

Etter at jeg har redegjort for den teoretiske delen, vil jeg i neste kapittel presentere den metodiske delen av prosjektet.

Kapittel 3: METODE

3.1 Metodologi

3.1.1 Den abduktive forskningsstrategien

En forskningsstrategi relaterer de ulike stegene i forskningsprosessen til hverandre. Det vil si hvilke antakelser som er gjort om den sosiale realitetens karakter (ontologi) og om hvordan denne realiteten kan erkjennes (epistemologi). Valg av forskningsstrategi avgjør derfor logikken for en hel vitenskapelig studie og redegjør for prosjektets forholdsregler, anvendelsen av begreper, teorier og måten å tolke data på.

Blant de fire forskningsstrategiene Norman Blaikie (2000:100) skiller mellom, den induktive, deduktive, retroduktive og abduktive, valgte jeg en abduktiv strategi for min oppgave. Abduksjon som en forskningsstrategi er utformet i ulike versjoner og er forbundet med en rekke fortolkende tilnærminger til en sosial verden, spesielt i verk av Alfred Schutz (1963 a,b) og Anthony Giddens (1976). Til forskjell fra tre andre forskningsstrategier som forsvarer anvendelsen av naturvitenskapsmetoder for erkjennelsen av sosial verden, har den abduktive strategien særegne ontologiske og epistemologiske antakelser. Vi kan snakke om tre hovedforskjeller:

1. Den fortolkende sosiologien innebærer en annen sosial ontologi enn positivisme og kritisk rasjonalisme har. Denne handler om forståelsen av den sosiale verdenen som er produsert og reprodusert gjennom kontinuerlige menneskelige aktiviteter. Denne hverdagslige realiteten består av aktørenes meninger om deres handlinger, andre sine handlinger, sosiale situasjoner, naturens - og menneskets skapte objekter. Meningen med dette betraktes ikke som en subjektiv, privat mening, men som en intersubjektiv mening. Det vil si en mening som en gruppe mennesker oppnår og fastholder sammen (Blaikie 2000:115). Den fortolkende tradisjonen fremmer omfanget av menneskets meninger, tolkninger, motiver og intensjoner som styrer hverdagslivet til en sentral plass i den sosiale teorien og forskningen.

2. Med hensyn til de tre spørsmålene ”hva?”, ”hvorfor?” og ”hvordan?”, har den fortolkende tradisjonen et annerledes syn på herkomsten av ”hvorfor” – spørsmålet. Strategien fører med seg ontologiske antakelser om en sosial realitet som er konstruert av sosiale aktører. Den sosiale realiteten eksisterer ikke uavhengig av aktørenes sosiale aktiviteter og er skapt i en prosess der sosiale aktører kommer til en felles forståelse

(mening) om hendelser og situasjoner. En sosial verden er samtidig en felles, sosialt konstruert kunnskap om meninger, kulturelle symboler og sosiale institusjoner. Disse fellesmeninger og kontakter mellom aktørene legger både til rette og strukturerer sosiale forhold. Den sosiale realiteten er en symbolsk verden av meninger og fortolkninger (sst.: 115). Forklaringen av et sosialt fenomen dreier seg derfor om å avdekke de typiske meninger som er fremstilt av de typiske sosiale aktører i motsetning til de spesifikke meninger. For å svare på ”hvorfors menneskene gjør det de gjør”, må forskeren oppdage og beskrive motivene og intensjonene innenfra, ut ifra meningen som menneskene medgir sine handlinger.

3. Strategiens epistemologiske antakelse går ut på at sosial kunnskap kan bli hentet fra hverdagens konsepter og meninger om felles sosial konstruert kunnskap. Forskerens oppgave med dette er å åpne den hverdagslige sosiale verden gjennom å fortolke de sosial konstruerte meninger. Den abduktive strategien antar at vitenskapelige beskrivelser skal utvikles fra den hverdagsnære beskrivelsen av det sosiale livet. Det vil si at forskningsstrategien tar utgangspunkt i å generere vitenskap om det sosiale livet, ut fra anerkjennelse og vektlegging av de sosiale aktørers egne forståelser av sine handlinger og virkelighet. Strategien har derfor et hverdagsnært utgangspunkt for senere abstraksjon og konstruksjon av tekniske og vitenskapelige begreper. Meninger og fortolkninger sees som sosiale konstruksjoner intersubjektiv konstruert innenfor en kontekst (Blaikie 2000:116). Forskeren åpner den hverdagslige sosiale verden for å forstå meninger som er konstruert av aktører.

3.1.2 Refleksjoner over valg av forskningsstrategi

Som jeg har tidligere skrevet, innebærer hver av de fire forskningsstrategiene en særegen kombinasjon av ontologiske og epistemologiske antakelser, og utgjør en unik logisk måte å bygge forskningsprosessen på. Den prinsipielle hensikten ved valg av forskningsstrategi er å få mulighet til å besvare forskningsspørsmålene og lansere en forklaring av fenomenet. Dette er den generelle regelen, selv om andre faktorer også påvirker valget (Blaikie 2000:123).

Selve problemstillingen i prosjektet har derfor vært en avgjørende faktor ved valg av strategi. Det første momentet er at feltet ikke har vært utforsket tilstrekkelig til å gi et teoretisk innblikk om de utfordringer de norsk – russiske relasjoner står ovenfor, og

hvordan aktørene oppfatter dette. Litteraturen gir snarere forklaringer i form av opplysninger om hva som er forskjellig i det russiske samfunnet i forhold til det norske. Derfra får man eksempelvis kjennskap til at det er mye korrupsjon og byråkrati eller et dårlig fungerende lovverk og bankevesen i Russland, til sammenlikning med Norge (Fiskeriforskning 2006:39). Til tross for de overnevnte samfunnsmessige forskjellene, vet vi om norske aktører som til tross for dette har klart å bygge relasjoner med Russland. Spørsmålet rundt problematikken handler dermed om hva som gjør at noen aktører lykkes med å bygge relasjoner med Russland?

De kunnskapene som vi har om de norsk – russiske relasjonene per i dag, krever etter min mening et fokus på et mer praktisk nivå for å forklare hva møte mellom to samfunn innebærer for menneskene som er involvert i relasjonene. Aktørenes meninger og fortolkninger anser jeg under slike omstendigheter som et stort forskningsfelt med mye fruktbar data om fenomenet, med mulighet til utvikling av nye ideer om relasjonsprosessen. Det vil si at den norsk – russiske relasjonsproblematikken vil få en bedre forståelse ut ifra aktørenes egen fortolkning av problemet.

For å finne en forklaring på de samfunnsmessige forskjellene som preger relasjonene, utfallet av denne påvirkningen, og samt kjennskap til de hemningene/mulighetene i forhold til de norsk – russiske relasjonene, ville jeg starte undersøkelsen fra bunnen ved å søke etter aktørenes egne forklaringer om fenomenet. Dette uten å ha en egen versjon om de problematiske sidene ved relasjonene, bortsett fra antakelsen om at det er samfunnsforskjellene som gjør det vanskelig. Jeg hadde forventet at aktørenes meninger ville sette lys på de mest utfordrende forskjeller og måten de opplever og behandler dem på. Denne aktørmessige dimensjonen ved problemstillingen ivaretas dermed ved å følge den abduktive strategien, fordi denne strategien er rettet mot studier av en sosial verden ved å forske på aktørens måte å konstruere realiteten på, aktørens måte å tolke sosial verden på, og aktørens underforståtte kunnskaper.

Den abduktive fremgangsmåten opplever jeg i tillegg som en fruktbar tilnærming til den sosiale virkeligheten, samfunnsvitenskapen og forholdet mellom virkeligheten og samfunnsvitenskapen. På linje med Giddens forstår jeg sosial realitet som et univers som konstrueres og reproduseres til stadighet og er skapt av handlende subjekter gjennom sosiale handlinger og aktiviteter. Å begripe virkeligheten betyr da å begrepsliggjøre mennesker, deres handlinger, reproduksjon og transformasjon av det sosiale liv (Kaspersen 2001:46).

Innenfor samfunnsvitenskapen er det snakk om en dobbelt hermeneutikk, da forskeren observerer og fortolker en virkelighet, som allerede er tolket av utforskede personer. Det er med andre ord et logisk bånd mellom vårt hverdagspråk og den mer teknisk vitenskapelige terminologi som anvendes av sosiologer. Relasjonen mellom disse to språk foregår i en dialog mellom sosiologien som tolker utforskedes språk og utforskede som tar i bruk sosiologiske begreper i deres daglige praksis. Med dette sirkulerer begreper og teorier mellom forsker og forskerens målgruppe. Denne oppgaven bygges på et slikt hermeneutisk filosofisk utgangspunkt.

3.1.3 Hermeneutisk tradisjon og forskningsprosess

En ren abduktiv strategi henger tett sammen med den hermeneutiske tradisjonen. Generelt sett handler abduksjon om å basere samfunnsbegrepene på aktørenes begrepsnivå. Det vil si at samfunnsteori må baseres på folks egen forståelse og forskeren utvikler begreper på basis av det. Tilgangen til enhver sosial verden i en hermeneutisk tradisjon er forklaringer som menneskene gir om sine egne og andres handlinger. Da handler det først og fremst om å begripe hva aktørene forstår fordi det er individene som skaper realiteten. Forklaringene kommer til forskeren i aktørenes eget språk og inneholder begreper som aktørene bruker for å konstruere sin verden. Forskningsprosessen foregår derfor på to plan (Blaikie 2000:117). Den første planen går ut på å beskrive aktørenes hverdagslige aktiviteter og meninger. Derfor er forskningsprosedyrene i startfasen rettet mot å innhente de forklaringene om sosial verden ifra forklaringene aktørene stiller til rådighet. Etter at aktørenes meninger er samlet, er det nødvendig å sette sammen de ulike fragmenter av meninger. Neste del av forskningsprosessen er å lage en typologi, et sett av kategorier som er typisk for alle aktørenes begreper.

Med en slik tilnærming til problemstillingen om hemninger i norsk – russiske relasjoner, skal jeg forsøke i første omgang å komme i kontakt med aktører som kjenner til problematikken, som er villige til å dele sine erfaringer med meg. Gjennom aktørenes språklige beskrivelser fordyper jeg meg inn i norsk – russiske relasjoner, som en av sektorene i det sosiale livet på grunnlag av hvordan sosiale aktører forstår og tolker den. På denne måten får jeg ulike begreper som forskningsdata fra mine informanter. Disse begrepene vil ikke være sammenfallende med de vitenskapelige begrepene som er skrevet i

det faglige språket. Videre, igjen gjennom forskningsprosedyrene, skal jeg beskrive problemet ved de norsk – russiske relasjonene i det språket som aktørene bruker.

På dette punktet kunne jeg valgt å stanse mitt vitenskapelige arbeide med min hverdagsnære beskrivelse av hemninger i norsk – russiske relasjoner, modellene av forståelsene og forklaringen, og derfor hverdagsnære teori om relasjonsprosessen. Men et slikt valg ville stride i mot min på forhånd gitte forståelse av viktigheten av å sette relasjonsproblematikken i en helhetlig samfunnsdimensjon, og gi forklaringen ut ifra den systemiske forståelsen av samfunnet. Derfor valgte jeg å følge videre den abduktive forskningsstrategien og løfte blikket fra forståelsene som styrer relasjonen lokalt ved å sette disse inn i en samfunnsteoretisk forståelse av relasjonsprosessen. Det samfunnsteoretiske bidraget i form av begreper og modeller utvider altså forklaringsmulighetene i forhold til problematikken og strategien i oppgaven gir gode muligheter til å gjennomføre et slikt forskningsgrep.

3.1.3.1 Fra hverdagsnær analyse til vitenskapelig analyse

Den abduktive forskningsstrategien er ikke kun basert på et konstruktivistisk syn på sosial verden, men sikter også til å forklare denne verdenen på en konstruktivistisk måte. Abduksjonen blitt nevnt som det kreative i forskningsprosessen (Blaikie 200:116). Dette kan forklares ved at på basis av data som forskeren har, måtte hun/han skape noe nytt. Forskeren fremstår på denne måten som mediet mellom et hverdagsnært språk og en versjon av vitenskapelig språk som hun/han bruker til å produsere et vitenskapelig konsept av fenomenet. Prosessen om å mediere to språklige nivå er mer beslektet med fortolkningsprosessen enn med vanlig translasjon. På denne måten arbeider forskeren i en hermeneutisk tradisjon ”bottom up” med å adoptere utforskede personers begreper til teoretiske begreper. Det til forskjell fra en operasjonell tradisjon hvor forskeren allerede i starten innfører visse begreper om det sosiale livet (Blaikie 2000:139).

Den andre planen i en forskningsprosess i den hermeneutiske tradisjonen går derfor ut på å konstruere teoretiske begreper som tillater å gi en forklaring av problemområdet. Det vil si å plassere hverdagsnære beskrivelser innenfor teorier som går utover bare de hverdaglige kunnskapene. Med å ta utgangspunkt i de aktørenes individuelle hverdagsnære forklaringer, hvor ”*aktørene lærer meg om hvordan de forstår deres verden, hvilke begreper og meninger de bruker*” (sst.: 139), skal jeg forsøke å sammenfatte de

individuelle oppfatninger som aktører stiller til rådighet i de typiske situasjoner. På denne måten etableres det en forbindelse med sosiale verden. Typifiseringen utgjør videre grunnlaget for å konstruere teoretiske forklaringer på bakgrunn av aktørenes forklaringer, gjennom at forskeren utvikler nye begreper, finner på de eksisterende teoretiske begreper eller låner de sistnevnte (sst.: 139).

I denne oppgaven har utviklingen av en teoretisk forklaring av norsk – russisk relasjonsproblematikken blitt satt som et mål. Den hermeneutiske tradisjonen gir meg mulighet til å mediere mellom aktørenes typifiserte forståelse av situasjonen og de teoretiske ideene som strukturasjonsteorien kommer med. Strukturasjonsteorien som jeg valgte å gå videre med i forskningsprosessen, bidrar til forklaringen av relasjonsproblematikken på flere verdifulle måter. Bortsett fra perspektivet av å se sosial verden på som aktør konstruert, bidrar teorien ved å legge det teoretiske språket til rette, samtidig som teorien kommer med rammeverket og retninger og ideer for en videre forskningsprosess. Ved anvendelsen av de strukturasjonsteoretiske begrepene til aktørenes hverdagsnære begreper, forsøker jeg å komme nærmere en systematisk redegjørelse av situasjonen og sette problematikken innenfor en samfunnskontekst. En slik forskningsprosedyre, i forhold til min valgte problemområde sørger for utviklingen av en teoretisk forklaring av hemningene ved relasjonene, som går ut over de hverdagslige kunnskapene og viser til begrensningene og mulighetene i forhold til prosessen.

3.1.4 Avgrensninger

For hele hermeneutikken gjelder det en epistemologisk avgrensning som er knyttet til erkjennelsen av dataholdbarheten i forhold til den vitenskapelige forskningen.

Hermeneutikken har lenge strebet etter å konseptualisere prosessen av den empatiske forståelsen som et instrument i oppnåelsen av det intersubjektive, og har i denne sammenhengen vært kritisert for å ha ambisjoner om å tilrettelegge produksjonen av sosial verden slik aktører forstår den. Om denne ambisjonen virker helt urealistisk er det ikke en full enighet om. A.Schutz (1963b) hevder i denne sammenhengen, at hele det sosiale livet bygges på en antagelse om at det intersubjektive kan bli oppnådd og at gjensidighet av perspektiver er i praksis mulig (Bloor & Wood 2006:107). Når det intersubjektive er hele basisen for hverdagslige sosiale kontakter og aktiviteter, synes jeg, det ikke er rimelig å avvise det som et objekt for vitenskapelig forskning. Derfor er strategien rettet etter, i takt

med den filosofiske berettigelsen av Mead og Schutz, å finne en intersubjektiv bro. Det vil si en intersubjektiv mening, eller en mening som en gruppe mennesker oppnår og fastholder sammen.

Oppdagelsen av denne intersubjektive meningen blant forskjellige informanter kan resultere i et funn i seg selv, fordi det vil indikere enigheten i aktørenes oppfatninger av situasjonen, til tross for at de hver for seg leverer bare subjektive meninger. Om enigheten, eller det intersubjektive er til stede, kan det være et tegn på at jeg er på den rette veien i forskningsprosessen.

I tillegg til den hermeneutiske avgrensningen er det to metodologiske avgrensninger som er aktuelle i forhold til enhver forskningsstrategi.

1. Det første handler om samsvaret mellom forskningsdata og sosial realitet. Kvalitative og kvantitative studier har forskjellige metoder å prestere dataholdbarheten som er et resultat av forskningsprosessen. Senere i kapittelet blir det forklart ytterligere om dette i forhold til den kvalitative forskningen. Mens det generelle prinsippet for å sikre dataholdbarhet og datareproduksjon på, er å kombinere forskjellige forskningsstrategier og metoder i forhold til et og samme sosialt fenomen, har jeg i min studie ikke hatt mulighet til en slik kombinasjon på grunn av prosjektets tidsperiode og kapasitet. Prosjektet ser jeg, som allerede nevnt, som en startfase i forskningen på fenomenet, da jeg gjør et første forsøk på å utforske et tilfelle fra grunnen av.

2. Den andre avgrensningen er knyttet til forskerens rolle i forskningsprosessen. De vitenskapelige fakta som er produsert av en forsker blir preget av forskerens språk, kultur, tidligere kunnskaper og erfaringer. Ut i fra dette synspunktet er hele forskningen bare en fortolkning. I samfunnets etterspørsel etter vitenskapelig forskning og meningsdannelse ligger det i praksis en allmenn aksept for usikkerhetsmomentene. Den samfunnsvitenskapelige forskningen gyldiggjøres gjennom å frembringe informasjon og kunnskap om våre sosiale omgivelser, og derfor vår refleksjons- og handlingsevne i forhold til disse. En god måte å håndtere usikkerheten på er kravet til redegjørelse av forskerens tenkingsgrunnlag og forskningsprosessen der muligheten til å diskutere resultatene bevares.

3.2 Datainnsamling

3.2.1 Fra forskningsstrategi til valg av metode

Forskningsstrategien omfatter implikasjoner for valg av metoder for datainnsamlingen og analysen. Dette handler om å prestere de mest fruktbare prosedyrer for å besvare forskningsspørsmålene. Det er ikke nødvendigvis en ren og streng sammenheng mellom tilnærmingen til forskningsprosessen, strategien og metoden. Samtidig kan metodene ikke brukes uten ontologiske og epistemologiske antakelser. Med dette ser kvantitativ forskning til ideen om at det eksisterer kun en eneste sosial realitet (Blaikie 2000:242). Til forskjell aksepterer den kvalitative forskningen at det i enhver sosial kontekst er det mulig at menneskene kan inneha forskjellige sosialkonstruerte realiteter. Variasjonene i sosiale kontekster kan derfor føre til forskjellige måter å tolke deres og andres handlinger. Dette er på grunn av at den kvantitative og kvalitative forskningen har i utgangspunktet motsatte synspunkter og assosiasjoner angående den sosiale verdenen.

Blaikie argumenterer allikevel med at dette har mer betydning for fortolkningen av forskningsresultatene (sst.: 251) og forskeren beholder en del frihet i bestemmelsen av metodevalget. Han viser til muligheten til å kombinere mellom de to ulike metoder i et forskningsprosjekt (sst.: 274). Alt kan være avhengig av forskningsobjektet, den sosiale konteksten og praktiske forhold. Noen metoder er mer forbundet med enkelte tilnærminger og strategier. Andre er mindre. En generell regel (her igjen) er at forskeren redegjør for hva den valgte metoden forutsetter å gjøre for den enkelte forskningsstrategien. Innenfor den abduktive forskningsstrategien dominerer likevel de kvalitative metoder for data innsamlingen og analysen, selv om forskeren beholder sin frihet til å kombinere.

3.2.2 Den kvalitative metoden

I kapitel 1 har jeg redegjort for at prosjektets problemstilling handler om å forklare relasjonsmessige vanskeligheter som norske aktører opplever når de kommer i kontakt med det russiske samfunnet. Relasjonsproblematikken, slik jeg oppfatter den, består av to like viktige dimensjoner som aktør og samfunn. Ved å betrakte aktørenes forklaringer i sammenheng med en teoretisk konstruksjon av samfunnet, vil problematikken få en

helhetlig forklaringsramme med mulighet til en begrepsutveksling mellom den teoretiske og den aktørbaserte fortolkningen av problemområdet.

Med en "bottom up"-oppbygging av forskningsprosessen, er det aktørens meninger som utgjør grobunnen for at forskeren får mulighet til å "åpne" deres realitet, og komme til forståelsen av rammeverket rundt meningen som leder aktørens aktiviteter.

For å samle aktørens meninger om relasjonsproblematikken har jeg, som forsker to ulike tilganger til innsamling og analyse av data. Dermed har de kvalitative forskningsmetodene blitt utviklet med tanke på å søke innsikt og forståelse av fenomenet gjennom å forsøke å forstå virkeligheten slik personene som operer innenfor denne virkeligheten gjør (Thagaard 2002). Den kvalitative tradisjonen gjør det derfor mulig å lære de utforskede personenes vanlige språk og begreper som de assosierer med fenomenet. Dette er i samsvar med de ontologiske antakelser i forhold til hvordan jeg tilnærmer meg fenomenet. For å besvare prosjektets forskningsspørsmål og gi en fyldig forklaring av det utforskede fenomenet fant jeg det derfor naturlig å velge dybdeintervju som metode for datainnsamlingen.

3.2.3 Dybdeintervju som datainnsamlingsmetode

Intervjuet er en forskningsprosedyre som anskaffer forskningsdata gjennom å spørre mennesker om å uttale seg om deres hverdagsliv. Intervjuets rammeverk bygges ved at informantene får uttrykke sine egne tanker og meninger på en mest resultativ måte.

Den moderne sosiale vitenskap tar gjerne i bruk noen former for ustrukturert eller semi - strukturert intervju; som dybde-, fokusgruppe eller en observasjon for å samle kvalitative data (Blaikie 2000:234).

Både konstruktivister og postmodernister har pekt på dybdeintervjuets kontekstavgrensede karakter. Dette er til forskjell fra forståelsen av intervjuet som en "naturlig" kanal for sosiale fakta. I forhold til reproduseringen og kvalitetssikringen av data, er kvalitative data mer sårbar enn kvantitative data. På grunn av at forskeren selv opptrer som et instrument for å måle data finnes det, i den forstand, ikke to like instrumenter. Derfor betraktes en hver forklaring som autentisk. Individuell atferd og sosiale kontakter i det kvalitative intervjuet tillater derfor snarere en rapportering enn en observasjon av fenomenet.

Denne kontekstavgrensede karakteren kommer likevel ikke til å forringe intervjuet som en fruktbar prosedyre i forskningsprosessen. Intervjuet brukes som ”*et området og en situasjon for produksjonen av rapporteringsdyktige kunnskaper*” (Holstein & Gubrium 2004:141).

Et dybdeintervju bidrar spesielt til å komme nærmere aktørenes meninger, oppfatninger og deres forståelse av sosiale kontakter de har vært involvert i. Dette er en frittstående datainnsamlingsmetode som sørger for å skaffe en rikelig informasjon om informantens språk. Intervjuet sees med dette på som et resultat av samarbeidet mellom intervjueren og informanten for å produsere en kontekstavgrenset beskrivelse av den sosiale verden. Intervjueren sørger aktivt for å produsere beskrivelsen i lag med informantene og ikke bare henter informasjonen.

Jeg valgte denne type intervju som et instrument med sikte på å oppdage og beskrive hva aktørene tror, opplever og mener om forløpet og hindringer i sine relasjoner med Russland, og hvordan informantene konstruerer virkeligheten (relasjonsprosessen) i deres hverdagsnære språk.

3.2.4 Intervjuets forløp

De primære data for undersøkelsen samles gjennom individuelle kvalitative intervju med aktører. Generelt sett forekommer et dybdeintervju i form av en samtale mellom to mennesker. Jeg, som forsker gjennomfører intervjuene med det formål å samle informasjon om informantens relasjoner med Russland, som vil gi meg en mulighet til å besvare prosjektets forskningsspørsmål om hvilke samfunnsmessige forskjeller som hemmer norsk – russiske relasjoner. Intervjuene skulle være ustrukturerte slik at informantene får komme med sine ytringer, der det er rom for variasjon og spontanitet.

Temaet for intervjuet er aktørenes oppfatninger av norsk – russiske relasjoner. Jeg tar høyde for å åpne for nyanserte beskrivelser ved intervjupersonens oppfatninger, med hensyn til tolkninger av meningene med fenomenene som blir beskrevet. Intervjuet har som mål å innhente kvalitativ kunnskap, uttrykt med vanlig språk. Jeg viser åpenhet overfor nye og uventede fenomener og unngår ferdigoppsatte kategorier og tolkningskjemmer. Selv om intervjuet kan ligne på en enkel samtale, har det ikke noe tilfeldig forløp. Så jeg måtte følge visse regler og prosedyrer.

1. Valg av informanter. Det ble initiert flere kontakter med de norske aktørene som samarbeider med Russland i løpet av en temmelig lang periode. De langvarige erfaringene med relasjonene, samt et godt kjennskap til forholdene i Russland var avgjørende faktorer ved valg av informantene. Grunnen til prioriteringen av de erfarne aktørene i feltet er knyttet til formålet om å oppnå en forståelse av fenomenet fra grunnen av. Det er nettopp de erfarne informantene som hadde nådd den tilstrekkelige dybden i forståelsen av det utforskede fenomenet. Med dette tolket jeg informantenes langvarige, suksessfulle aktivitet i relasjonsfeltet som en indikasjon på et godt kjennskap til forholdene i Russland. Det vil si at jeg har valgt å studere i første omgang de positive erfaringene med norsk – russiske relasjonene. Logikken her var knyttet til at veien til suksess ligger gjennom en grundig og mangfoldig kjennskap til objektet man arbeider med. Slik konkluderte jeg at de hverdagsnære begreper om norsk – russiske relasjonene har god mulighet til å samles hos nettopp de vellykkede, erfarne aktører.

Her må jeg legge til at jeg ikke oppfatter erfaringene hos de mindre fremgangsrike aktørene som mindre verdifulle. Avgrensningen av valget med de suksessfulle aktørene begrunnes med oppgavens kapasitet og et ønske om å gjøre et ”første start” i utforskningen av problematikken. Starten med de positive erfaringer gir en mulighet til en videre forskning. De analyserte oppfatningene i rammen av dette forskningsprosjektet, hos de vellykkede aktører, vil resultere til en forklaring om vanskelighetene på det norsk – russiske relasjonsfeltet, som kan bli videre testet på de mislykkede aktørene (i rammer av andre forskningsprosjekter og enten få støtte eller komme med nye synsvinkler i problematikken).

Som en tilstrekkelig erfaringsbakgrunn for studien, vurderte jeg 5 års kontinuerlig arbeid med Russland. På grunn av at forskningsprosessen var knyttet til et lite utforsket tilfelle, hadde jeg en del frihet i forhold til hvor prosjektet startet geografisk. Valget mitt falt på å i første omgang oppsøke aktørene i Tromsø. På nettet fant jeg flere aktører som representerte store bedrifter med omfattende virksomhet og praksis i forhold til relasjonene med Russland. Jeg fikk svar fra 5 aktører som samtykket i å gi intervju. Det viste seg at en norsk aktør drev egen virksomhet i Russland. Jeg planla å ta intervju med han under mitt ferieopphold i St. Petersburg, men dessverre fikk vi ikke dette til på grunn av at han måtte til Moskva på denne tiden. Ved et annet intervju gjorde jeg en feil med utstyret, slik at intervjuet ikke ble tatt opp på båndet. Trist nok. Jeg måtte da forsøke å referere samtalenes hovedpunkter, selv om detaljene selvfølgelig var borte. Prosjektet baseres derfor på datainnsamlingen fra 3 fullstendige intervju og fra et intervjureferat.

2. Informasjonsbrev. Gjennom et informasjonsbrev har informantene fått vite om prosjektets navn og det generelle området som samtalen skulle dekke. I tillegg inneholdt brevet informasjon vedrørende konfidensialitet, intervjuets forløp og vilkår, at intervjuet skulle tas opp på bånd og at personer og institusjonen prosjektet er knyttet til skulle anonymiseres. Alle informantene ble bedt å undertegne en samtykkeerklæring.

3. Intervjuforløpet. Intervjuet med hver informant varte i ca. 1 time og ble tatt opp på bånd. Ved å velge det ustrukturerte intervjuet, hadde jeg ikke laget faste, konkrete spørsmål til informantene, men ønsket derimot i begynnelsen av møtet å diskutere de valgte variablene med informantene. Et ustrukturert intervju tillater en forsker å innføre en indirekte, samtaleaktig intervjutillatelse som gir informanten en stor grad av frihet til å bestemme selve forløpet av intervjuet. Intervjueren starter med en antakelse om at de ikke vet på forhånd hvilke spørsmål som er nødvendige. Dette muliggjør at intervjueren ser verden fra informantens synsvinkel og oppdager dermed hvordan de oppfatter situasjonen. På denne måten kan et ustrukturert intervju føre til en utvikling av nye ideer og hypoteser, og dermed sette fokus på nye dimensjoner i forskningsprosessen. Dette var et viktig poeng for min studie, fordi selv om jeg i utgangspunktet samlet inn noe informasjon om hemninger i veien for relasjonsbyggingen, hadde jeg likevel forventninger om at informantene skulle komplementære studiet med sine personlige meninger. Jeg kunne dermed innhente nye forklaringer av tilfellet. På bakgrunn av informantens forklaringer ville jeg ha mulighet til å videre utvikle en grunnleggende rapport og konstruere mitt eget konsept om vanskeligheter med relasjonsbyggingen med Russland.

I løpet av intervjuet hadde jeg kontinuerlig utviklet, tilpasset og generert nye spørsmål ved å følge opp samtalen etter hovedemnet i undersøkelsen, de relasjonshemmede forhold i Russland. Dette skyldes at intervjuet har rom for og frihet til å formulere spørsmål underveis. I tillegg fikk jeg mulighet til å stille spørsmålene slik at de fikk relevans i forhold til prosjektet. Under besvarelsen av spørsmålene forsøkte jeg å holde meg selv tilbake så mye som mulig ved å bare være i samtalen av og til med replikker for å støtte diskusjonen og tillot informanten å utfolde sine egne meninger.

Jeg så en positiv utvikling under selve forløpet av intervjuene. Den besto i at til tross for at enhver av de 4 intervjuene kunne gi ulik informasjon om forskjellene, ble mønstre lagt seg tydelig allerede i starten og gjentok seg gjennom hele datainnsamlingen.

3.2.5 Valg av variabler

Tidligere i kapitel 3 er det forklart at oppgaven startet med en antakelse om at det er samfunnsmessige forskjeller som gjør det vanskelig for norske aktører å samarbeide med Russland. Med dette har jeg valgt fire grupper variabler som regnes for å ha variasjoner i forhold til organiseringen av nasjonalstater. Disse variablene hadde jeg tenkt å prøve å diskutere med informantene med det formål å gi intervjuet en retning. Dette har ikke vært gjort med hensikt for å binde diskusjonen fast med variablene. Variablene har snarere vært tatt i bruk som et forsøk på å få informanter til å reflektere over det russiske samfunnet, forskjellene og hemninger under relasjoner. Jeg fulgte den kvalitative tradisjonen og forsøkte å være mest mulig åpen. Som hensiktsmessig fant jeg å diskutere de politiske, økonomiske, sosiokulturelle og utdanningsmessige variablene i rammene av dybdeintervju med informantene².

I tillegg har jeg tatt med en faktor som har fått navnet ”den institusjonelle tilliten” hos forskere i SoCap-prosjektet³. Den ble målt som den gjennomsnittlige tilliten til de fire formelle institusjoner, rettsvesen, politi, statlig administrasjon og regjering. Forskere mener at tillitsnivået har vide konsekvenser for eksempelvis foretningsklima i et land. Denne faktoren vil også bli tatt med og jeg vil undersøke informantenes mening vedrørende denne. En slik presentasjon av ytre faktorer ivaretar, etter min mening, problemstillingens formål om å utforske fenomenet i forhold til en samfunnsmessig påvirkning.

---

² Variablene har vært utarbeidet av R.N.Farmer og B.M.Richman i studie ”A Modell for Research in Comparative Management” (1964). Forskerne arbeidet innenfor organisasjonsforskningen og konkluderte med at det er nødvendig å undersøke press og hindringer fra omverdenen så lenge de sistnevnte varierer (1964:56). Dette samsvarer med mitt formål om å finne ut av variasjoner mellom norsk og russisk samfunnskontekstkontekst og undersøke virkningen på relasjoner.

³ Det danske sosial kapital- prosjektet (SoCap) startet 1 september 2002. Medlemmer av styregruppen er professor M.Paldam, professor P.Nannestad og professor G.T.Svendsen (prosjektleder). Datainnsamlingen i SoCap foregikk i to deler. For det første stilte de 30 spørsmål vedrørende sosial kapital (inklusive bakgrunnsbildet) til ca. 25000 representativt utvalgte personer i en internasjonal sammenheng mellom 21 land. For det andre stilte de 45 spørsmål vedrørende sosial kapital blant 5 etniske grupper i Danmark. Denne nye sosial kapital database er hittil den største av sin art og finansiert av Statens Samfunnsvitenskapelige Forskningsråd samt. Rockwool Fonden. Verdensbanken har finansiert videreførelse av prosjektet (Svendsen, Svendsen 2006:53).

3.3 Analysemetode

3.3.1 Den kvalitative analysen

Etter at datamateriale var samlet inn og transkribert var det tekstens innhold som sto i fokus for videre analyse. På grunn av at det forelå fullstendig data fra 3 intervju, pluss et rekonstruert intervju (da jeg fikk tekniske problemer med opptakeren), var det naturlig å arbeide videre med hele materialet. Før jeg går videre med beskrivelsen av analyseprosedyrene i prosjektet, må jeg poengtere to viktige momenter.

- Et viktig moment med den kvalitative forskningen er at prosedyrene er mye mer fleksible i forhold til de kvantitative prosedyrene. Ofte har en kvalitativ forsker få ideer om hvor forskningen skal starte, hvordan den skal gjennomføres, og hvor den skal ende. Den kvalitative forskningen utvikler konsepter, ideer og teorier gjennom å bruke aktørens forklaringer. Av den grunn er det vanskelig å forutsi hvordan forskningsprosessen skal utvikle seg. Muligheten til å følge forskningsprosessen som den kommer må derfor aksepteres. Med dette som bakteppe bør forskeren balansere mellom det planlagte og den nødvendige fleksibiliteten som tillater å lære av forskningsprosessen. De valgene forskeren tar under datainnsamlingen, kan allerede betegnes som et analytisk valg, i den forstand at de kan knyttes til den forståelsen forskeren utvikler i løpet av feltarbeidet (Thagaard 2002: 109).

- De ontologiske, strukturasjonsteoretiske antakelser jeg har valgt for prosjektet setter et krav om erkjennelsen av tid og rom dimensjoner i forhold til det utforskede fenomenet. Av den grunn vil jeg presisere her at datainnsamlingen strekker seg fra perioden mars til juni 2007 og fant sitt sted i Tromsø. Personene som har deltatt i studiet er norske aktører som har forretningsmessige relasjoner med Russland. Deres oppfatninger, innsamlet gjennom personlige intervju, handler derfor om relasjoner innenfor næringsbransjen. På denne måten kan oppfatningene hos mennesker som samarbeider med Russland innenfor andre bransjer eller på et humanitært grunnlag være annerledes.

3.3.2 Innholdsanalyse som forskningsmetode

Analyseprosessen startet jeg med en generell analytisk gjennomgang av hele datamaterialet.

Etter innsamlingen og transkriberingen av intervjumaterialet, har jeg generert hverdagsnære data i form av en tekst om relasjonsprosessen mellom Norge og Russland. Denne teksten inneholder informasjon om informantenes meninger om det russiske samfunnet, og vanskeligheter med å bygge relasjoner med Russland. Informasjonen ville jeg underbygge i en innholdsanalyse, slik at det vil bli mulig å besvare forskningsspørsmål om de utfordringene aktører møter med hensyn til forskjeller mellom Norge og Russland. Derfor settes tekstens innhold som fokus for en videre analyse, noe som vil si viderefølge en tematisert tilnærming til dataanalysen der materialet presenteres med fokus på temaene. De enkelte temaene presenterer den analytiske enheten ved denne tilnærmingen, der hovedpoenget er å granske de valgte variablene i dybden.

Ved bruk av en tematisert tilnærming er det et viktig moment å ivareta et helhetlig perspektiv. Når utsnittet av tekster fra ulike informanter sammenlignes, løsrives tekstbildene fra sin opprinnelige sammenheng. For å ikke miste et helhetlig perspektiv er det derfor viktig at informasjon fra hver enkel informant settes inn i den sammenhengen som tekstutsnittet var en del av. Utsagnene fra et enkelt intervju vurderes derfor i forhold til intervjuet som helhet. Beskrivelsen av en enkelt samhandlingssituasjon vurderes i forhold til det miljøet samhandling foregår i. Analyser av sammenhenger mellom temaene gir grunnlag for en helhetlig forståelse.

3.3.2.1 Første bearbeiding og sortering av data

Analysen av materialet kan inndeles i en beskrivende fase som gir en første orden og oversikt over materialet. Tematiserte tilnærminger er basert på at teksten inndeles i kategorier. Disse kategoriene representerer temaer som er sentralt i undersøkelsen. Kategoriene klassifiserer dataene samtidig som de reflekterer den forståelsen forskeren utvikler i forhold til materialet. I de kvalitative intervjuene diskuterte jeg med informantene om hvordan det oppfattes å operere mot Russland når både økonomiske, politiske og sosiokulturelle vilkår er så forskjellige. I bakgrunnen sto dermed forskningsspørsmålet om hvilke forskjeller norske aktører oppfatter som de mest utfordrende i relasjonene med Russland. Det var derfor naturlig i første omgang å primært klassifiserte data etter følgende 5 kategorier,

- meninger om de utdanningsmessige vilkår i Russland**
- meninger om de sosiokulturelle vilkår i Russland**
- meninger om de politiske vilkår i Russland**

- **meninger om de økonomiske vilkår i Russland**
- **meninger om tilliten til institusjonene**

Disse kategoriene har jeg fått utfyllende informasjon fra alle informantene. For å avgjøre hvor detaljerte beskrivelser hver kategori bør inneholde, måtte jeg vurdere mønsteret i den informasjon materialet gir om samme tema. Jeg har derfor delt teksten i ulike utsnitt som beskriver hvordan informantene oppfatter vilkårene i Russland i forhold til relasjonsbyggingen. Selv om jeg spurte informantene om vilkår i Russland i forhold til relasjonsbyggingen, har samtalene uansett dreid seg om sammenligninger mellom Norge og Russland. De sammenfattede utdrag fra teksten har jeg plassert til venstre, slik at bare informasjonen som er viktig for analysen blir tatt med. Til høyre i teksten markerte jeg kodeord ”*forskjellig*”, ”*vanskelig*”, ”*i Norge*”, ”*i Russland*” som jeg fant å være relevante for analysen av relasjonsproblematikken.

3.3.2.2 Videre analyse

Teksten med beskrivelser har dannet grunnlaget for en videre konstruering av matriser. Til tross for innvendingen om å løsrive teksten fra sin opprinnelige sammenheng, fordi det er en positivistisk orientert handling, kan bruk av matriser likevel være et nyttig hjelpemiddel i kvalitative analyser. Det er da viktig at det fortolkende perspektivet ivaretas ved å benytte matriser i kombinasjon med mer helhetsorienterte tilnærminger.

Etter den første datasorteringen, har jeg forsøkt å sette sammen kategorier i matriser for å reflektere videre omkring materialet. Matrisene er utformet etter kodeord - sammentreff i utdragene. På denne måten får jeg visuelle bilder av tendenser i materialet, og de blir velegnet til å foreta sammenligninger mellom data fra ulike informanter om det samme tema. De matrisene jeg har anvendt til teksten var:

- **forskjellig / i Russland**
- **forskjellig / i Norge**
- **forskjellig / vanskelig**

3.3.2.3 Funn under rekonstruksjon og kategorisering av data

I forbindelse med en innledende gjennomgang av data, som forelå som beskrivende rekonstruksjoner, fant jeg ut at variablene ikke sammenfaller med aktørenes oppfatninger

av forskjeller og utfordringer. Etter at fragmentene av informantenes meninger ble satt sammen, ble det tydelig to tendenser som avgjorte retningen for en videre analyse.

1. Matrisen forskjellig / vanskelig har fått bekreftelsen i informantenes utdrag. Det vil si at antakelsen om samfunnsmessige forskjeller som en problemsone i relasjonsbyggingen, stemte overens med hvordan informantene oppfattet det.
2. Gjennom analysen av matrisen forskjellig / i Russland kom det frem at informantene ikke forbinder den russiske ulikheten og utfordringene i relasjonene direkte med forskjeller i økonomiske, politiske eller sosiokulturelle vilkår.

Som nevnt tidligere, tillater den kvalitative forskningen å innføre nye ideer i forskningsprosessen. Når aktørens forklaringer ikke stemte med de samfunnsmessige variablene, fikk jeg en mulighet til å beholde og utvikle forskningsprosessen i en annen retning. Det ble essensielt å forstå hva aktørene forstod om forskjeller i Russland, slik at i den videre analysen ble det fokuset på å innhente informantenes konsepter som definerer matrisen ”forskjellig / i Russland”, ut ifra hvordan informantene beskrev det. For å få dette til måtte det tas med i analysen alle meninger om forskjeller i Russland. Sammenfatningen av informasjon fra alle informanter ville gi meg en dyptgående forståelse av temaet. I denne fasen gikk analysen ut på å sette fragmenter av meninger sammen og lage nye kategorier som er typiske for aktørens konsepter. Selv om jeg i utgangspunktet ikke har sett det som et hovedpoeng å sammenligne informasjonen fra ulike informanter, men søkte snarere etter flere meningsforhold om relasjoner med Russland, viste den første bearbeidingen av datamaterialet at oppfatningene hos ulike informanter er like.

Konstrueringen og meningsanalysen av matrisen forskjellig / vanskelig ville besvare forskningsspørsmålet om *hvilke forskjeller som er mest utfordrende for relasjonene sett ut ifra aktørens oppfatninger?*

3.3.2.4 Meningsforhold i data

I den videre kategoriseringen av datamaterialet ble materialet analysert og systematisert med sikte på å få tak i meningene og forståelsene, som informantene la til grunn, for samfunnsmessige forskjeller i Russland og hemninger i relasjoner.

Innlevelsen i beskrivelsene av det russiske samfunnet resulterte i to nye kategorier, som informantene brukte i sitt språk forbundet til både forskjeller i det russiske samfunnet og relasjonsproblematikken. De to nye kategoriene var ”kultur” og ”struktur/system”. Jeg

har laget disse kategoriene i form av modeller, basert på meningene informantene hadde gitt uttrykk for. Ved å følge den hermeneutiske tradisjonen måtte jeg fortolke hva informantene mener med begrepene ”kultur”, ”struktur / system”, og beskrive problemet i det språket aktørene bruker. Modellen frembringer hver av informantenes meninger eksplisitte og systematiske, samtidig ga den muligheten til å stille hver av meningene opp mot hverandre i en samlet modell. I tillegg ga modellen gode muligheter til i neste runde å analysere strukturene som lå til grunn for oppfatninger av forskjeller. Etter at jeg analyserte de ulike strukturene, fikk jeg svaret på det andre forskningsspørsmålet.

Besvarelsen av forskningsspørsmålet: ” *Hvilke forskjeller som er mest utfordrende for relasjonene sett ut ifra aktørenes oppfatninger?*”, ble på grunnlag av den hverdagsnære analysen at den russiske **kulturen** ble oppfattet av informantene som den største forskjellen og utfordringen. Dermed var det to momenter som spilte en viktig rolle for en videre analyseprosess. Ut ifra informantenes hverdagsnære forklaringer har båndet mellom *hva det er som forskjellig i Russland og hva det er som vanskelig i relasjonene* tegnet seg tydelig. Det fremkom i datamaterialet at det er nettopp forskjellene som gjør relasjonene utfordrende. Informantene forklarte at det er vanskelig på grunn av at Russland er annerledes og forskjellene har de forbundet med kulturen.

I den hverdagsnære forståelsen har vanskelighetene forbundet seg med forskjellene, og forskjellene ble koblet mot kulturen, noe som betyr at fortolkningen av kategorien ”kulturelle forskjeller” vil gi en fyldigere besvarelse på forskningsspørsmålet (se ovenfor). Min neste behandling av datamaterialet var derfor rettet mot å finne ut av hva informantene legger i kategorien ”kulturelle forskjeller”. Etter at deres meninger ble fortolket, ut ifra hvordan informantene beskriver de kulturelle forskjellene i datamaterialet, ble meningen med dem definert i to nye kategorier. Forskjeller i kulturen fremsto ifølge informantenes egne uttrykk som ”*måten å organisere på*”, og ”*måten å opptre på*”. For det første mente informantene en strukturell organisering av samfunnet med for eksempel et autoritært, byråkratisk opplegg. For det andre mente de forskjeller i handlingsmønstre hos norske og russiske aktører. I tillegg viste flere utdrag til bruk av begreper ”kultur” og ”struktur/system”, noe som indikerte fellesnevner hos informantene. Det vil si at informantene ikke laget et skille i meningen mellom begrepene ”kultur”, ”struktur” og ”system”, men brukte dem for å betegne forskjellene.

En slik forståelse av de samfunnsmessige forskjellene kan, etter min mening, ha en sammenheng med informantenes praktiske erfaringer med relasjonene. Med min forhåndstenkning definerte jeg forskjellene som politiske, økonomiske, utdanningsmessige

og sosiokulturelle. Til forskjell fra meg er det naturlig å anta at informantene, på grunn av relasjonene, forholder seg nettopp til de russiske strukturene og de russiske aktørene. Og de finner begge kategoriene både forskjellig og utfordrende.

For å oppsummere alt det fortolkende arbeidet må jeg poengtere at den siste fortolkningen av meninger om forskjellene ut ifra informantenes hverdagsnære forståelse, hadde gjort problematikken tydeligere. Resultatene av den siste fortolkningen viste til to konkrete kategorier som har betydning for forskjellsproblematikken og utgjør hemninger i de norsk – russiske relasjonen. Dermed har jeg funnet informantenes begrunnelse av både strukturer, og aktørens handlemåte på det kulturelle grunnlaget som en ufruktbar tilnærming til forklaringen av relasjonsproblematikken. Som nevnt tidligere var det interessant å gå videre i analysen med å mediere informantenes hverdagsnære konsepter i Giddens's begrepsapparat, og på denne måten produsere et vitenskapelig forklaring av fenomenet. De teoretiske rammene som er valgt for å forklare problematikken i kapittel 2, fremsto derfor som en mer fruktbar tilnærming til å gå videre i analysen, besvare forskningsspørsmålene fire og fem, og dermed utvikle en teoretisk forklaring av relasjonene.

3.3.3 Forholdet mellom empiri og samfunnsvitenskapelige teori

Som jeg nevnte tidligere i kapitlet har informantenes hverdagsnære meninger vært en viktig del i forskningsprosessen av flere grunner; antakelsen om at det er de samfunnsmessige forskjellene som utgjør problemene for relasjonene har fått bekreftelse i informantenes forståelse av problematikken, samtidig som at informantene har utpekt de mest utfordrende forskjellene. De har på denne måten besvart forskningsspørsmål nummer en: *Hvilke forskjeller er mest utfordrende for relasjonene sett ut ifra aktørens oppfatninger?*

I tillegg har de hverdagsnære beskrivelser rundt problematikken dannet et godt grunnlag for en videre tolkning av forskningsdata i det faglige språket. Denne delen av undersøkelsen ser jeg derfor som hensiktsmessig å presentere i neste kapittel der balansen mellom informantenes språk og fagspråket blir den primære mening i analysefasen. En slik presentasjon opprettholder etter min mening den naturlige utviklingen av prosjektet og sørger derfor for den beste oppfatningen av materialet.

Kapittel 4: AKTØRENES ROLLE I RELASJONENE

4.1 Aktørenes egne forståelser

De norsk – russiske relasjonene oppfatter jeg som bestående av to like viktige dimensjoner; som en aktør- og en samfunnsdimensjon, hvor begge de to dimensjonene øver innflytelse på hverandre. I problemstillingen har jeg presisert at aktørenes rolle i relasjonene er en viktig del av prosessen. Informantenes hverdagsnære forståelse av relasjonene har derfor vært utforsket med det formål å finne ut av den delen ved problematikken som er knyttet til aktørenes oppfatninger og forståelse av relasjonsprosessen.

I dette kapitlet skal jeg presentere resultatene fra denne delen av forskningsprosessen, som var knyttet til innhenting av aktørenes hverdagsnære meninger om de norsk – russiske relasjonene, og som de stilte til rådighet i de personlige intervju. Relasjonsproblematikken blir dermed beskrevet i informantenes hverdagslige språk, samtidig som det vises hvordan informantenes begreper om de norsk – russiske relasjonene faller sammen med typiske situasjoner. På denne måten opprettholdes forbindelsen med de teoretiske begrepene.

Forskningen i forhold til informantenes forståelse av relasjonsprosessen har vist til fruktbare resultater. Allerede den første tilnærmingen til datamaterialet indikerte de omfattende samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland og pekte på landenes forbindelse og virkning på aktører. Det viktigste funnet i min forskningsprosess viste til samsvaret mellom informantenes hverdagsnære forståelse av forskjellsproblematikken, og antakelsen om at forskjellene også utgjør vanskelighetene for relasjonene.

4.1.1 Meningsdannelsen rundt vanskeligheter

Gjennom den første sorteringen og tolkningen av datamaterialet ble forskningsdata analysert med fokus på informantenes forståelse av relasjoner samt relasjonenes vanskeligheter. Både hvilken forståelse og hvordan forståelsene kom til uttrykk sto i fokus. På denne måten fant jeg ut at aktørenes meningsfulle forståelse av vanskeligheter i relasjonene er knyttet til de eksisterende forskjellene mellom Norge og Russland, slik jeg

har antatt i startfasen av undersøkelsen. Den første konstruksjonen av mening er derfor betegnet som: ***Forskjellig = Vanskelig***

Årsakene til at forskjellene fremstår og oppfattes som vanskeligheter har i informantenes meningsfulle forståelse vært knyttet til det ukjente i den russiske kulturen (strukturen). Meningsdannelsen samsvarer med resultater fra kommunikasjonsforskning, som understreker *likhetens* viktige rolle i møte med andre personer. Steve Duck uttrykker det på følgende måte: ”*All slags kommunikasjon og alle forhold er likt forankret i den nødvendige basen av likheten av forståelse og likhet av mening som bidrar til utviklingen av begge*” (Duck i Neuliep 2006:355) [min oversettelse].

Likhetene og ulikhetene kommer i mange former og dimensjoner når vi ser på to samfunn som Norge og Russland. Både handlingene og omgivelsene bringer sin mening i relasjonene, og når forståelsen av det daglige livet i Russland er ulikt og i tillegg ukjent i forhold til den norske forståelsen, oppstår det misforståelser og konflikter.

Ut ifra hvordan informantene forstår problematikken ved relasjonene vil besvarelsen på forskningsspørsmål nummer to om *hvilke problemer med de norsk – russiske relasjonene de norske aktørene opplever*, resultere i at det er forskjeller som utgjør problemene ved relasjonene. På hvilken måte informantenes hverdagsnære meninger om vanskeligheter ved relasjonene har dannet seg, peker dette tilbake til besvarelsen av forskningsspørsmål nummer en om *hvilke forskjeller som er mest utfordrende for relasjonene sett ut ifra aktørenes oppfatninger*.

Denne sammenslåingen mellom forskjellene og vanskelighetene aktualiserer etter min mening behovet for en fruktbar forklaring av forskjellsproblematikken. Fordi forklaringen av forskjellene vil i dette tilfelle åpne for forståelsen av vanskelighetene. Selv om den første analytiske tilnærmingen til datamaterialet ga inntrykk av at informantene definerte forskjellene på et generelt grunnlag, som kulturelle, hadde jeg en fornemmelse at en dypere fortolkning av datamaterialet vil indikere et bredere spekter av forskjeller. Under slike omstendigheter ble en nærmere undersøkelse av forskjellsproblematikken en naturlig vei å fortsette forskningsprosessen på, og dermed få bedre forståelse av relasjonsproblemene. I neste avsnitt vises det til informantenes oppfatning vedrørende forskjellene.

4.2 Forskjellsproblematikken i datamaterialet

Ut ifra måten forskjellsproblematikken fremsto i datamaterialet, så den veldig omfattende ut; den inkluderte mange ulike samfunnsforhold. I informantenes hverdagsnære forståelse dekket forskjellene mellom Norge og Russland et bredt sosialt spekter og berørte ulike samfunnskaraktistika som eksempelvis var beskrevet av informantene. Informantenes forståelsesspekter av forskjeller strakk seg over både holdninger, skikk (måten å være på), normer, verdier, forhold, strukturer og handlingsmønstre. Russland viste seg å være en plass der ”*hvor man enn snur og vender seg er det forskjeller overalt*” (informantenes egen uttalelse). I disse beskrivelsene presenteres imidlertid forskjellene som ustrukturerte. Informantenes konstruksjon av forskjeller fremsto derfor som lite konkret. Denne mangelen på struktur i forskjellsproblematikken anså jeg som en årsak til hvorfor det ble umulig for informantene å peke ut noen konkrete forskjeller som påvirker den norsk – russiske relasjoner. Den eneste særskilte forskjellen i forhold til relasjonsproblematikken har vært knyttet til kulturen, samtidig som at deres forklaringer ikke opplevdes entydig. Dette forklares nærmere i neste avsnitt.

4.2.1 Informantenes hverdagsnære forskjellsforståelse

Allerede den første tilnærmingen til datamaterialet har påvist en tendens som har gjort seg gjeldende gjennom hele materialet. Denne gikk ut på at i sine hverdagsnære forståelser oppfatter informantene det russiske og det norske samfunn *generelt* som forskjellige kulturer. Informantene brukte kulturbegrepet til å identifisere det med hele samfunnet, og i tillegg har de definert årsakene til de samfunnsmessige forskjellene som kulturelle. Kulturen fremstår som den generelle årsaken til hvorfor alt annet er forskjellig. Jeg skal forsøke å illustrere dette med noen uttalelser fra datamaterialet. (Hittil videre har jeg merket uttalelsene med informantenes første navnebokstaver for å indikere at meningene tilhører til konkrete personer).

Det som er kanskje veldig spesielt er jo kulturforskjellen. Og da snakker vi om både bedriftskultur og samfunnskultur. Mer spesifikt så går det på at dette er den russiske kulturen generelt (og jeg snakker både om bedrifts- og samfunnskultur) som er veldig hierarkisk. Og så vil jeg unødige bruke begrepet demokrati og demokratiske kulturer. Det kan jo være som makt. Men det er jo det som er den store forskjellen fra Norge til Russland er at i Norge har vi en veldig flat struktur (S. L.).

Ja. Det er langt mer autoritære forhold i Russland enn det er i Norge. Og du kan si at når du treffer personer som er pluss femti, (femogfemti), det vi i Norge kaller for pompøst, enn det som vi er vant med her hos oss. Det har med kultur å gjøre. Masse taler, masse gaver, det er en annen kultur enn den vi har (M. P.).

Det er en annen kultur og det er sånn, i all fall, i de enkelte miljø at nesten akseptert at du skal bruke offentlig stilling til å få ekstra inntekt (M. P.).

Vi har ulike kulturer. Kulturen gjør det at... når vi har det i utgangspunktet fra Norge at de russiske aktører vi forholder oss til har de samme referanserammer som vi har. Jeg bruker å si det at vi nordmenn har en tendens til å tro at alle russere har en god norsk sosialdemokratisk oppdragelse i bunnen og at liksom de referansene man har i sitt hode er akkurat de samme som er i Norge. Og så er det bare slik at referansene er hel annerledes i alle fall i forhold til det med den hierarkiske strukturen, maktstrukturen, dette med ubegrenset makt og så videre (S. L.).

Vi ser her at i informantenes forståelse inngår det i kulturbegrepet alt fra hierarki, demokrati, autoritære forhold, bestikkelser, referanserammer for handlinger og til strukturer. Kulturbegrepet virker altomfattende, lite konkret og ugunstig til en videre analyse. En forankring av forskjellene i kulturen er vanskelig å bruke som et utgangspunkt og en basis for en videre forklaring av større sammenhenger og forbindelser innenfor et samfunn. Den kulturelle forklaringen, på måten hvordan informantene bruker det, stemmer ikke helt overens med de forskjellene de presenterer. Jeg tilføyer et eksempel til:

Det andre som jeg synes har vært litt vanskelig det er to litt forskjellige systemer, så vi har inntrykk av at selv om vi forklarer, og forklarer, og forklarer, så skjønner de (russerne) ikke til slutt. Så kommer de tilbake og spør om det samme på nytt igjen. Har ikke skjönt det norske systemet. Fordi i det norske systemet er det litt spesielt, det er det ingen tvil om. Det er veldig forskjellig. Det opplever me, ja, vi har en aktør i Murmansk vi har solgt fisk til i mange - mange år. Og oppdager at hver gang vi møter ham så er det samme opp att og opp att. Men det er ikke unaturlig at det er sånn fordi det er også det samme med oss når vi er der borte, så spør vi og spør vi om hvordan det fungerer? Det er forskjellige kulturer (M. P.).

Her mener informanten først at systemene er forskjellig, for så å bruke kulturbegrepet på linje med systembegrepet, og utelater å skille dem fra hverandre. Det er åpenbart at begge de to begrepene er relevante og viktige begreper i relasjonsproblematikken, men når det gjelder begrunnelsen av de samfunnsmessige forskjellene i enten kultur- eller systemtiske årsaker, ser begrepene ikke likevektige ut for en videre analyse av problematikken. Ved å ta utgangspunkt i kulturbegrepet som årsak til

forskjellene, blir ulikhetene snarere fastslått enn forklart. Noe som informantenes uttalelser faktisk illustrerer. De autoritære forhold, maktdistanse, korrupsjonsholdninger, svever på den måten i lufta uten å bli forbundet med andre samfunnsmessige karakteristika. Informantenes hverdagsnære forskjellsforståelse har etter min mening bekreftet det jeg allerede har argumentert med i kapittel 2, at kulturbegrepet er utilstrekkelig å bruke i forklaringen av relasjonsproblematikken. Den overnevnte uttalelsen viser til at informanten intuitivt forener systemet med kulturen og med forskjeller. Jeg anser at en slik oppfatning av forskjellsproblematikken styrker mine antakelser om at et systemisk blikk på samfunnet er et bedre utgangspunkt til forklaringen av relasjonene. Til tross for at det ikke var lagt en klar eksplisitt mening om det særskilte for relasjonsproblematikken med hensyn til samfunnsmessige forskjeller, inneholder datamaterialet forhåpentligvis mange implisitte meninger som også kan bli informative ved forklaringen av relasjonsproblematikken. Datamaterialet inneholdt dermed rikelige opplysninger fra dette feltet som jeg regnet for å være verdt en videre analyse.

4.2.2 Meningsdannelsen rundt forskjeller

I tråd med den fortolkende tradisjonen, så jeg det som en fruktbar ide å innhente og tolke informantenes meninger om forskjeller i Russland, og om hva de lærte om Russland. Det viste seg at meningene dreide seg om noen emner som er mulig å typifisere i et x-antall kategorier. Denne kategoriseringen lå, implisitt i beskrivelsene uten at informantene selv klarte å gjøre den eksplisitt. Etter at ulike fragmenter av informantenes meninger ble satt sammen, ble det tydelig hva informantene mente med at norsk og russisk kultur er forskjellig. Det er tre hovedposisjoner som skilte seg ut under fortolkningen. Jeg typifiserte derfor forskjellene etter tre følgende grupper:

- 1) Måten å opptre på; forskjeller i handlingsmåte / aktørproblematikken
- 2) Måten å organisere seg på; strukturelle forskjeller / strukturproblematikken
- 3) Aktør – struktur problematikken. Indikasjoner på at strukturen (kulturen) avgjør hvordan aktørene handler.

Fortolkningen av datamaterialet gjorde det mulig å avdekke den implisitte meningen om forskjellene som; ”måten å organisere på” og ”måten å opptre på”. Denne seleksjonen ser annerledes ut fra den eksplisitt formulerte kulturelle betegnelsen, og viser til at forskjellsproblematikken omfatter et samfunnsperspektiv med både strukturer, aktører

og deres samspill. En slik forskjellsdefinisjon er etter min mening mer tilpasset forklaringen av relasjonsproblematikken. I tillegg får informantene hverdagsnære forklaringer en struktur som er nødvendig i tilfelle jeg vil bruke denne muligheten til å videreformidle informantene erfaringer til andre aktører i feltet. Uten strukturen, fremsto informantene forklaringer i form av beskrivelser, noe som er vanskelig å videreformidle som informasjon.

Jeg vil nå gå over til en nærmere redegjørelse av meningsdannelsen rundt de overnevnte kategoriene, ved å samtidig illustrere hvilke fordeler relasjonsproblematikken får ved en slik forskjellsdefinisjon.

4.2.2.1 Meningen med ”måten å organisere på”. Strukturproblematikken.

Etter informantene mener har relasjonsperiode på fem år vært en viktig fase. Skillet mellom seg selv og Russland som noe annet (en omverden) har gjort seg gjeldende. En slik posisjonering tillot informantene å iakttå Russland. Ut ifra de samlede data observerte informantene det russiske samfunnet med et visst antall begreper. I figuren 4.1 presenterer jeg informantene vurdering av det norske og det russiske samfunn:

Iakttakelsen av seg selv (Norge)	Iakttakelsen av omverden (Russland)
Vår kultur	En spesiell kultur
Norske system	Annet system/struktur
Flat struktur	Veldig hierarkisk
Kort maktdistanse	Lang maktdistanse
Byråkratisk i mindre grad	Byråkratisk
Demokratisk	Autoritære forhold

Figur 4.1: Informantenes vurderinger av Norge og Russland

Innholdet i figur 4.1 viser igjen til uoverensstemmelsen mellom de begrepene informantene observerer ved det russiske samfunnet, og den kulturelle forklaringen av forskjellene. Måten informantene brukte begrepet ”system/struktur” på, indikerer faktisk deres systemiske tenkning på de norsk - russiske samfunnsmessige forskjellene. Slik jeg ser det, ut ifra figur 4.1, er skillet demokratisk / autoritær en av de ”sterkeste” skillene i informantene oppfatninger av forskjellene mellom Norge og Russland. Forskjellene som flat / hierarkisk, kort / langt maktdistanse, byråkratisk / mindre byråkratisk kan egentlig

betraktes som konsekvensene av at samfunnet enten er demokratisk eller autoritært. Dannelsen av dette skillet i datamaterialet har forsterket et ønsket om å analysere Norge og Russland med fokus på systemdannelsen. Systembaserte måter å fremstille forskjellene på vil vise mer tydelig på hvilken måte Russland er forskjellig fra den vestlige verdenen. Slik blir årsaken til forskjellene og forklaringen av selve forskjellene knyttet til hverandre på en mer fruktbar og forståelig måte.

Meningsinnholdet i kategorien ”måten å organisere på” viser til den betydningsfulle rolle samfunnsstrukturer har for problematikken. Det momentet at de næringsbaserte relasjonene i praksis har forbindelse med samfunnets institusjonelle opplegg, gjør analysen av strukturer etter min mening til en viktig operasjon ved forklaringen av problemene ved relasjonene. En strukturanalyse med applikasjoner til både Norge og Russland, vil demonstrere forskjeller ved struktureringen av systemer og dermed illustrere *hvordan* det er forskjellig. Overgangen fra informantenes hverdagsnære forståelse av forskjellene som ”måten å organisere på”, til de strukturasjonsteoretiske begrepene ”strukturelle prinsipper” og ”strukturelle egenskaper”, anser jeg dermed som et fruktbart analysegrep. Med forklaringen av forskjellene i produksjonen av det sosiale livet, som går utover den kulturelle forklaringen, og dermed bidrar til utviklingen av den teoretiske forklaringen av relasjonene.

Ut ifra figur 4.1 tilhører begrepene som informantene iakttar Norge og Russland med, motsatte poler av egenskapskarakteristika. Jeg fant også ut at i mange presseoppslag og andre medier diskuteres det temaer om et mer eller mindre demokratisk opplegg i Russland⁴. Indikasjonene fra datamaterialet pekte dermed i en motsatt retning enn den retningen alminnelige media forestilte. I mitt tilfelle fremstår informantene også som aktører i feltet med kjennskap, kunnskap og erfaringer om Russland. Disse ferdighetene har informantene oppnådd gjennom praktisk arbeid i løpet av en lang periode, og som strekker seg utover perioden når diskusjonen om graden av demokrati i Russland ble påbegynt. Det faktum at informantene har reflektert over Russland med kun ”udemokratiske” karakteristika, har fått meg til å tenke at praktiske erfaringer muligens utvikler en annen forståelse av det russiske samfunnet, enn en forståelse som ikke har vært

---

⁴ Se fks. 1) Bergsagel, I. På *randen av russisk demokrati*:

<http://www.forskning.no/Artikler/2006/februar/1140530177.98>

2) Miljørettigheter i Russland. *Jens må våge å kritisere Russland*:

http://www.bellona.no/comments/jens_ma_vage_a_kritisere_rusland

3) Flikke, G. *Myter om motstand*: <http://www.nupi.no/russland/pub/k080497.html>

kombinert med praksis. En uttalelse fra informanten skildres så radikalt som ”*en demokratisk struktur er en ineffektiv anakronisme (i Russland). Den vil aldri gå*”. Uttalelsen viser til informantenes egne klare meninger til tross for hva de ulike påstandene om Russland sier. Disse bemerkningene i forhold til meningsinnholdet i informantenes hverdagsnære forståelse viser til den viktige rolle av å studere de praktiske erfaringene for å forstå problematikken ved de norsk – russiske relasjonene. Noe som jeg presiserte i avsnittet 2.1.4.

4.2.3 Aktør- struktur problematikken i datamaterialet

Indikasjonene i datamaterialet viser at det er strukturen, kulturen eller referanserammene som avgjør hvordan aktørene handler. Dette har jeg betraktet som informantenes implisitte forståelse av forbindelsen mellom handling og struktur. Informantene påpekte at det er de samfunnsmessige rammebetingelser som bestemmer spillerommet for individets handlinger og omvendt, og at individene retter sine handlinger etter de rammene de handler innenfor (se uttalelsen i avsnitt 4.2.1). Jeg tilføyer to andre sammenfallende uttalelser fra datamaterialet:

Det er helt annet kultur, sier informantene. Og du kan si at det skaper ofte konflikter og problemer fordi at den norske part oppfatter den russiske part som grådig, uforutsigbart og så videre. Mens den russiske part gjør jo bare det man er vant til i henhold til sin kultur (M. P.).

Så mange nordmenn oppfatter russere, den type russere, som ond. De har en djevlesk innstilling. Men det er jo ikke det som det handler om. Det handler om at man gjør det den kulturen tilsier at man skal gjøre når man er i en slik situasjon. Man handler bare sånn (S. L.).

Med dette erkjente informantene intuitivt det som Giddens fremstiller i strukturasjonsteorien som aktør/struktur dualitet. Det vil si at aktører og strukturer ikke betraktes isolert fra hverandre, men som en dualitet, der samfunnet ansees i en strukturasjonsprosess, hvor menneskets handlinger på samme tid strukturerer og er strukturert av samfunnet. Denne dobbeltheten bruker Giddens til å fremstille aktører som aktive deltakere med mulighet til å forandre strukturer. Strukturene på sin side påvirker aktørene ved å gi dem regler og ressurser (Kaspersen 2001:50).

Denne måten å forstå det sosiale livet på, svarte til informantenes hverdagsnære forståelse av problematikken, og viste seg som en fruktbar tilnærming til min

problemstilling. En systemanalyse der det inngår en analyse av både strukturer og handlinger, utgjør etter min mening et godt utgangspunkt for forklaringen av vanskelighetene ved de norsk – russiske relasjoner. I det forrige avsnittet har jeg redegjort for meningen med den institusjonelle analysen for denne oppgaven. Videre vil jeg forklare aktørproblematikken i datamaterialet.

4.2.4 Meningen med ”Måten å opptre på”. Aktørproblematikken.

Datamaterialet indikerte ikke bare strukturer, men også at handlinger er forskjellige i Norge og i Russland. Den gruppen som ble definert ”måten å opptre på”, inneholdt beskrivelser der informantene fortalte om hvordan russiske aktører handler annerledes ut ifra deres oppfatninger.

I det forrige avsnittet har jeg redegjort for at strukturasjonteorien betrakter både strukturer og handlinger i en dualitet. De utgjør to elementer av et og samme forhold (sosiale praksiser) og kan ikke atskilles. Ifølge teorien består dagliglivet av rutiner, og det er de sosiale aktører som produserer / reproduserer disse rutinene gjennom å trekke på strukturene (Kaspersen 2001:73). Det vil si at aktørene trenger strukturer for å produsere de daglige rutinene som livet består av, og strukturene trenger aktører for å bli reproduisert på tvers av tid og rom. Slik reproduseres det sosiale livet med støtte fra strukturer og aktører. Når en av komponentene i denne dualiteten (enten strukturer eller handlingsmønstre) forandrer seg, fører denne hendelsen til forandringer ved den andre komponenten.

Når det gjelder aktører er alle mennesker, ifølge strukturasjonteorien, opplært med hensyn til kunnskapene som de bruker i produksjon og reproduksjon i det daglige liv. Det som kjennetegner menneskelige agenter som kunnskapsrike og dyktige aktører i det sosiale livet er forståelsen for de sosiale regler.

Ved å overføre de overnevnte teoretiske påstandene til det utforskede tilfellet, ser problematikken ut til at de norske aktører er opplært til regler for å produsere / reproducere Norge som et system. På samme måte som de russiske aktørene produserer / reproduserer det russiske systemet gjennom de reglene som svarer til de russiske strukturer. Dermed er problemet for de norske aktører (samme som for de russiske) knyttet til at de er uvitende til det andre systemets regler. Og forståelsen for disse reglene må de skaffe seg gjennom kunnskap. Det er kunnskapene om de sosiale mønstre som integrerer i det sosiale livet.

Uten disse kunnskapene ville ikke aktørene klare å operere i et samfunn (Kaspersen 2001:54-57). I tilfellet med de norsk – russiske relasjonene, er norske aktører derfor nødt til å lære seg nye regler og også tenke over sine handlinger når de ikke kommer i overensstemmelse med den russiske realiteten. Med en nærmere utforskning av datamaterialet, har jeg funnet ut at informantene har oppfattet den viktige rollen av å ha kunnskapene for å klare relasjonene med Russland. Og enda mer, i informantenes hverdagsnære beskrivelser har jeg funnet antydninger på at de betrakter relasjonene som en prosess. Det vil si at informantene ser relasjonene i kontinuitet (ikke som en enkel operasjon) og i tillegg utpeker de kunnskapsgrunnet som en betingelse for å lykkes ved relasjonene. Dette kommer tydelig ut ifra uttalelsene:

*Det som er mitt poeng, at **den store feil** som stort sett alle norske aktører gjør når dem skal begynne å handle med Russland, det er at man bruker overhodet ikke tid på å sette seg inn i premisser for å drive business i Russland(...). Rammebetingelsene har aldri vært hinder for meg. Men dette handler om at du må skaffe deg **kunnskaper om premissene** i Russland (S. L.).*

*(...) hvis du ikke legger vekt på å skaffe **deg kunnskaper om kulturforskjeller** og, ikke minst, agere i forholdt til de, så er det meste mislykket. Det er business i seg selv. Da står du utenfor og du ramler opp i problemer stort sett hele veien: misforståelser, konflikter. Sånn ødelegges stor sett alle relasjoner som kan ha et godt potensial i seg selv. Så, det nytter jo ikke om profitten i et forretningsforetak er aldri så god, hvis du aldri klarer å skape en kulturell plattform. Det er potensialet som ligger der (J. S.).*

Disse uttalelsene viser til at informantene har tenkt over relasjonsforløpet med det resultatet at de blir i stand til å utpeke hva som begrenser relasjonene. Vi ser at de manglende kunnskaper fremstår som betingelsen på hvorfor relasjonene ikke får utvikle seg. Jeg anser med dette at det fortolkende arbeidet med datamaterialet ikke bare har hjulpet meg til å åpne meningsinnholdet i forhold til de samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland, som var målsetningen i problemstillingen. Det åpnet også for nye momenter ved informantenes hverdagsnære forståelse av relasjonsproblematikken. Ved en nærmere fortolkning, har jeg funnet antydninger i datamaterialet på at informantenes forståelse for relasjonene kan bli betraktet som en slags spontan teori om *hvordan relasjonene med Russland er mulige*.

4.2.5 Informantenes spontane teori om relasjoner

Som jeg har sagt ovenfor tydet datamaterialet på at informantene ikke bare har beskrevet relasjonene. Ut ifra deres hverdagsnære forståelser, har de kommet frem til en slags spontan teori. Med denne påstanden forholder jeg meg til at ”... *en tekst fortjener betegnelsen teori først når den forklarer produksjonen av noe. I dette tilfelle må teorien si hvorfor selvet er som det er, og dermed hvordan det kan gjøres til gjenstand for endring*” (Hagen 2006:189). Jeg vil videre illustrere at de overnevnte kjennetegnene for teorien har fått sin plass i informantenes hverdagsnære forståelse.

Det er naturlig å anta at når norske aktører skal inngå i forhold med Russland, er de interessert i at relasjonene skal utvikle seg på en positiv måte, og de er opptatte av å finne ut av hvordan man kan lykkes. Det fortolkende arbeidet med informantenes meninger viser til at deres forklaringer inneholder elementene som skal til for å bli definert som en teori. Etter informantenes hverdagsnære forståelse er Norge og Russland så forskjellig at relasjonene ville vært umulige uten en ”kunnskapsbase” (forklaring av produksjon). Om hvordan situasjonen kan endres, konkluderer informantene med at et russisk forhold som er mer likt det norske forhold vil gjøre relasjonene lettere. Samtidig forstår informantene, og forventer ikke, at dette vil være rett eller kommer til å skje en gang i fremtiden. Med denne forståelsen som bakteppe, betrakter de et tungt kunnskapsgrunnlag som et middel for å gjøre de norsk – russiske relasjonene fra umulige til mulige (endring). På denne måten viser informantenes hverdagsnære meninger til både en forståelse for relasjonsmulighetene (produksjon), til årsakshenvisningen om vanskelighetene (forklaring), og til endringsmuligheter. I denne forståelsen ser vi at en hverdagsnær *refleksjonsteori* er til stede. Informantene har utarbeidet en praktisk løsning på hvordan de kan tilpasse seg det russiske samfunnet og dermed utvikle seg i relasjonene. De har også formidlet et budskap til andre aktører i området. I dette budskapet rådet informantene andre til å skaffe seg tilstrekkelige kunnskap om den russiske kulturen før man innleder relasjonene. I henhold til denne spontane teorien, ligger mulighetene og begrensningene for de norsk – russiske relasjonene i en kunnskapsbase om den russiske kulturen. Teorien betegnet jeg som ”spontan” fordi den er blitt utformet av seg selv gjennom informantenes praktiske erfaringer. Et ønske om å lykkes ved relasjonene ”tvinger” de norske aktørene til å *reflektere* over relasjonsforløpet som en prosess, med det formål å finne ut av vellykkede og feilslåtte handlinger (og selvfølgelig satse på de vellykkede). Refleksjonen i dette tilfellet spiller en viktig rolle for at den spontane teorien får komme frem som en reaksjon

på relasjonsforløpet. Av den grunn har jeg vurdert innføringen av refleksjon - begrepet vil utvide mulighetene ved en videreforklaring av data og gi en bedre forståelse av informantenes hverdagsnære meninger om relasjonene.

4.3 Refleksjonens viktige rolle i relasjonsprosessen

I tilfeller der aktørenes handlinger ikke aksepteres eller ikke fører til de forventede resultater, forsterkes det et skille mellom rutinene som de norske aktører er vant til, og de russiske rutiner som noe helt annet, fremmed og ukjent. Det er refleksjonen som lager dette skillet. Relasjonsprosessen fører til at aktørene iakttar seg selv i den russiske omverdenen, samtidig som de trenger forklaringer på de feilslåtte handlingene. Dette er en av betingelsene for at relasjonene skal få mulighet til å utvikle seg videre. Det vil si at de eksterne problemer tvinger aktører til å reflektere over deres forhold med omverden og blir en form for selvreferanse, som oppstår for å finne mulige svar på problemet når aktørene ikke når sine mål. Refleksjonsbegrepet tillater å snu oppmerksomheten fra individer til relasjoner som en sosial prosess, fordi begrepet anvendes for *”å iakttar forhold som forholder seg til eller iakttar seg selv”* (Hagen 2006:169).

Refleksjonsprosessen aktualiserer identitetsspørsmål og danner seg slik at først legges det et klart skille mellom forholdene i Russland, sammenlignet med forholdene i Norge. På denne måten identifiserer informantene seg selv i prosessen, samtidig som deres selvreferanse har dannet grunnlaget for en fremmedreferanse, med en intern konstruksjon av russiske forhold (se figuren 4.1), samt utfordringer og muligheter. Informantenes refleksjon konsentrerte seg om hvordan det er mulig *”å produsere”* relasjoner med Russland. Og svaret på dette spørsmålet avhenger av informantenes prosessiaktakelse, deres problemforståelse og problemløsning.

4.3.1 Veien til suksess

Teorien er en nødvendig operasjon i relasjonsprosessen fordi denne sørger for å begripe den ukjente virksomheten for videre å plassere seg selv og fortsette relasjonen. Som jeg allerede har nevnt ovenfor, knyttet informantene problemene med de norsk – russiske relasjonene til de samfunnsmessige forskjeller. De klarte også å utforme et såkalt *”handlingsprogram”* om hvordan det er mulig å *”håndtere”* vanskelighetene og dermed

bygge relasjoner med Russland. I dette programmet dreide referansene seg om at nøkkelen til de vellykkede relasjoner ligger i respekten til og kunnskapene om den russiske kulturen, og dens forskjeller fra den norske kulturen. Ut ifra denne forståelsen referer både mulighetene og de feilslåtte handlingene til kunnskapene om Russland. Det er kunnskapene som får relasjonene til å fungere (figur 4.2).

Muligheter for å lykkes med relasjoner	Feilslåtte handlinger i forhold til relasjoner
Å skaffe seg kunnskaper som bidrar til å tilpasse seg til det russiske samfunnet	Å ikke skaffe seg kunnskaper

Figur 4.2: refleksjon over muligheter /feilslåtte handlinger

Informantenes forståelse for problemløsningen i forhold til relasjoner, faller sammen med påstandene fra fagretningen Intercultural Communication (ICC). Brian Spitzberg sier for eksempel at de fleste modeller om de kompetente deltakere i tverrkulturell kommunikasjon inkluderer kunnskaps-, følelses- og atferdsmessige komponenter. Relasjonens effektivitet vil ha en direkte sammenheng med aktørens kompetanse i kommunikasjonsprosessen. Prosessen vil kreve spesielle kunnskaper av aktører om den kulturen man skal kommunisere med, motivasjon til å kommunisere og dyktighet til å enkode og dekode meldinger. I tillegg vil kommunikasjonen være direkte avhengig av aktørens evne til å tilpasse sine handlinger til en ny sosial kontekst (Spitzberg 1997: 379 – 391).

Meningsdannelsen i datamaterialet tyder på at av de tre komponentene i kommunikasjonskompetansen, som Spitzberg viser til, har informantene eksplisitt skilt ut kun den ene, kunnskapsmessige komponenten, uten å klassifisere de atferdsmessige og motivasjonsbaserte komponentene. Mens i selve datamaterialet, har et skille mellom å tilegne seg kunnskaper og å handle videre i forhold til disse kunnskapene, gjort seg gjeldende. Informantene mente at det å gå over fra en forståelse til en handling, som blir i takt med denne forståelsen, er en tidsmessig prosess. Med snev av ironi ble det av en informant nevnt en periode på ti år. Informanten understreket at prosessen tar tid.

Dharm Bhawuk og Richard Brislin sier i denne sammenheng at: ”(...) *en dyktig tverrkulturell kommunikator må være villig til å forandre sin atferd som et tegn på respekt for mennesker fra andre kulturer*” (Bhawuk & Brislin i Neuliep 2006:32) [min oversettelse]. Aktøren må velge de handlinger som passer best ut fra situasjonen og kulturen man kommuniserer med. Enigheten om at samfunnsmessige forskjeller krever en atferd som må tilpasses, har vært illustrert i datamaterialet:

*(...) det tok en lang stund før jeg tok inn over meg. Altså jeg observert jo, jeg så at det var sånn. Men det tok lang tid før jeg liksom **tok det inn over meg. Og begynte å agere i forhold til det** (i forhold til hvordan tingene fungerer i Russland). Jeg forholdt meg til at sånn var det. Det er derfor mine russiske venner sier at etter mange år i Russland så er du ikke en ordentlig nordmenn lenger, men du er definitivt ikke ordentlig russer heller. Du er på et sted i mellom (S. L).*

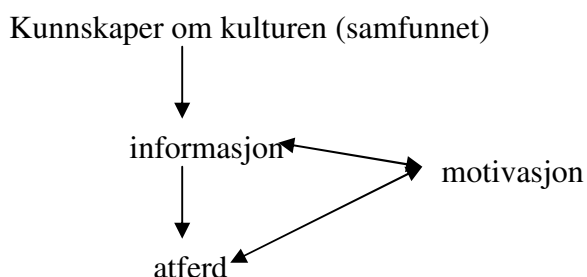
Vedrørende motivasjonskomponenten i kommunikasjonskompetansen, er det nevnt ovenfor at det var kun registrert en eneste likhet som informantene knyttet til relasjoner. Meningsdannelsen indikerte en høy motivasjon der det gjaldt norsk – russiske relasjoner. Informantene mente at samarbeidet med Russland er veldig positivt for norske aktører med hensyn til markedsaspekter.

4.3.2 Kompetansemodellen

Det faktumet at informantenes hverdagsnære forståelse av relasjoner var i samsvar med ICC's påstander, samtidig som deres relasjoner hadde vært vellykket i over en fem års periode, tillater jeg meg å anerkjenne dem som kompetente kommunikatorer eller kompetente aktører i relasjoner med Russland. Informantene har tilegnet seg en omfattende kompetanse. Denne kompetansen imøtekommer ICC's forskningsresultater om viktigheten av både kunnskaps- og atferdsmessige komponenter. I intervjuene uttalte informantene seg i tillegg om at de er svært motivert for å samarbeide med Russland. Deres motivasjon i relasjonene har muligens sammenheng med at de besitter omfattende kunnskaper om russiske forhold. Videre, har jeg slått sammen alle postene som inngår i den tverrkulturelle kompetansen og illustrerer resultatet i figur 4.3.

Figuren illustrerer at for å bygge relasjoner (kommunisere tverrkulturelt) med for eksempel Russland, trenger man kunnskaper. Både informantene og ICC' påstandene hevder at denne kunnskapen er nødvendig for at relasjonene skal ha suksess. I første

omgang kommer kunnskapene i form av informasjon om forholdene i landet, som en aktør bør tilegne seg, helst før hun/han innleder relasjoner.

Figuren: 4.3: kompetansemodellen for tverrkulturelle relasjoner

I neste omgang på grunn av at relasjonene ikke kun er en tankeprosess, men er også en handlingsprosess, bindes informasjonen videre med atferdskomponenten. Både hvor mye informasjon aktørene må bearbeide og hvor mye atferdsferdigheter de må tilegne seg, har direkte virkning på motivasjonen i relasjonsprosessen.

Denne kompetansemodellen som er utarbeidet med støtte fra både informantenes hverdagsnære forståelse og på ICC' teoretiske konklusjoner, illustrerer og forklarer aktørens rolle i relasjonsprosessen. Modellen viser til et minimum, for å få relasjonene til å fungere. Det vil si at når en aktør bestemmer seg for å inngå relasjoner med et annet land, trenger hun/han kunnskaper om forholdene i landet og en handlingsmåte som svarer til de kunnskaper. Vi ser at begge komponentene i relasjonskompetansen (kunnskap og atferd) er direkte avhengige av selve aktøren, eller aktørens vilje til å tilegne seg kunnskaper og handle i forhold til dem. Vanskelighetene på dette stadiet i relasjonene er derfor kun aktørdefinerte. Det er nettopp disse vanskelighetene som har gjenspeilet seg i informantenes spontane teori. Men det er ikke alt i relasjonsproblematikken som er avhengig av bare aktører. Etter den første "aktørdefinerte"- fase, kommer det den andre fasen. Denne fasen vil jeg betegne som "møte med et annet samfunn". I denne fasen blir vanskelighetene med relasjonene forbundet med det samfunnet aktørene skal relatere. Denne type vanskeligheter har ikke funnet plass i informantenes spontane teori om relasjonene. Videre i dette kapitlet har jeg forsøkt å finne en begrunnelse på hvorfor deres teori ikke har fått en større omfang i forklaringen av produksjonen av relasjonene og gjenspeiler vanskelighetene kun på den aktørdefinerte fasen av relasjonene.

4.3.3 Mangelen på forklaringer av de samfunnsmessige begrensningene

I lys av hvordan informantene har forstått problematikken om de norsk – russiske relasjonene i deres spontane teori, kan delvis besvare forskningsspørsmål nummer fem. Dette er fordi informantene klarte å avgrense de aktørbaserte begrensningene og mulighetene ved relasjonene. Problemene er imidlertid definert av meg som både aktørbaserte og samfunnsbaserte. At samfunnsproblematikken ikke har funnet sin plass i informantenes forklaringer, svekker informantenes spontane teori i forhold til tilgangen til en analyse av relasjonsforløpet. Som Roar Hagen skriver at: *”(...) teori gjør det mulig å analysere seg frem til begrensningene ved den eksisterende teknikk eller metode og utvikle et alternativ”* (2006:179). Det vil si at hvis eventuelle aktører har tilegnet seg kunnskaper om den russiske kulturen, men relasjonene likevel mislykkes, finnes det ikke noen mulighet til å analysere årsakene til denne hendelsen i informantenes spontane teori.

Når informantene foreslår ”kunnskaper” og dette ikke hjelper i relasjonsprosessen, må det finnes andre forklaringer på *”(...) hvordan en aktør kan gripe inn i verden og endre den på en kontrollert måte”*. Dette betegner Roar Hagen som en god praktisk teori (2006:178).

Ved å begripe de aktørbaserte begrensningene i relasjonsproblematikken, men uten å definere de samfunnsmessige begrensningene, stopper informantenes spontane teori opp for forklaringen av hvilke konkrete kunnskaper om Russland som har betydning for relasjoner. Av den grunn kan ikke informantenes teori gi en mer utfyllende forklaring av relasjonene og bli en praktisk teori.

I kapittel 2 har jeg redegjort for at kulturbegrepet er mer egnet til å definere forskjellene enn å forklare dem. Blant de mulige måter å forestille de eksisterende forskjellene mellom Norge og Russland på, har jeg ansett den kulturelle fremstillingen som en ikke optimal løsning ved forklaringen av relasjonene. Informantenes bruk av begrepet ”kultur” med implikasjonene til hele samfunnet forklarer ikke de samfunnsområder informantene berører i sine beskrivelser. Anvendelsen av ”kultur” begrepet, på den måten som informantene gjør det, hjelper derfor til å betegne (synliggjøre) noe som er forskjellig, uten å bidra til en forklaring. Kulturbegrepet virker altfor diffust for å henvise til noen materielle rammer rundt relasjonene, og egner seg derfor heller ikke til å forklare handlingene. Dette fører igjen til at forskjellene i datamaterialet er bedre beskrevet enn formulert i de praktiske konklusjonene, om hvordan man håndterer dem under relasjonene.

Dermed blir forskningsspørsmål nummer fire om forskjellens virkning på relasjonene umulig å besvare.

Selv om informantenes spontane teori ikke strakk seg til å avspeile og forklare de samfunnsmessige vanskelighetene, inneholder datamaterialet mangfoldige antydninger om at informantene forbinder forskjellene med system og struktur, og at forklaringen av vanskelighetene bør søkes i denne retningen. Meningsdannelsen rundt forskjellene (avsnitt 4.2.2) og også informantenes mange uttalelser der de bruker begrepet ”kultur”, ”struktur” og ”system” på samme linje, viser til dette. For å tydeliggjøre de vanskelighetene som rammer relasjonene på den andre såkalte ”samfunnsmøte”-fasen, har jeg i kapitel 2 antatt at det er nødvendig å ta utgangspunkt i systemet og systemdannelsen. Forklaringen av de samfunnsbaserte begrensningene og mulighetene er derfor avhengige av at forskjellsproblematikken blir plassert i en systemisk kontekst og også av fruktbare begreper. I denne retningen skal jeg fortsette min forskningsprosess.

4.3.4 Fortsettelsen av forskningsprosessen

Sammenslåingen av de individuelle oppfatninger av relasjonene i de typiske situasjonene, har ført til viktige resultater i forskningsprosessen. Aktørenes rolle i relasjonsprosessen var definert og utformet i en kompetansemodell. Ut fra denne modellen (se avsnitt 4.3.2) kan man konkludere at kunnskap innehar en nødvendig rolle i relasjonene. Selv om informantene ikke klarte selv å definere hva kunnskapene bør dreie seg om, la de implisitt vekt på en mening om at forholdene i samhandlingslandet, inklusiv en handlingsmåte som svarer til disse forholdene, er et viktig kunnskapsgrunnlag for relasjonsbyggingen. Det viste seg også at måten meningsdannelsen om det betydningsfulle for relasjonsproblematikkens samfunnsmessige forskjeller har dannet seg på i datamaterialet (”måten å organisere på” - forholdene og ”måten å opptre på” - handlingsmåten), svarer til forståelsen om kunnskapene. Denne forståelsen peker i retning av hvilke forhold i det russiske samfunnet som skulle vært forklart. Min antakelse om at den samfunnsbaserte delen av relasjonsproblematikken skal forklares ut ifra struktur – handling dualitet (se avsnitt 2.3) viser seg derfor som hensiktsmessig også ut ifra informantenes forståelse.

4.3.4.1 Relasjonene Norge – Russland er en høybelastet relasjon for aktørene

Gjennom sine relasjoner med Russland ble norske aktører stilt overfor mange nye og ukjente systemkrav som de måtte ta stilling til. Jeg har antatt at interaksjonene på denne måten utgjør et refleksjonsgrunnlag for aktørene, og foranledningen til refleksjonen over relasjoner kan skyldes visse forventninger om at forholdene i Russland er mer eller mindre like de norske forhold. Disse forventningene stemte ikke med realiteten. Datamaterialet indikerte en omfattende mengde forskjeller som skiller Norge fra Russland. Det var registrert kun en likhet i informantenes oppfatninger av russere og Russland. Blant mangfoldet av forskjeller, pekte informantene bare på motivasjonen til å samarbeide og maksimere sitt utbytte som et fellestrekk i relasjonene, for både nordmenn og russere. Denne nyttemaksimeringen har vært positiv ment i den forstand at både fra norsk og russisk side får en utbytte av relasjonene og samarbeidet.

Jeg har tidligere nevnt om resultatene fra ICC's forskning som viser til ulike situasjoner med tverrkulturelle sammensetninger og deres variasjoner med hensyn til informasjonsmengden. Dette vil si hvilken informasjon som en aktør trenger for å bearbeide og tilpasse seg nye sosiale forhold, er avhengig av avstanden mellom de samfunnene aktørene kommer fra. Informasjonsmengden er egentlig den samme som det kunnskapsgrunnlaget jeg har snakket om ovenfor. Noen situasjoner regnes for å være mer informasjonsbelastet enn andre. Dermed sier den generelle regelen at jo mer forskjellig de sosiale forholdene i relasjonslandene er, desto mer blir aktørene belastet gjennom relasjonsprosessen. De høybelastede situasjoner reduserer motivasjonen til å tilpasse seg til nye forhold (Neuliep 2006:450).

De omfattende forskjellene mellom Norge og Russland som nevnt i kapitel 2 og datamaterialet også indikerte, gir grobunn til å definere de norsk – russiske relasjoner som en høybelastet situasjon for aktørene. Ut ifra disse resultatene er det kanskje ikke overraskende, at i informantenes spontane teori, den andre samfunnsmessige delen av relasjonene, er mindre representert og kunnskapene om det russiske samfunnet ikke har vært definert. For å utarbeide en slik forklaring av det russiske samfunnet trenger de norske aktørene bedre forståelse av *hvorfor selvet er som det er og hvorfor aktører gjør det de gjør*.

Den aktørrelaterte delen av forskningsprosessen har gitt sine resultater. De er presentert i dette kapittelet. I samsvar med det jeg presiserte i problemstillingen vil jeg nå

gå over til analysen og forklaringen av den samfunnsrelaterte delen av problematikken. Før dette sammenfatter jeg kort det som står ovenfor.

Den teoretiske typifiseringen av datamaterialet har bidratt til at aktørenes rolle i relasjonsprosessen blir forklart. Ut ifra denne forklaringen har kunnskapens viktige rolle i relasjonsprosessen kommet frem. Selv om informantene ikke har definert de relevante kunnskaper for relasjonene, inneholdt deres hverdagsnære forklaringer antydninger på de betydningsfulle momentene i problematikken. Relasjonsprosessen viste seg å være avhengig av en forståelse av forskjeller mellom samhandlingslandene. Erkjennelsen av de norsk – russiske relasjonene som en høybelastet situasjon for aktørene.

I denne sammenheng betrakter jeg de ovennevnte forskningsresultatene som overgangsstadiet til den samfunnsmessige delen av problematikken der jeg analyserer det russiske samfunnet med det formål å forklare forskjeller og de samfunnsrelaterte vanskeligheter med relasjonene. Den strukturasjonsteoretiske samfunnsforståelse anser jeg som en fruktbar tilnærming til å analysere det russiske samfunnet på.

Strukturasjonsteorien foreslår en helhetlig forklaringsramme for å definere forskjeller og tilbyr derfor et slik analyseredskap for både aktører og strukturer. Ved å illustrere denne forbindelsen mellom strukturene og aktørene, forsøker jeg å gjøre det russiske samfunnet, samt de russiske aktørenes handlingsmønstre mer forståelig for de norske aktører. For at de norske aktørene også skal få mulighet til å plassere og forstå seg selv i relasjonsprosessen, forsøker jeg å analysere mulighetene og begrensningene i forhold til det russiske samfunnet. Denne forklaringen vil vise aktører en retning for å analysere seg selv i relasjonsprosessen. I neste kapittelet vil jeg derfor presentere analysen av Norge og Russland som to ulike samfunnssystemer og forklarer den samfunnsmessige delen ved relasjonene.

Kapittel 5: ANALYSE av det russiske samfunnet. Norge og Russland som to ulike samfunnssystemer.

5.1. Valg av analyseperspektiv

For å samhandle med et annet land må man, som tidligere avklart, ha kunnskaper om det landet man skal forholde seg til. Kravet om slik kunnskap blir mer omfattende desto større forskjeller mellom samhandlingslandene. Det tidligere arbeidet med datamaterialet viste at i informantenes oppfatninger fremsto de samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland som store og at en vellykket samhandling oppfattes å være av en omfattende samfunnsforståelse.

Den samfunnsmessige virkningen på relasjonsprosessen vil jeg derfor analysere i dette kapitlet. For at min forklaring skal fremstå som nyttig kunnskap for utvikling og vedlikehold av relasjonene, ser jeg det som viktig å forklare de eksisterende forskjeller mellom Norge og Russland, forskjellenes innflytelse på relasjoner og de samfunnsbaserte mulighetene/begrensningene for de norske aktørene. Et perspektiv som jeg valgte å betrakte forskjellene gjennom, handler om en generalisering der mangfoldet av små forskjeller fremstår som deler av noen større og mer grunnleggende ulikheter (sammenheng). På den måten vil noe fundamentale være en årsak til andre mer detaljerte forskjeller som er en forlengelse av den generelle regelen. Etter min mening vil det fundamentale i kombinasjon med detaljene demonstrere hvordan delene av samfunnet henger sammen i ett hele og gi en mer helhetlig forklaring av et samfunn. Dermed tar jeg utgangspunkt i systemdannelsen og starter ifra bunnen. Det vil si ut ifra det mest fundamentale for en spesifikk samfunnsorganisasjon.

Som jeg har redegjort for i kapitlet 2, er det Giddens strukturasjonsteori som skal være innfallsvinkelen i denne analysen. Det første punktet i den videre analysen vil handle om alternativet. Hvilket alternativ til kulturbegrepet har strukturasjonsteorien å by på for å forklare hvorfor Norge og Russland fremstår som to forskjellige samfunn?

5.2 Interaksjonsrammer og integrasjonsmekanismer

Som jeg har redegjort for i kapittel 2, atskiller det norske og det russiske samfunn seg fra hverandre, ifølge strukturasjonsteorien, ikke på grunnlaget av den nasjonale

kulturen. Men på grunn av at innenfor det fysiske miljø som Norge og Russland besitter, har interaksjonene mellom aktørene vært integrert i en totalitet på ulike måter. Dette er grunnen til at det sosiale livet i Norge og Russland har utviklet seg til ulike sosiale mønstre. Hvordan de ulike mønstrene struktureres, skal jeg forsøke å vise i dette analysekapittelet for å bidra til forklaringen av de samfunnsmessige forskjellene. De ulike typene av integrasjonsmekanismer som sørger for at systemet utvikles og reproduseres, gir en ny systematisk forklaring på årsakene til forskjellene. Disse årsakene danner utgangspunktet for en videreforklaring av hvordan samfunnet fungerer som et system. En slik forklaring bidrar etter min mening til en mer detaljert samfunnsforståelse som utvider og beriker den kulturelle forskjellsforståelse. Det er ”*strukturelle prinsipper*” som må forstås som de strukturerende elementene ved et samfunn. De strukturerer samfunnet som helhet og totalitet. Videre skal jeg analysere hvordan Norge og Russland varierer i forhold til disse prinsipper.

5.2.1 Demokratiet

Det representative demokrati er et viktig strukturelt prinsipp i den vestlige verden ifølge strukturasjonsteorien. I dette avsnittet analyserer jeg det norske og det russiske demokratiet, og baserer denne analysen på resultater av tidligere forskning i feltet, på informantenes uttalelser og på andre skriftlige kilder.

Hallvard Bakke og Hugo Overgaard beskriver den såkalte ”russiske ide” i triaden ”*Ortodoks kristendom, autokrati, kollektivism*”. Den russiske ideen påstås å være fundamentalt forskjellig fra de vestlige modeller for markedsøkonomi, demokrati, politisk- og ideologisk pluralisme, mener forfatterne (1999). Videre påstår de at Russland, både før, under og etter Sovjet, har ikke hatt demokratiske tradisjoner for valg og ytringsfrihet. Tradisjonelt er det en sterk person som leder landet ved hjelp av mer eller mindre trofaste støttespillere.

Professor ved UiO, Pål Kolstø, uttaler seg i takt med dem:

Istedenfor politisk pluralisme, demokrati, og deling av statens makt er Russland assosiert med en overveldende makt hos staten, som støtter seg på en stor og mektig hær og som styrt av en autoritær og klok enehersker. Han ledes ikke av lover, men av sin egen samvittighet og opplysthet (Kolstø 1996:11).

Observasjonene hos forskere ved Fridtjof Nansens institutt peker i den samme retningen:

Makten i Russland har tradisjonelt vært konsentrert i hendene på en person. I Russland har makten videre fungert mer eller mindre uavhengig av konstitusjonelle rammer (...). Russisk politikk i stor grad sentrert rundt de russiske presidentembeter, som i tråd med tradisjonen nyter en ekstraordinært sterk stilling i Russland. Mulighetene for parlamentarisk eller annen kontroll av presidenten og hans administrasjon er etter grunnloven begrensede og har under Putin kun hypotetisk interesse (Hønneland & Jørgensen 2006:39).

På denne måten er utgangspunktet for å ha folkestyre i Russland ikke det beste selv om grunnloven som ble innført i 1993 slår fast at Russland er en ”demokratisk, føderal, rettsstat” (kapitel 1, artikkel 1). Et annet punkt ved grunnloven er artikkel 13 som sier at det skal være likhet for loven som en forutsetning for at demokratiet skal eksistere i form av ytringsfrihet, frie og rettferdige valg og en generell åpenhet i samfunnet. Dette er også to viktige punkter i den norske og alle andre vestlige grunnlover.

Formelt sett, på bakgrunn av det som står i grunnloven, er Norge og Russland bygd etter samme prinsipp. Men praksisen viser noe ganske annet. Om ytringsfrihet for eksempel skriver Bellonas journalist Kristin Jørgensen følgende:

Russland har skremmende mange politiske fanger. Nye lover som regulerer for eksempel NGOer, media, valg og partier gjør det vanskelig for folk å ha andre meninger enn de det sittende regime har. Videre slår FSB, militæret og spesialstyrker hardt ned på det lille som finnes av opposisjon i landet (Jørgensen 2007: 4. avsnitt).

Materialene fra en av Bellonas seminarer viser til det samme: ”Russland er i dag kun et falskt demokrati. Det er i praksis et autoritært regime hvor innbyggere mangler grunnleggende rettigheter som ytringsfrihet og organisasjonsfrihet” (Nikitin 2006: 3. avsnitt).

Geir Flikke fra NUPIs Russlandssenter nevner også det svake sivile samfunnet:

Mens demokratiet i Sentral- og Øst-Europa utviklet seg fra elite konsensus og rundebordsforhandlinger til å bli et større nasjonalt anliggende, har demokratiet i Russland gått fra å være et anliggende for massebevegelser til å bli et spørsmål om å oppnå varig konsensus i eliten (Flikke 2006: 7. avsnitt).

Informantene oppfatter situasjonen i Russland som udemokratisk. Følgende uttalelser illustrerer dette:

”Det blir et kjempe problem (demokratiet i Russland). Russland må finne sin egen vei. Og så Russland kan ikke kopiere, og det vil ikke være fornuftig å kopiere den skandinaviske eller mest europeiske kultur” (M. P.).

”De som rekrutteres i politikken i dag er kommet fra veldig hierarkiske strukturer (som KGB). Derfor er det problematisk med demokratiet i Russland. Man får jo opplæring på det systemet man kommer fra” (J. S.).

Selv om jeg ikke har gjennomført en stor og grunnleggende analyse om hvordan den demokratiske prinsippet fungerer i Russland, viser de få uttalelser allerede til en stor kontrast på dette punktet mellom Norge og Russland. Den russiske politikken var historisk sett bygd på prinsippet om politisk monisme, hvor den viktigste politiske autoriteten var konsentrert i ett enkelt sentrum. Og dette er grunnleggende forskjellig fra det norske politiske systemet som er politisk plural. Ved bruk av begrepet ”strukturelle prinsipper” blir forskjellen mellom demokratisk og udemokratisk samfunn ikke definert som en kulturell egenskap, men som strukturell. Dette prinsippet illustrerer forskjeller i integrasjonsmekanismer innenfor det norske og det russiske samfunn. I Norge er samfunnet integrert som en sammenhengende helhet gjennom folkestyret, mens det russiske samfunnet integreres gjennom statens ubegrensede makt, og folket innordner sin vilje i samsvar med høyere autoriteter. Staten har dermed ulike roller i begge samfunnene. I det norske samfunnet gjennomfører staten folkets vilje, mens i Russland underlegger folket seg statens vilje. Det vil si at det er staten som trer frem i rollen som integreringsmekanisme. Denne situasjonen beskriver Tatiana E. Vorozheikina⁵ som den politiske sfærens tilpassing til myndighetenes sentrale rolle i forhold til struktureringen av alle andre sfærer (det vil si økonomiske og sivile) av det russiske samfunnet. Hun karakteriserer de sosiale prosessene i Russland som et forsøk på å institusjonalisere illegitime, private og private praksiser som er basert på makten. Integrasjonen med dette går ”topp- down”, hvor staten tar seg av alle sfærer i samfunnet (Vorozheikina 2005).

Definisjonen av ulikhetene som forskjeller i strukturelle prinsipper tillater å føre videre paralleller fra integrasjonsmekanismene til slike detaljer ved samfunnet som reproduksjonen av sosiale institusjoner og sosial atferd. Dette skal jeg komme tilbake til senere i kapitlet. Før det, vil jeg bruke litt tid på å se på det andre strukturelle prinsippet som Giddens inkluderer i strukturteorien.

---

⁵ Forsker og dekan i det statsvitenskapelige fakultetet ved Moskvas sosiale og økonomiske vitenskapshøyskole.

5.2.2 Politikk +/- økonomi

Giddens hevder at det kapitalistiske samfunnets sentrale strukturelle prinsipp er atskillelsen mellom staten (politikken) og markedet (økonomi). Den gjentatte produksjonen og reproduksjonen av dette prinsippet atskiller det kapitalistiske systemet fra andre samfunnsmessige totaliteter (Giddens 1984:180). Jeg vil i dette avsnittet analysere hvordan det står til i Norge og i Russland i forhold til dette andre strukturelle prinsippet.

At markedet er en betydelig integreringsmekanisme i det norske samfunnet er det neppe vanskelig å være enige om. *”Den siste utviklingen beskrives i termer som privatisering, deregulering og konkurransepolitikk. Markedet overtar også etter en større del av den offentlige sektoren slik at statlig styring erstattes med markedet”*, sier R. Hagen (2006:25-26). Moderne samfunn, i betydningen nasjonalstater, som for eksempel Norge, karakteriseres gjerne som blandingsøkonomier. Det vil si at både det politiske systemet og markedsøkonomien sørger for samfunnsmessig integrasjon, men gjør det på forskjellige måter (Hagen 2006:144). Det politiske systemet virker direkte på det økonomiske systemet gjennom makroøkonomisk politikk. Og i tillegg kan det øke og minske markedsaktørenes handlingsmuligheter gjennom lover og regler (sst.: 145). Graden for hvor mye staten blander seg inn i økonomien kan variere fra en nasjonalstat til en annen. Forutsetningen for en fungerende markedsøkonomi er knyttet til en garantert eiendomsrett. På denne måten er det en sammenheng mellom markedsøkonomien og demokratiet, i og med at eiendomsretten reguleres ved lover. De støtter seg på et uavhengig rettssystem og gir derfor en trygghet og forutsigbarhet for privat eiendom. Mens i de udemokratiske (autoritære) regimene bygges interaksjonene på basis av en autoritær makt med lite hensyn til lover. Maktforholdene i dette tilfelle kan ikke gi eiendomsretten samme garantier som lovene. Av den grunn er det ofte problematisk med markedsøkonomien i de autoritære regimene.

Hvis vi starter analysen av det russiske samfunnet med et lite blikk tilbake i historien, mener de allerede nevnte overfor H. Bakke og H. Overgaard, at noen egenskaper i forhold til Russland har gode sjanser til å bli ansett som permanente og som bare endrer sin ideologiske overbygging eller politisk begrunnelse uansett om det gjelder det russiske tsarimperiet, Sovjetunionen eller den nåværende russiske føderasjon. Blant de særskilte egenskapene nevnes det at spesielt markedsøkonomi, privat eiendom, og individuell egeninteresse som fremmede for russere. *”Russere foretrekker isteden kollektiv arbeid,*

kommunal eller statlig eiendom, og en mer eller mindre egalitær fordeling av godene”, sier forfatterne (Bakke & Overgaard 1999: 3. avsnitt).

Ut ifra det forrige avsnittet er det lettere å karakterisere det russiske samfunnet som en autoritær enn et demokratisk samfunn. Tatiana Vorozheikina mener at politikken i Russland betraktes som et område for administrering ovenfra og ned, der samholdet mellom den administrative makten og privat eiendom er uatskillelig. Hun sier at: *”etter 1998 – krisen ble de administrative og økonomiske eliter slått sammen. Politikken ble dermed rettet etter statens vertikale kontroll av alle samfunnsområder og likvideringen av noenlunde uavhengige politiske, økonomiske eller sivile sentrer og aktiviteter”* (Vorozheikina 2006: 9. avsnitt) [min oversettelse].

Videre beskriver Vorozheikina kapitalismen i Russland som et økonomisk regime som også er utviklet fra toppen av, gjennom en direkte konvertering av den administrative makten til økonomisk makt og privat eiendom. Ifølge Vorozheikina har eiendommen i Russland på denne måten vært konsentrert hos grupper som direkte kontrollerer den statlige makten. *”Den måten store rikdommer har vært skapt i Russland er en ren konvertering av makt (myndighet) til privat eiendommen under den statlige proteksjonen (”taket”) eller gjennom en slått handel med dens enkelte representanter”* (Vorozheikina 2006: 13. avsnitt) [min oversettelse].

Den samme meningen deler mange andre opposisjonsforskere. Økonomiprofessor A. Auzan sier om den nye politisk-økonomiske syklusen i Russland følgende:

(...) hos oss (i Russland) finnes det ikke atskillelse mellom business og myndighetene. Om man pirker på business, blir de administrative ressurser synlige. Om man pirker på administrasjonen (myndighetene), begynner det å komme frem en materiell motivasjon. Det er ikke økonomien, men innfletting av business og staten som er årsaken til hvordan vi har det (Auzan 2007a: 10. avsnitt) [min oversettelse].

De få uttalelsene fra de russiske forskere går i takt med uttalelsene fra mange andre forskere og eksperter som jeg ikke har mulighet å tilføye innenfor rammen av denne oppgaven. Til sammen ser vi en tendens som viser at politikk og økonomi eksisterer i en slags symbiose i det russiske samfunnet. Beskrivelsene av regimet som har utviklet seg i Russland i de siste tiår, viser motsatte trekk enn det som karakteriserer moderne samfunn. En statskontroll over eiendomsforholdene med myndighetenes private særrett for tilgangen til forvaltningen og til og med retten til å tilegne de statlige eiendommene til egen privat eie ved bruk av sin myndighet, er de økonomiske prosessene som beskriver dagens Russland. Som vi ser det ut ifra uttalelsene ovenfor, er handlingsrommet innenfor det

russiske markedet sterkt begrenset av den statsadministrative makten. Dette er til stor forskjell i forhold til markedskonstruksjonen som det norske samfunnet er bygget på. I almanah "Vostok" skriver Tatiana Vorozheikina at: *"en effektiv økonomisk opplegg for et land baseres på en atskillelse mellom myndighetene og eiendommen. En sterk stat som skaper de gunstige vilkårene for en økonomisk utvikling kan ikke blande sine private økonomiske interesser i økonomien. Dette fører til korrupsjonen"* (Vorozheikina 2005a: 21. avsnitt) [min oversettelse].

I dette utdraget kan vi observere at forskeren ser den økonomiske oppbyggingen (atskillelsen mellom stat og marked) i sammenheng med en bestemt sosial atferd, nemlig korrupsjon. Strukturasjonsteorien tillater meg å gjøre samme analytiske grep i forhold til analysen av det tilfelle jeg forsker på. Slik kommer jeg til et annet poeng med de strukturelle prinsippene. På grunn av at prinsippene tjener til å produsere en spesifikk overordnet "samling av institusjoner" (Kaspersen 2001: 68-69), er det derfor mulig å føre parallellene i analysen fra prinsippene videre til de institusjonelle strukturene. Dermed får aktørenes handlinger visse materielle rammer rundt seg. Dette er fordi rundt institusjonene bygges interaksjonene innenfor et samfunn. Det institusjonelle sett bestemmer likevel ikke over interaksjonene, ifølge strukturasjonsteorien⁶. Med det samme er det betydningsfylt for denne oppgaven å få sammenliknet og analysert forskjellene ved institusjonene mellom Norge og Russland i forhold til deres rolle i relasjonsbyggingen. En analyse av forskjellene ved institusjonene på denne måten vil bidra til å gjøre de norske aktørene kjent med alternativene i forhold til det russiske samfunnet. Til den økonomiske situasjonen i Russland kommer jeg derfor tilbake senere i dette kapittelet. Med i neste omgangen analysere den i forbindelse med institusjonene og handlingene.

5.3 Institusjonell analyse

5.3.1 Strukturelle egenskaper

Den sosiale integrasjonen jeg har snakket om i det forrige avsnittet, henger tett sammen med, og er bygget opp rundt institusjonene. En institusjonssamling er den første og det mest grunnleggende trekk ved et samfunn fordi institusjonene er de mest langvarige

---

⁶ Se mer om struktur – handling dualitet i strukturasjonsteorien hos for eksempel Kaspersen 2001:50-52 .

kjennetegn på sosiale systemer, mener Giddens. Det er gjennom institusjonelle trekk at det er mulig å oppnå ”*fastheten på tvers av tid og rom*” (Giddens 1984:24).

Det er institusjonene som sørger for at dagligdagslivet utformes etter for eksempel demokratiske eller udemokratiske prinsipper. Videre er det gjennom institusjonene at det dannes ordninger som tillater politikken å blande seg inn i økonomien i mer eller mindre grad. Institusjonene er i overført forstand en kommunikasjonskanal mellom staten og befolkningen. De er den basisen som støttes på de strukturelle prinsippene og er en mekanisme for sosial integrasjon. Ifølge strukturasjonsteorien er det **strukturelle egenskaper** som viser til det institusjonelle særpreget ved et system. Organiseringen av institusjoner kan derfor forstås som: ”*hvordan hendte det at sosiale aktiviteter blir organisert på tvers av tid og rom*” (Kaspersen 2001:72)⁷.

Eksemplene fra de forrige avsnitt antyder at det er store forskjeller i organiseringen av det norske og det russiske samfunnet i forhold til de mest grunnleggende og fundamentale prinsippene. Hvordan vil situasjonen med institusjonene vise seg? Dette skriver jeg om i neste avsnittet.

5.3.2 En historisk bakgrunn

Reproduksjonen av det institusjonelle praksiser i strukturasjonsteorien er forbundet med begrepet dagliglivet der sistenevnte forstås i forbindelse med sosial og system integrasjon og er bindet med det repeterende karakteren av reversibel (ventbar) tid med ”baner” som kan spores over tid og rom (Giddens 1984:288).

Den repeterende karakteren ved dagligdagslivet gjør det til et poeng å starte den institusjonelle analysen ifra et historisk blikk. I tillegg anser jeg at forståelsen av dagens situasjon rundt institusjonene i Russland henger tett sammen med noen historiske omstendigheter som jeg vil minne om i dette avsnittet.

Man kan anta at den demokratiske tradisjonen i Norge kan sees tilbake til 1814 og at parlamentarismen ble innført i 1905. Med dette som bakgrunn ser de russiske forholdene noe annerledes ut. Halvard Bakke og Hugo Overgaard forteller at siden det russiske

---

⁷ Ved en institusjonell analyse behandles det primært de strukturelle egenskapene som sosiale systemets reproduserende trekk (Kaspersen 2001:72). Med dette antas de institusjonelle interaksjonsrammer metodologisk om å være gitt. Men dette betyr ikke at de ikke produseres/reproduseres gjennom menneskelige handlinger. Denne gitt – karakteren antas metodologisk kun for å konsentrere analysen på den kontekstuelle situasjonen av bestemte grupper av aktører. Strukturelle egenskaper betraktes som en kronologisk reproduserte særpreg (kjennetegn) av sosiale systemet.

imperiet og også i Sovjettiden var forholdene i landet bygget på et autoritært eller totalitært regime. ”(...) en militær makt som langt overskred landets økonomiske ressurser og som gikk på bekostning av alle andre offentlige oppgaver og befolkningens velferd” (Bakke & Overgaard 1999: 19. avsnitt).

Når det gjelder økonomien har den bestandig vært sterkt sentralisert i Russland og i hovedsak drevet av staten. Dette igjen til forskjell fra den norske økonomien som bygger på et rikt kapitalistisk velferdssamfunn.

Siden sovjetunionstiden var tilhørte alt staten eller hele den russiske befolkningen som ideologien sa. Denne utviklingen ga ikke grobunnen til utviklingen av markedsøkonomiske institusjoner. Under slike omstendigheter har privat eiendomsrett heller ikke fått festet seg i den russiske institusjonelle praksisen. Fram til tiden etter oppløsningen av sovjetunionen hadde institusjonene vært tilrettelagt for å administrere all eiendom som statlige eie. Derfor sto den postsovjetiske regjeringen foran et problem med hensyn til institusjonaliseringen av den private eiendomsretten. Mangfoldige fakta sier at de myndighetene som sto ved makten dagen på dette tidspunktet, ikke klarte å motstå fristelsen ved å tilegne seg selv en del av den statlige eiendommen. Den regjerende gruppen og personene i deres omgangskrets hadde fått mulighet til å bruke sin administrative makt i en privatiseringsprosess til å overta eierskap i de store private eiendommene. ”Resultatet ble at Russlands økonomi kontrolleres av et fåtall mektige menn. De skaffet seg sine første formuer gjennom privatiseringen i Russland, en prosess som bare på papiret skilte seg fra simpelt tyveri av samfunnseiendom” (Chand, Sheetal & Moene 2000: 8. avsnitt).

Den regjerende gruppen hadde spesielle personlige grunner til å være interessert i raske økonomiske forandringer. For dem var det lettere og mer å tjene på å reformere det russiske institusjonelle opplegget maksimalt tilnærmet til de gamle sovjetiske mønstre. Av den grunn falt valget for den økonomiske utviklingen i Russland, i følge T.Vorozheikina, for kapitalismen som er bygget toppen ifra ”topp down”. Når den administrative makten ”direkte konverteres i privat eiendom. Dette er i motsetning til kapitalismens utvikling ”bottom up”, når myndighetene skaper gunstige vilkårene for små og mellomstore private bedrifter, og de sistnevnte erstatter statlige eie på grunnlag av fri konkurranse” (Vorozheikina 2006: 4. avsnitt) [min oversettelse].

Under privatiseringen av Russlands statlige eiendom, ble derfor de gamle eksisterende strukturer tatt i bruk, noe som forhindret utviklingen av markedsøkonomiske og demokratiske institusjoner. Denne situasjonen ble hjulpet frem av det russiske

samfunnets manglende erfaringer med representativ makt som en egen verdi og som grunnlag for demokratiet. Demokratiske kanaler som kunne påvirke myndighetene var altså ikke tilstede (eller de var opprettet for en periode for så å bli oppløst senere). Det sivile samfunnet lever på denne måten separat fra staten.

De overnevnte historiske hendelsene bidro til at den institusjonelle utformingen i dagens Russland forekommer i form av statlige vertikaler og statlige monopoler som utelukker muligheter for kontroll av det sivile samfunnet. Noe som jeg kommer til å forklare videre.

5.3.3 Situasjonen med institusjonene i dagens Russland

Situasjonen i Russland i dag karakteriseres hos de opposisjonelle samfunnsvitere som en gjenopprettelse av den tradisjonelle modellen på forholdet mellom staten og det sivile samfunnet etter flere tiårs krise⁸. T.Vorozheikina viser for eksempel til prosessene som forandrer de representative institusjonene som forutsettes i grunnloven:

- *Overtagelsen av den utøvende makten gjennom en ikke demokratisk valgkamp. På slutten av 1990-tallet er det russiske politiske systemet kommet tilbake til den tradisjonelle tilstanden med en monopolisert autoritær stats- og politisk makt som utelukker alle kompromisser. Denne statsmakten fungerer ikke på basisen av interessebalanse hos ulike politiske grupperinger, men på basis av en "maktvertikal", en underordning mot et politisk senter. Dette senteret konsentrerer hele makten hos seg og sørger for å unngå en fri politisk konkurranse for å beholde en total vertikal kontroll på alle andre samfunnsområder, som politikken, økonomien og det sivile samfunnet (Vorozsheikina 2005: 7. avsnitt) [min oversettelse]*

- *Den regionale reformen har i grunnen ødelagt det føderale systemet i sin helhet. Føderasjonen er en komplisert mekanisme som koordinerer administrative posisjoneringer på ulike representative nivå. Forholdene mellom ulike administrative (lokale) nivå er mangfoldig og komplisert. De tjener derfor ikke på å bli simpelt overordnet til en senter. Regionene mistet sin selvstendighet (sst.: 8. avsnitt) [min oversettelse]*

- *Opphevelsen av ikke bare de representative, men også de lovgivende funksjonene hos stortinget (Duma) (sst.: 9. avsnitt) [min oversettelse]*

- *Loven av 2001 om politiske partier som stenger mulighetene for nye partier å komme opp i Dumaen (sst.: 10. avsnitt) [min oversettelse]*

---

⁸ Se for eksempel konferansmateriale "Hodorkovskijforelesninger" den 10.07.07 "Alternativene for Russland" med innlegget av Jasin E.G., Auzan A., Krishtanovskaja O.V., Levinson A.S. blant mange andre: <http://www.polit.ru/dossie/2007/10/05/conf.html>

- *Kontrollen over alle sivile organisasjoner (siden 2001), avviklingen (opphevelsen) av alle uavhengige massemedier og økende begrensninger for de ikke-statlige utdanningsinstitusjoner (sst.: 11. avsnitt) [min oversettelse]*

Gjennomføringen av disse institusjonelle prosedyrene viser at politikken i Russland er vanskelig å tenke som en offentlig arena og at det institusjonelle praksisen ikke stemmer overens med grunnlovens demokratiske idealer.

Tidligere i avsnitt 5.2.1 har jeg nevnt at også andre forskere peker på uoverensstemmelser mellom det formelle (det som står på papiret) og den reelle situasjonen ved demokratiet i Russland. Når regjeringen i Russland formelt sett er valgt etter demokratiske prosedyrer, observerer man i realiteten en tilsynelatende karakter av både demokratiske og markedsøkonomiske prosedyrer. Forskningen viser at denne uoverensstemmelsen mellom den formelle og den reelle dagsorden i Russland blir stadig sterkere. Slik opprettholder det seg et system med en privat makt og tilpassingen av formelle demokratiske institusjoner til denne maktens behov. Samtidig som institusjonene ikke lenger representerer ulike politiske meninger, og reduseres til administrative funksjoner, som den øverste makten forsøker å innordne i rammer av utøvende strukturer.

Denne observasjonen ovenfor illustrerer sammenhengen mellom de strukturelle prinsippene for den samfunnsmessige organiseringen og måten prinsippene strukturerer seg i praksis gjennom institusjonene. Dette gir meg grunnlag for å konkludere med at det ikke er tilstrekkelig å proklamere en demokratisk kurs innefor en stat. Kursen eller en sosial praksis, ifølge strukturasjonsteorien, må ha fotfeste i institusjonene og reproduseres gjennom dem. Hvis ikke dette skjer, får både sosiale praksiser og institusjonene kun en imiterende karakter.

På grunn av at det i Russland ikke har blitt gjennomført en transformering av institusjonene, ble samfunnet verken demokratisk eller markedsøkonomisk. Det institusjonelle opplegget i Russland er derfor ikke det samme som i Norge. Så lenge som institusjonene ikke er utviklet etter demokratiske eller markedsøkonomiske prinsipper, fortsetter Russland reproduseres som et helt annet system.

Analysen ovenfor, av Norge og Russland, med grunnlag i systemdannelsen, har bidratt til besvarelsen av forskningsspørsmålet nummer tre: *Hvilke samfunnsmessige forskjeller mellom Norge og Russland er det som påvirker de forretningsmessige relasjonene?* Analysen viser at det er forskjellene i integrasjonsprinsippene og de institusjonelle praksisene, mellom Russland og Norge, som har betydning for relasjonsproblematikken. I tillegg viser analysen til hvordan de to forskjellene henger

sammen i et gjensidig samspill og i en strukturasjonsprosess av et samfunn. Når integrasjonsmekanismene strukturerer samfunnet gjennom institusjonene vil forskjellene i mekanismene også påvirke den institusjonelle funksjoneringen. Og det sistnevnte har betydning for forklaringen av den norsk – russiske relasjonsproblematikken. Jeg går derfor videre i analysen for å vise hvordan forskjellene i det institusjonelle opplegget påvirker de norsk - russiske relasjonene?

5.3.4 Hvordan den institusjonelle situasjonen i Russland påvirker norsk – russiske relasjoner. Beskyttelse, trygghet og stabilitet.

Ut ifra de forrige avsnittene ser vi at de strukturelle forskjellene mellom Norge og Russland er store og både det norske og det russiske samfunnet fungerer som et system på to helt ulike måter. Uttalelsene fra informantene som *”klart at vi skulle ønske at det hadde vært lettere hvis det russiske samfunnet var bygd opp litt mer likt det norske. Det hadde vært lettere for oss da, å forholde oss til. Men det blir jo feil da”* (M. P) illustrerer at disse forskjellene øver sin virkning på relasjonene.

Til forskjell fra Norge resulterer de udemokratiske integrasjonsprinsippene i Russland i at institusjonene fungerer på en udemokratisk måte. For å finne ut av på hvilken måte disse forskjellene berører de norsk – russiske relasjonene, vil jeg gå nærmere inn på analysen av den institusjonelle praksisen.

I denne oppgaven har jeg hatt mest fokus på de norsk – russiske relasjonene innenfor næringslivet. Dette valget har jeg gjort fordi både Norge og Russland har en stor økonomisk interesse i samarbeid. I denne sammenhengen spiller de markedsøkonomiske institusjonene en viktig rolle i byggingen av relasjoner.

Forskning viser at de postindustrielle økonomiske sektorer er spesielt følsomme mot institusjonenes kvalitet (Dmitriev 2005). Dette er fordi de postindustrielle forholdene karakteriseres ved en mer komplisert kontraktrett og eiendomsrett, økende behov for informasjonsbeskyttelse og regulering av finansielle og økonomiske spørsmål. Dermed blir interaksjon mellom det sivile samfunnet, forretningsfolk og staten mer komplekst, noe som krever en mer utviklet institusjonell utforming. I de fleste tilfellene er basisen for slike forhold en kontrakt som kun beskyttes av loven. Hvordan ser Russland ut i forhold til det?

A. Auzan (2007a) har forsket på det russiske rettsystemet, ved hjelp av fokusgruppe intervju. Han konkluderte med at holdningene innenfor det russiske samfunnet ikke er

knyttet til forestillinger om et uavhengig rettsystem, men dreier seg om at retten er et produkt som kan kjøpes og spørsmålet dreier seg kun om summen som vinneren må betale. Han ser hovedproblemet i at domstollene i Russland ikke er uavhengige på grunn av at dommerne er avhengige. Den samme administrative makten som jeg snakket om ovenfor, brukes for å påvirke rettsystemet. Mange er enige med han, også mine informanter. En av dem uttaler følgende:

Jeg har ingen tro på at man vinner på det russiske rettsystemet. Så hvis man ikke fikk klare å løse et problem uten (uten å gå i en rettsakk), så er det ingen tro på det russiske rettsystemet. Det er en endeløs affære, hvis en sak kommer inn i det rettsystemet. Kommer man ingen vei (S. L.).

Min konklusjon i all fall er at hvis jeg i mitt selskap skulle komme i en konfliktsituasjon med en russisk part. Hvis vi ikke klarer å løse det med normale forhandlinger, så er det ingen vei å gå til retten. Det gir ingen løsning (S. L.).

Ut ifra uttalelsene ovenfor ser vi at rettsystemet ikke fungerer som en uavhengig institusjonell praksis i Russland. Forklaringen på en slik situasjon finner vi igjen i integrasjonsmekanismene. Prinsippet ”politikken +/- økonomien” sørger for at institusjonenes funksjonsmåte blir avhengig av om politikken er atskilt eller splittet med økonomien. Ut ifra det forrige avsnittet ble det tydelig at den politiske sfæren i Russland tilpasser seg til en utvikling der staten spiller en dominerende rolle i struktureringen av politiske, økonomiske og sosiale forhold i landet.

Staten i Russland søker (gjør krav på) å være en eneste agent for sosial transformasjon. Det sivile samfunnet har dermed ikke utarbeidet noen mekanismer for en egen (autonom) utvikling som vil tillate en overgang til egentlig sivile former av sosial integrasjon med byggingen av forholdet med på et rettslig grunnlag (Vorozheikina 2005: 6.avsnitt) [min oversettelse].

Det sist nevnte, om et rettslig grunnlag for forholdene mellom staten og det sivile samfunnet har en videre betydning for de økonomiske institusjonene.

Når det norske samfunnet er grunnlagt på prinsippet om atskillelsen mellom staten og økonomien, utelukker dette prinsippet i samfunnsoppbyggingen at personene i de administrative stillingene får bruke sin myndighet til å drive en egen økonomisk interesse. I Russland forekommer det en omvendt tendens gjennom regenereringen av den sentrale autoritære rollen hos staten. Prinsippet om uatskillelsen mellom myndigheten (den administrative makten) og eiendommen gir en maktdominans over all slags eiendomsrett og skaper et stort usikkerhetsmoment i de økonomiske forholdene. I konferansen: ”Alternativene for Russland”, i Moskva 10.07.07 formulerte A.Ausan at utviklingen av

markedet i Russland går i form av statens monopoler. Disse monopolene som "offentlige korporasjoner" øker de **private** eiendeler innenfor statlige monopoler og det finnes faktisk ikke noe institusjonell løsning i Russland som kan hindre monopoliseringen av den administrative (statlige) makten og dens sammenkopling med økonomisk makt, konkluderer forskeren (Auzan 2007: 105. avsnitt)

På samme måte som demokratiet ikke kan tenkes uten de representative institusjonene, fungerer ikke markedsøkonomien uten demokratiseringen av markedet og kapitalen. Derfor er det et sammenfallende problem med markedsøkonomien om å skape institusjoner som kan regulere og koordinere markedsøkonomiske spørsmål. Et uavhengig rettsystem er derfor av en fundamental og avgjørende betydning for beskyttelsen av eiendomsretten og ytringsfriheten. Det utgjør grobunnen for et privat initiativ og er den eneste makten som er i stand å beskytte aktører mot staten, samt å beskytte eiendoms- og andre rettigheter.

Videre, når vi setter et spørsmål om hvordan kombineres det russiske institusjonelle opplegget med de åpne vestlige økonomier (med den norske i vårt tilfelle), har T.Vorozheikina uttrykt dette på følgende måte:

Den tradisjonelle (autoritære) maktstrukturen i Russland er uforenlig med funksjonsmåten til den private eiendommen, som en uavhengig samfunnsmessig institusjon. Basisen for funksjonsmåten til denne institusjonen ligger i et legitimt og lovbestemt rammeverk som beskytter eiendomsretten. Eiendomsretten uten en slik beskyttelse, som ikke er basert på et legitimt grunnlag og er uavhengig av den personlige viljen hos maktaveren, har ikke en stabil og langsiktig eksistens (Vorozheikina 2006: 14. avsnitt) [min oversettelse].

Uten et fungerende rettsystem er forholdene ikke lovbaserte. Eiendommen som er grunnlaget for den økonomiske virksomheten er ikke beskyttet. Slike forhold vil aldri bli trygge og stabile. Noe som informantene også erfarer:

Planer er egentlig langsiktige (om samarbeidsplanene med Russland), men det er ikke mulig å lage dem (...) Så det er kanskje ikke så enkelt å ha veldig langsiktige avtaler nå. Det er ustabil på den måten (M. P.).

Uforutsigbart om det som skjer i Russland. Jeg kan prognostisere at forutsigbare det er i morgen dagen. Situasjonen kan forandre seg fort. Bortsett fra det politiske systemet er det hyppige endringer i andre systemer (i bedrifts-, og administrative strukturer) i Russland i dag. Der skjer det endringer fortsatt relativt fort og uventet. Det er vanskelig på grunn av det forandrer seg hele tiden og liksom de som du forhandlet med og gjorde avtalen med i går, de er ikke nødvendigvis der i morgen (S. L.).

Den gamle tradisjonelle modellen på forholdet mellom staten og det sivile samfunnet som jeg har forklart tidligere, står seg dårlig i en verden som er langt på vei inn i globaliseringsprosessen, mener også økonomisten Mihail Dmitriev. Han sier at mange institusjoner i Russland ikke er utviklet nok til å betjene de postindustrielle samfunnsmessige behov. Resultatene av hans studie viser at Russland ligger blant de 25 prosent minst utviklede land i verden på statens kvalitetsindikatorer som korrupsjonsnivå, tilstanden på statens økonomiske regulering, og eiendomsrettsbeskyttelses effektivitet. Russland vil ikke oppnå det postindustrielle utviklingsstadiet med en så tilbakestående tilstand i de offentlige institusjonene, konkluderer forskeren (Dmitriev 2005).

Ut ifra det overnevnte konkluderer jeg med at en udemokratisk institusjonell praksis stopper for utviklingen av de markedsøkonomiske institusjonene og fører til ustabilitet i de økonomiske forhold. For de norsk – russiske relasjonene betyr dette et usikkerhetsmoment da relasjonene ikke støttes og ikke beskyttes på et lovbestemt grunnlag. I dette tilfelle oppfattes relasjonene å være kortsiktige og uforutsigbare. Dette usikkerhetsmomentet vil jeg forklare med flere detaljer ved å inkludere aktørperspektivet i analyseforløpet. Dette grepet vil etter min mening gjøre spørsmålet om ustabilitet mer nyansert.

5.4 Analyse av strukturer

5.4.1 De uatskilte ressursene. Konsekvensene av en ubegrenset makt. Mistillit.

I følge strukturasjonsteorien, fremstår et samfunnssystem som en avansert bygning der materielle og åndelige skapelser er innflettet i hverandre på bakgrunn av et kontinuerlig komplisert samspill mellom strukturer og aktører (Giddens 1984:25). Strukturer eksisterer derfor ikke uten et handlende subjekt. En samfunnsforståelse får dermed en mer mangfoldige forklaring ved å inkludere aktør/ handlingsproblematikken i analysen. I strukturasjonsteorien er det handlingene som struktureres i sosiale systemer. Gjennom begrepet ”struktur” er det mulig å binde handling til system og observere de grunnleggende vilkår for en systemreproduksjon (1984:xxvi).

For denne oppgaven betyr dette at en analyse av strukturene vil gi en dypere forklaring av den russiske systemoppbyggingen med å demonstrere den aksepterte sosiale atferden som bidrar til systemets reproduksjon. Den private karakter ved den russiske

makten skal jeg drøfte i dette avsnittet. Samtidig fortsetter jeg å føre flere paralleller videre til vanskelighetene som dette medfører til de norsk – russiske relasjonene.

Strukturasjonsteorien erklærer en dyp forbindelse mellom struktur og handling og mellom handlemåte og makt. Når agenten utfører sine handlinger bruker hun/han kunnskaper, bevissthet (og det er oftest den praktiske bevisstheten) og i tillegg bruker agenten sin *makt*. Makten genereres gjennom konsentrasjonen av ressurser. Domineringen innefor et sosialt system oppnås gjennom konsentrasjonen av to merkbare typer ressurser: *allokative og autoritative*.

De allokative ressursene handler om å dominere (å herske) over objekter, eiendeler og materielle forhold. Slike ressurser er knyttet til de økonomiske institusjonene. De autoritative ressursene gir muligheter til å dominere over personer eller aktører. De politiske institusjonene er knyttet til de autoritative ressursene. Hvor mye makt en aktør har er betinget av tilstedeværelsen av begge ressurser og deres kombinasjon. Hvis vi ser på situasjonen i Russland, er de allokative og de autoritative ressursene forent, mens de er atskilt i Norge. I Russland er det slik at de autoritative ressursene kontrollerer de allokative. De allokative ressursene har dermed ikke mulighet til å eksistere uten de autoritative. Dette forholdet virker på aktørenes relasjoner.

Når en aktør handler trekker hun/han på tilgjengelige regler og ressurser som muliggjør at handlingsforløpet finner sted (Giddens 1984:169). Der hvor makten er privatisert støttes handlingene på egenmektighet og vilkårlighet ved bruk av loven. Det manglende skillet mellom de allokative og autoritative ressursene privatiserer makten og setter loven til side. I dette tilfelle er det handlingen (det vil si aktøren eller en person i det reelle livet) som bestemmer hvordan systemet skal være. Dette er til forskjell fra situasjonen når det er loven som setter rammer for hvordan aktørene (personene) kan handle slik tilfellet er med den demokratiske oppbyggingen.

Situasjonen i Russland, når makten konsentreres som en enhet av både autoritative og allokative ressurser, finnes det ikke en institusjonell måte å løse konflikter på og de maktbaserte løsningene tar over. En av konsekvensene for en slik maktfordeling blir, som nevnt ovenfor, utrygghet og usikkerhet i alle forhold innenfor systemet. Det er ikke vanskelig å forestille seg at en persons vilje, og bare vilje uten noe annet rammeverk for bestemmelsene, er et altfor tynt grunnlag for å føle seg forsikret. Tilværelsen som er preget av usikkerhet blir kanskje det første og det viktigste kjennetegnet ved et system hvor den autoritative og den allokative makten er ett. Denne usikkerheten vil som sagt gjelde for både de russiske borgerne og de norske aktørene som bygger relasjonene. Dette forhold

bekreftes også av funnene fra (SoCap) – prosjektet (se avsnitt 3.2.5) som viser at forholdene i Russland preges av mistillit mot de russiske strukturene. I dette prosjektet har danske forskere målt den institusjonelle tilliten som en variabel som viser tilliten til de fire formelle institusjonene, nemlig rettsvesenet, politiet, den statlige administrasjonen og regjeringen. Prosjektet har dessverre ikke fått nok representative data fra Norge. Danmark ligger på første plass, med 84 prosent. Målingen fra Russland viser kun 27,9 prosent på den gjennomsnittlige tilliten til de offentlige institusjoner. Dette svarer til en 15 plass blant de tjue deltakerlandene og viser en betydelig lavere tillit til de offentlige strukturene i Russland. De merkbare forskjellene i tillitsnivået har også vært opplevd av informantene. De uttrykker seg på følgende måte: ”Jeg tror at det er en del korrupsjon og sånne ting pågår. Det har jeg fått inntrykk av at man har. Det blir en plass mellom tillitt og mistillit. Det blir feil å si mistillit. Men det blir også feil å si tillit. Ikke god nok tillit” (M. P.).

Ifølge de danske forskerne har tillitsnivået store konsekvenser for forretningsklimaet i et land.

Risikoen for at en forretningsmann fra et land med høyt tillitsnivå blir lurt, vil således være langt større i et land der tilliten til andre mennesker og institusjonene er lavere. Det ville ikke gi mening å stole på andre og på institusjonene, hvis alminnelig praksis i et land er å bestikke, true eller lure for å skaffe seg særfordeler på bekostning av hele samfunnet (Svendsen & Svendsen 2006: 88-89).

Tallene fra SoCap viser at det generelle tillitsnivået, det vil si i prosentdel av befolkningen som mener at de kan stole på de fleste andre mennesker, er i Norge 63,9 prosent. I Russland utgjør den bare 31,2 prosent (sst.: 117). Dette utgjør kun halvparten av den norske tilliten til andre mennesker og bekrefter de uttalelser som informantene har gjort på grunnlag av sine erfaringer:

Man må være mer selektiv. Ikke stole på alle. Altså, du kan si det sann at i Norge er det jo sann at jeg stoler på det norske systemer. Det norske systemer, de stoler på meg. Mens i Russland er det sann at folk stoler ikke på systemer og systemer stoler ikke på folk. Så det er en vesentlig forskjell mellom norsk og russisk kultur (S. L.).

En rekke kjente eksempler viser til at russiske myndigheter har brukt ukonvensjonelle metoder for å tvinge sin vilje gjennom å utsette utenlandske selskaper for press. I 2006 oppsto den såkalte ”Sakhalin 2-konflikten” da de russiske myndighetene tvang Shell og noen japanske oljeselskaper til å gi fra seg en dominerende eierandel i olje- og gassfeltet Sakhalin 2 til Gazprom. En annen konflikt er TNK-BPs investering i Kovykta-gassfeltet, der det russisk-britiske selskapet i 2007 ble tvunget til å selge sin del

av feltet til Gazprom. Det som informanten beskriver ovenfor er en situasjon av samme art og har på mange måter den samme forklaringen.

De politiske institusjonenes funksjonsmåte i Russland har i de siste årene vært rettet mot oppbyggingen av den såkalte ”maktvertikalen”. I realiteten innebærer denne vertikalen en autoritær makt med en bred spredning av vilkårlig lovanvendelse. Fakta viser at en slik institusjonell funksjonsmåte setter både russiske og utenlandske aktører under usikkerhet og utrygghet forhold til sin eksistens. Aktørene opplever i tillegg mistillit til de russiske strukturene.

5.4.2 Strukturer binder handling til system. Regler/Ressurser.

I avsnittet ovenfor forsøkte jeg å undersøke hvordan strukturer er involvert i produksjonen av handlingen med å først sette fokus på ressursene. Når aktørene utfører sine handlinger, bruker de makt. Makten genereres gjennom ressursene (Kaspersen 2001:58). Som det viser seg i praksis, er ressursene i Russland ikke atskilte (de allokative ressursene hører sammen med de autoritative). Det vil si at om man har myndighet, får man mye makt til å skape seg goder og eiendommer. Uten myndighet kan man også forsøke å skape seg goder og eiendommer, men de blir aldri beskyttet. Mangelen på skille mellom ressursene i Russland gir personene med statlig myndighet mulighet til en ”privat” bruk av makten som ikke begrenses eller kontrolleres av loven. Ved reproduksjonen av et slikt system med de integrerte ressursene, forutsettes det at dette gjøres på grunnlag av spesifikke regler. Det er de reglene agentene trekker på i utføringen av sine handlinger. Dette skal jeg se nærmere på i dette avsnittet.

5.4.2.1 Styrkebaserte eller lovbaserte regler

Som vi tidligere har sett, forekommer det i Russland slike tendenser som består av mer eller mindre eliminering av alle uavhengige politiske kanaler fra den offentlige arenaen, en imitasjon av valgprosedyren, sammenvoksingen av politisk og økonomisk makt, med konsentrasjon av eiendomsretten hos gruppen som står ved makten og så videre. Hvorfor skjer dette? Jeg vil begrunne forekomsten av disse hendelsene med en manglende legitimering ved makten, som har en privat karakter. Den manglende legitimiteten starter ved valgprosedyren når resultatene bestemmes på forhånd gjennom å samtykke til private

interesser. Dermed blir neste leder snarere utnevnt enn valgt. Videre, er myndighetene i Russland avhengige av å beskytte sin makt (og eiendom). Uten et legitimt grunnlag blir ofte reglene styrkebaserte. De dreier seg om kontroll og maktbasert dominans. Loven opphører å bli likt for alle og begynner å brukes vilkårlig ut ifra viljen og de spesielle personlige egenskapene hos de menneskene som innehar makten. De enkle makt- og styrkebaserte metoder for å løse kompliserte spørsmål fester seg som en modell på myndighetenes dialog med det sivile samfunnet. Videre forekommer det en offisiell aktivisering av de repressive strukturer og i statsapparatet rekrutteres det i stadig større grad representanter med militær bakgrunn. Denne modellen sprer seg etter hvert videre i samfunnet ved å bli en akseptert regel blant folk generelt. I stedet for en samordning av interesser og et kompromiss som er regelen etter det demokratiske prinsippet, svekker den manglende legitimitet også moralen i næringslivet.

Informantene fikk oppleve denne forskjellen i praksis og ga gode beskrivelser på dette. Jeg siterer nederst deres tre karakteristiske uttalelser om dette:

I Russland er det sånn at hvis du ser at du ikke kan unngå å bli voldtatt, så må du bare prøve å lene deg tilbake og nyte det. Det er en overført betydning om at når du kommer til en situasjon der de andre har makt over deg, så må du bare akseptere det. Kan ikke gjøre noe med det. I neste omgang, så, får du forsøke å være den som er voldtekts mann (en overført betydning). Det er vel de holdninger som preger russisk forretningskultur og forhandlingskultur og så videre. Så, mange nordmenn oppfatter russere, den type russere, som ond. De har en djevelsk innstilling. Men det er jo ikke det, det handler om. Det handler bare om at man gjør det denne kulturen tilsier at man skal gjøre når en sånn situasjon oppstår. Man handler bare sånn (S. L.).

De russiske aktører i det ene øyeblikket, det er (for eksempel) du kan ta rotta på meg. De aksepterer at hvis situasjonen er sånn (forandrer seg), da kan jeg ta rotta på deg i neste omgang. Sånn er det liksom relasjoner. Du tar det du kan ta (J. S.).

I Norge bygges forretningslivet på det prinsippet at jeg ga deg litt og du ga meg litt. Så overvinner vi en felles deal. Liksom, vi ga og tok omtrent like mye. Enten var vi like misfornøyde begge to, eller vi var like fornøyde. Dette er ofte basisen for en norsk forretning. Mens du kan si at i den russiske kulturen er jo mer det at "winner takes it all". Det at du har muligheten i å ta alt, da tar du alt. Og så hvis du ikke gjør det, så er du dum. Og dette er veldig uvant for de norske aktører, at man gjør det sånn (S. L.).

Disse eksemplene viser til reglene i det russiske forretningslivet. Vi ser at de reglene som ligger til grunn for produksjonen av handlingen, har lite til felles med den lovbaserte måten å bygge interaksjoner på. Som informantene igjen sier at i Russland "har

man for lite forståelse for vestlig ledelsesstruktur, en vestlig måte å agere på” (S. L). Og i informantenes øyne er det ikke bare en forskjell som skiller de russiske reglene fra de norske. Dette er en klar utfordring i relasjonene som informantene har uttrykt på følgende måte: ”Men du ser at det er et konstant konfliktområde i relasjoner mellom norske forretningsdrivende og russiske. Hvis du ikke er klar over at russiske aktører handler sånn, så blir det lett en konflikt” (J. S.).

Ut ifra det ovennevnte kan man si at mangelen på demokratiske integrasjonsmekanismer viser seg i det manglende skillet mellom de autoritative og allokativer ressursene og ender med styrke- og maktbaserte handlinger i systemets reproduksjon. For de norsk – russiske relasjonene betyr dette at forholdene ikke kan regnes for å være trygge og stabile på samme måte som et lovbasert handlingsgrunnlag sikrer. Dette er besvarelsen på forskningsspørsmål nummer fire; om forskjellens virkning på relasjonene. Videre vil jeg vise hvordan mistilliten til de offentlige institusjonene utløser en helt spesiell måte å handle på. Analysen av de forskjellene i handlingsmåtene vil føre meg nærmere svaret på om mulighetene og begrensningene i forhold til relasjonsprosessen.

5.5 Korrupsjon. Handlingsreguleringen.

En statsmakt som baseres på manglende legitimitet, og som manipuleres etter viljen hos konkrete personer legger grobunnen til utviklingen av en uærlighetskultur i hele samfunnet og i næringslivet som en følge av det. Når samfunnslivet får en slik utvikling, tjener bedriftsledere mer ved å påvirke statsapparatet enn på å utvikle sine bedrifter. Det vil si at hvis det er lettere for bedriftene å betale direkte under bordet, og når statsansatte trenger illegitime penger for å skaffe seg en normal inntekt, etableres det etter hvert et nettverk mellom de to. På denne måten stimuleres den uproduktive aktiviteten ytterligere.

”Jo større næringslivets vilje er til å betale for politisk og byråkratisk spesialoppvatning, desto mer stimuleres korrupsjonen i statsapparatet. Jo mer korrupsjon det er i statsapparatet, desto enklere blir det for næringslivet å utnytte den” (Chand & Moene 2000: 16. avsnitt).

Denne formuleringen av Chand og Moene illustrerer at ignorering av en lovbestemt regulering av handlingene stimulerer reproduksjonen av korrupsjonen som en sosial akseptert praksis i systemet. Det faktumet at korrupsjonsprosenten varierer over tid viser til

justerbarheten av denne regelen for handlingsreguleringen⁹. Slik viser en studie foretatt av den uavhengige antikorrupsjonstenketanken INDEM i 2005 at det gjennomsnittlige bestikkelsesbeløpet i Russland var 136.000 dollar og viste en økning på hele 70 prosent siden 2001 (Bakke & Overgaard 2007:3).

I sin oversikt fra 2006 anslår også organisasjonen Transparency International, at omfanget av bestikklser er blitt sjudoblet i Russland siden 2001¹⁰. I 2006 fikk Norge, ifølge denne organisasjonens rapport, 8,8 poeng på målingen av korrupsjon. Det er på en skala fra 0 til 10, der 0 står for den verste korrupsjonen og 10 betyr fullstendig uten korrupsjon. Russland fikk 2,5 på like linje med Rwanda og Swaziland. Øverst lå Finland med 9,6 eller nesten uten korrupsjon.

Praksisen viser at korrupsjon gjennomstyrer alle deler av det russiske samfunnet: utdanningssystemet, helsevesenet, politiet, sentralbanken, med mer. I 2003 startet behandlingen av en ny lov mot korrupsjon i Dumaen. Behandlingen stoppet imidlertid opp. Mye tydet på at medlemmene i nasjonalforsamlingen i Russland ikke var interessert i en slik lovgiving. Forklaringen på dette ligger i at det er antatt at korrupsjon er nokså utbredt i nasjonalforsamlingen (Bakke, H. & Hugo Overgaard 2007:4). Årsakene til denne sosiale prosessen har institusjonelle røtter og kan bli redusert når lovgivingen og de demokratiske institusjonene er styrket.

Selv president Putin bekreftet i 2004 denne forståelsen om de økonomiske og administrative røttene for korrupsjon. Putin nevnte fem punkter som skulle prioriteres i en antikorrupsjonskampanje. Men lederen for antikorrupsjonskomiteen Kirill Kabanov, sier at kampanjen kunne oppnå like lite som det var oppnådd før den, og kolliderer ganske snart med et korrupt politisk system (sst.:4).

Eksemplene antyder at det russiske systemet gjennomgår stadig voksende problemer og virker ineffektivt ved utelukkende å imitere de institusjonelle betingelsene for det postindustrielle samfunnet. Bakke og Overgaard mener at dette også truer den politiske stabiliteten i landet. Forfatterne sier også at *”det området der korrupsjonen anses mest utbredt, og der de største summene skifter eier, er innenfor gass- og oljesektoren, der*

---

⁹ Handlingsreguleringen er agentenes deltakelse i handlingen som krever å regulere strømmen av begivenheter en handling består av. I praksisen betyr dette at agenten vurderer kontinuerlig hva hun/han foretar seg, hvordan andre reagerer og de omstendighetene hvor handlingen finner sted. Slik regulerer agentene sin atferd. De gjør det i tillegg til å kjenne til reglene for akseptabel atferd. Reguleringen foregår gjennom en rekke subjektive, refleksive prosesser i agenten (i agentenes kropp og tankevirksomhet) som regulerer strømmen (Kaspersen 2001:59).

¹⁰ Se Transparency Internationals' Annual Report 2006
http://www.transparency.org/publications/annual_report

bestikkelsene kan komme opp i milliarder av kroner” (sst.:3). Det vil si i et område der planene om samarbeid mellom Norge og Russland er av den største betydningen. Når korrupsjonen og bestikkelsespraksisene gjennomstyrer hele systemet, hva er da en ”riktig” måte å handle på, for å oppnå resultater?

5.5.1 Nettverket som en relasjonsmulighet

Ut ifra det forrige avsnittet ble det tydelig at det russiske systemet reproduseres gjennom handlingsreglene som gjør det enklere for aktørene å kjøpe seg rettigheter og goder ved å bestikke statsapparatet, enn å tilegne seg de samme rettighetene gjennom fri konkurranse, som tilfelle er i den vestlige verden.

En informant fortalte meg at når russerne første gang kom til Norge for å inngå kontrakt med hennes / hans bedrift, kom alle med gaver. Gavene skulle være en slags billett og en sikkerhet for at avtalene skulle inngås. De norske aktørene trengte da å forklare at det er ikke på denne måten man opererer i Norge. *”Men det er ikke unaturlig at det er sånn”*, mente informanten, *”fordi det er også det samme med oss når vi er der borte, så spør vi og spør om hvordan det fungerer”* (M. P.).

Det at hvert enkelt system reproduseres etter sin egen måte å gjøre det på (det vil si prinsippene, institusjonene og handlingene) er ikke noe problem i seg selv. Problemene starter, som jeg nevnte tidligere, når ulike systemer skal samhandle. På hvilken måte kan en aktør fra Vesten, (det vil si fra Norge) der loven har stor betydning, forholde seg til et korrupt system som hun/han oppfatter som illegalt?

Innovasjon Norge råder for eksempel potensielle etablerere i denne type land til å ha et bevisst forhold til korrupsjon og si ”nei” til korrupsjonen hver gang. *”Det vi mener er at man skal aldri akseptere korrupsjon som en del av rammebetingelsene ved å operere i et land”* (Ovesen 2005: 11. avsnitt).

Omfanget av korrupsjon i Russland, som jeg illustrerte i avsnitte 5.5, viser at nesten alle samfunnsområder er gjennomsyret av korrupsjon. Det russiske systemets reproduksjon er dypt forankret i de illegale handlingsregler, da lovverket ikke fungerer, og i tillegg ikke får en sjanse til å fungere på grunn av makthavere som er interessert å styre etter sin vilje og ikke etter loven. Hvordan er det mulig i et slikt system å komme seg frem på en legitim måte?

Mine egne erfaringer tilsier at på samme måte som det er upopulært (ineffektivt og straffbart) å bestikke i Norge, er det ineffektivt å ikke bestikke i Russland. Det vil si at ved å forholde seg til lover og regler vil nesten alle prosessene gå langsomt og tungt. Hva skal norske forretningsfolk gjøre i slike tilfeller? Hvilke regler skal de forholde seg til for å klare å bygge relasjoner med Russland, når de russiske reglene er uakseptable for dem?

I et slikt tilfelle ser det ut som om mulighetene er knyttet til å skaffe seg en mektig partner som skal fungere som et adgangskort for å "åpne" de korruperte russiske strukturene. Jeg skal forklare dette nærmere.

De illegitime ordningene skaper et spesielt type forhold mellom myndighetene (administrasjonen) og en privat eier (aktør). Tryggheten ved å være en privat eier (en aktør) i Russland er ikke avhengig av den økonomiske effektiviteten ved eierens virksomhet, men heller av to andre ting. For det første avhenger forretningsmulighetene av eierens nærhet (tilgang)¹¹ til myndighetene, administrasjonen og forholdet med dem, og dernest av eierens betalingsmuligheter. I realiteten skjer det ofte at den første posisjonen (nærhet til myndighetene) bestemmer over den andre (betalingsmuligheter eller rikdom). Det virker slik at uten et nært forhold til myndighetene er det nesten umulig å skaffe seg rikdom. Betalingsmulighetene har altså en ren sammenheng med aktørens posisjon i forhold til statsadministrasjon.

Andrej Sharonov som er styredirektøren ved statskampanje "Trojka Dialog" forteller i et intervju til "Novaja Gazeta":

For å være suksessfull i Russland i dag, trenger man ikke å være innovativ. Man må ha en lett tilgang til myndighetene, til de menneskene som tar beslutningene og løser konflikter. Istedenfor å skape noe bedre enn hva konkurrentene har, er det lettere hos oss (i Russland) å skape en konflikt med skattemyndighetene for sine konkurrenter (Novaja Gazeta 19.5.2008: 11. avsnitt) [min oversettelse].

De samme oppfatningene har informantene når de sier følgende:

Russland er jo et nettverkssamfunn. Uten nettverk kommer du ingen vei. Du må kjenne folk på ulike nivå i det russiske samfunnet hvis du skal gjøre noe i Russland. Jeg vil si det så sterkt at kontrakter betyr kjempe lite, nesten ingenting. Det er nettverk, det er relasjoner, det er at du bruker stabile relasjoner mot mennesker som er stabil. Det er en eneste sikring (nettverk) som er fortsatt varig i forhold til det å drive business med Russland. Det mener jeg (S. L.).

---

¹¹ Med "nærhet" og "tilgang" til myndighetene mener jeg at en myndighetsperson har interesse i å ta eieren under sin proteksjon slik at eierens virksomhet får beskyttelse mot at andre myndighetspersoner får "presse" hun/han for egen nytte. Slik virker det styrkebaserte handlingsreguleringen. Når lovene ikke beskytter, må det finnes andre muligheter.

Den illegitime reguleringen av handlinger illustreres tydelig i frasen om at ”kontraktene betyr kjempelite”. Informantenes praktiske erfaringer med norsk – russiske relasjoner har gjort dem bevisst på at istedenfor kontrakter og lover, er det nettverk som sikrer de en stabil forretningsvirksomhet innenfor det russiske systemet. En av informantene forbinder sine positive erfaringer med den russiske administrasjonen direkte med et godt innarbeidet nettverk ”(...) jeg hadde ikke hatt negative erfaringer med administrasjonen. Det har stort sett gått greit. Men du kan jo tenke at jeg har jo godt nettverk” (S.L.).

”Det å ha de rette kontakter for å kunne drive med næringsvirksomhet i Russland virker i mange tilfeller avgjørende”, står det i fiskeriforskningsrapport (Voldnes 2007/1:23). I rapporten siteres det fra presidenten for Organisasjonen for små og mellomstore bedrifter i Russland Sergey Barisov i Moskow Times (sep 2006): ”(...) skal man drive en liten eller mellomstor bedrift i Russland i dag må du ha de rette kontaktene med politiet og de regionale myndighetene, og hvis du driver virksomheter i større skala må du ha de rette kontakter i Kreml (...)” (Voldnes 2007/1:23)

Analysen i dette avsnittet gir grunnlag for å besvare forskningsspørsmål nummer fem, med at forretningsmulighetene i Russland støttes ved anskaffelsen av det ”riktige” eller ”mektige” nettverket som forutsetter kontakten med personene ved den administrative makten. Dette er til forskjell fra den postmoderne markedsøkonomiske modellen der forholdene støttes av loven og kontrakten gir muligheter til forretningsvirksomhet. Når retten og sikkerhet for å drive forretning reguleres på denne måten, har denne nettverksreguleringen også konsekvenser for situasjonen i industrien. I fiskeriforskningens årsrapport, ser man at det er kun få store, mektige industriaktører som bidrar mest til den økonomiske utviklingen i Russland (2006:39). Denne industristrukturen, med noen få svært mektige aktører, med mye kapital i ryggen, og som påstås å ha de rette kontaktene, virker som barrierer for de små aktørene (Voldnes, 2007/1:24). Situasjonen har også sine implikasjoner for de norske aktørene som ønsker å satse på det russiske markedet.

5.5.1.1 En ugunstig situasjon for små norske bedrifter

For store selskaper byr Russland på temmelig attraktive muligheter. Med den utviklingen av statskapitalismen i Russland som jeg drøftet i avsnitt 5.3.4, er det nettopp personene ved den administrative makten som har **private** eiendeler innenfor de statlige

monopoler og sikrer mulighetene for å operere stabilt og sikkert. Når det gjelder de store norske foretak (mest innenfor olje- og fiskeindustrien), er det for dem faktisk ingen ulempe å samarbeide på denne måten med den russiske staten. Samarbeidet er positivt og gunstig for både den russiske og den norske part. Dermed gir etableringen av nettverket med ”de riktige” personene ved statsmakten og administrasjonen proteksjon og ”åpner alle dører”. Slik virker den karakteristiske personifiserte maktstrukturen i Russland (se avsnittet 5.4.1).

Det ovennevnte viser igjen til at anskaffelsen av det ”rette” nettverket åpner for bestemte muligheter for de norsk – russiske relasjonene med to strørbemerkninger. For det første må den russiske parten være interessert i relasjonene for å gi sin proteksjon. For det andre gir den private maktkarakteren i Russland ikke samme mulighetene til alle aktører i markedet.

Som vi ser ut ifra analysen av oppbyggingen av det russiske systemet, stopper systemet for utviklingen av spesielt små og mellomstore bedrifter på grunn av at det er fiendtlig mot innovasjon og fri konkurranse som er nødvendige betingelser for oppblomstringen av privat initiativ i en markedsøkonomi. Små foretak i Russland bidrar kun med rundt 13-14 prosent av landets nasjonalprodukt (Voldnes, 2007/1:23).

Norsk næringsliv består derimot av mange mindre bedrifter. For dem ville det vært lettere å samarbeide med bedrifter av samme størrelse i Russland. På denne måten reduseres mulighetsområdet for de små norske aktørene betraktelig.

Ut ifra det ovennevnte konkluderer jeg med at de *stabile* relasjonene med Russland forutsetter en mektig partner, helst i statsapparatet, administrasjonen eller i en direkte nærhet av disse strukturene. På grunn av utviklingen av det særskilte økonomiske styret som statskapitalismen i Russland, er det ikke lett for små og mellomstore norske bedrifter å skaffe seg en ”passende” samarbeidspartner.

Videre vil jeg legge merke til at det finnes også muligheter i etableringen av et rent norsk foretak (uten en russisk part) i Russland. I slike tilfeller bruker man vanligvis et konsulentfirma. De sistnevnte har mye kunnskap og kan hjelpe med mye.¹² Foretakene blir likevel avhengige av et støttenettverk for å få virksomheten til å fungere. I dette tilfellet, når den utenlandske (norske) virksomheten har en betydning for, for eksempel, en regional utvikling (bringer nye teknologier, gir arbeidsplasser og lignende), kan de russiske

---

¹² Om etableringen av norske bedrifter i Russland les for eksempel Nilsen, Espen L. (2007), *Motiver og barrierer for norske bedriftsetableringer i Nordvest-Russland – en analyse av to bedrifts etablering i Murmansk*. Masteroppgave i marin bedriftsledelse, UiTø: Institutt for samfunns- og markedsfag.

administrative ressurser vise seg mer samarbeidsvillig ovenfor utenlandske selskaper, enn de er til de russiske, og gir dem ”grønt lys” slik at de slipper ”press” og bestikkelser.

Analysen i dette kapitlet har vist at måten markedet opererer på i Russland er nært forbundet med de institusjonelle strukturene som støtter seg på den styrkebaserte reguleringen av handlinger, istedenfor en demokratisk lovbasert regulering. Det er praksiser som ender i en ineffektivitet, et korrupt byråkrati, generell korrupsjon, usikre kontrakter, et ufullkomment bankvesen, med mer. Og selv om det ”rette” nettverket kan bidra til utviklingen av en virksomhet og opereringen i Russland, viser analysen hvordan den personlige maktkarakteren og fraværet av fri konkurranse bidrar til generell mistillit, usikkerhet og ineffektivitet.

5.6 Oppsummering

Allerede i starten av dette kapitlet har jeg vist at vanskelighetene med relasjonene har vært forbundet med de samfunnsmessige forskjellene mellom Norge og Russland. Det er derfor jeg, i dette kapitlet, la vekt på forklaringen av nettopp de forskjellene som berører problematikken. På grunn av at den kulturelle forankringen av forskjellene ikke strakk til for å belyse problematikken på en tilfredsstillende måte, valgte jeg å presentere Norge og Russland som to ulike samfunnssystem, med det formål å forklare den systemiske karakteren ved hemningene i de norsk – russiske relasjonene. Etter min mening førte dette til flere fruktbare resultater.

De strukturasjonsteoretiske begrepene som jeg anvendte i datakonstruksjonen kom først til nytte under struktureringen av materialet slik at analyseprosessen på mange måter har fått et konsekvensbasert forløp. På denne måten utgjorde konklusjonene i det ene stadiet i analysen, grobunnen til det neste stadiet. Dermed fikk hele analyseprosessen muligheten til å forklare problemet i en helhet og i tillegg til å påvise viktige sammenhenger mellom nyansene i dette studiet. Slik ble de samfunnsmessige forskjellene presentert som forskjellene i samfunnsoppbyggingen mellom Norge og Russland.

Videre presenterer kapitlet analysen av både institusjoner, strukturer og handlinger fremstilt i et innbyrdes samspill og i gjensidig avhengighet med hverandre, som utgjør et sosialt mønster av relasjoner innenfor et system. En slik fremstilling gjorde forskjellene mer synlige og relevante i forhold til relasjonsproblematikken. Ved å analysere forskjellene som konkrete mønstre av sosiale relasjoner, ble det mulig å illustrere de

samfunnsmessige begrensningene innenfor relasjonsproblematikken. Disse begrensningene gir aktørene mulighet til å prøve å analysere seg frem i relasjonsprosessen i forhold til muligheter og feilslåtte handlinger.

En systemisk forklaring av forskjeller åpnet opp for å vise frem forskjellenes justerbare karakter. Det kom tydelig frem av analysen at både strukturelle prinsipper, institusjoner og strukturer er tett innflettet i hverandre. Forandringer i den ene posisjonen fører med seg forandringer i alle de andre posisjonene. Den private karakteren ved den russiske makten er for eksempel mulig å omgjøre til en lovbestemt demokratisk makt ved å atskille konsentrasjonen av begge typer ressurser (autoritative og allokativer) i en enhet. En slik prosedyre gjennomføres gjennom innføringen av de demokratiske institusjonene (et autonomt rettsystem). Med dette blir det ikke lenger lønnsomt å bestikke, og reglene for "how to go on" i hverdagslivet, endrer seg gradvis til en lovbasert frikonkurranse-reguleringen.

De strukturasjonsteoretiske begrepene beriket informantenes hverdagsnære forståelse med begreper som forklarte den samfunnsbaserte karakteren av vanskelighetene ved norsk – russiske relasjoner, der informantene viste seg uvitende. Denne forklaringen gikk utover bare de hverdaglige kunnskapene. Vanskeligheter som for eksempel maktforhold, korrupsjon, usikre kontrakter, med mer, har åpnet sin strukturelle karakter og fått en pragmatisk forklaring. Jeg mener at analysen som var bygget på de strukturasjonsteoretiske begrepene har generelt vist seg å være en fruktbar analyse i forhold til å belyse den norsk – russiske relasjonsproblematikken, samt også i forhold til besvarelsen av forskningsspørsmål. De svarene vil jeg betrakte i sammenheng med de avsluttende konklusjonene for denne oppgaven som jeg presenterer i neste kapittel.

Kapittel 6: Konklusjon og avsluttende betraktninger

I dette kapittel skal jeg avrunde oppgaven med en oppsummering av forskningsprosessen og resultatene jeg har kommet frem til. Innenfor rammen av dette prosjektet har jeg gjort et kasstudie av norske markedsaktører som bygger relasjoner med Russland, og som av den grunn også må forholde seg til det russiske samfunnet. Hvilke problemer den norsk – russiske relasjonsfeltet inneholder har jeg satt som mål å gi en teoretisk forklaring på. Dermed har jeg knyttet problemområdet til forskjellene mellom det russiske og det norske samfunnet og avgrenset oppgaven til å bestå av en aktørmessig og en samfunnsmessig dimensjon. Analysen har vist at dette utgangspunktet har vært relevant og fruktbar for å forklare relasjonsproblematikken. Forskjellsproblematikken tok dermed en sentral plass i oppgaven.

6.1. Forskjellsproblematikken. Resultatene.

Den første antakelsen om at vanskelighetene med de norsk – russiske relasjonene må være forbundet med de samfunnsmessige forskjellene har blitt styrket av oppgavens empiri. Forskningsprosessen har også vist at det er mer fruktbart, ved forklaringen av relasjonsproblematikken, å knytte forskjellene til de systemiske strukturene enn med de kulturelle. De strukturasjonteoretiske begrepene har også bidratt til fruktbar innsikt.

Etter å ha foretatt en analyse av samfunnet med fokus på systemdannelsen, blir forskjellene begrunnet i samfunnets oppbygging. Analysen viste at Norge og Russland er svært forskjellige samfunnssystemer, med helt ulike integrasjonsmekanismer, ulike institusjoner og ulik akseptert sosial atferd. De samfunnsmessige forskjellene ved en slik fremstilling har åpnet opp for forklaringen av de ulike problemsonene ved relasjonene. For å følge denne logikken båndet, vil jeg presentere videre de analyserte samfunnsmessige forskjellene i sammenheng med vanskelighetene som de medfører til relasjonene. På grunn av at analysen er bygget fra det generelle nivået i systemoppbyggingen og ned til et handlingsnivå ved å vise forbindelsen mellom de to nivå med institusjonene som et mellomledd, vil også denne sammenhengen komme frem i de avsluttende konklusjonene.

1. Det har vært mulig å observere sammenheng mellom samfunnets integrasjonsprinsipper og den institusjonelle strukturen som et system besitter. Det vil si at systemene som er bygget opp etter demokratiske prinsipper reproducerer seg gjennom de

demokratiske institusjonene. Dette er situasjonen i Norge. Analysen av det russiske samfunnet har demonstrert at under de proklamerte demokratiske verdiene skjuler det seg en autoritær statsoppbygging. I realiteten er det mange forskere som er enige om at Russland reproducerer seg som et autoritært system med det statlige monopolet, en privat maktkarakter og institusjoner som hindrer utviklingen av en moderne markedsøkonomi. En slik institusjonell situasjon i Russland forklares ofte som et tidsproblem for å tilrettelegge alle nødvendige lover og regler til et markedsøkonomisk prinsipp etter 70 års planstyrt økonomi. I min undersøkelse ved hjelp av strukturasjonsteoretiske begreper ble det påvist at årsakene til at markedsøkonomien ikke fungerer i Russland er knyttet til den russiske maktkarakteren. I en situasjon der de materielle (allokative) og autoritative ressursene ikke er atskilt, men konsentrert hos de samme personene, utvikles det ikke noen grobunn for en markedsøkonomi som betinges av en lovbeskyttet eiendomsrett og gunstige vilkår for næringsutvikling. På den måten er det den private maktkarakteren som skaper barrierer, og ikke tradisjonene med planøkonomien, selv om de sistnevnte øver en viss påvirkning. Strukturasjonsteorien bidrar på en fruktbar måte til dette spørsmålet om hvorfor det russiske institusjonelle systemet ikke tilrettelegger for markedsøkonomien, men bremser for entreprenører.

2. Det andre forholdet som er synliggjort i denne analysen er sammenhengen mellom den institusjonelle oppbyggingen og aktørenes handlingsbetingelser. Institusjonene som styres på et lovbestemt grunnlag, utgjør grobunnen for fri konkurranse som regulerer handlingene. Etter en slik handlingsregulering produseres /reproduseres det sosiale livet i Norge. I Russland er den institusjonelle driften styrkebasert og maktbasert. Dette medvirker til at i reproduksjonen av dagliglivet bruker de russiske aktørene slike løsninger som for eksempel bestikklser som regler for sine handlinger.

Alt det ovennevnte, sett i forhold til de samfunnsmessige forskjellene, får også implikasjoner for norsk – russiske relasjoner og de norske aktørene som ønsker å satse i det russiske markedet.

6.1.1 Forskjellens virkning på relasjonene

Analysen av forskjellene som foreligger mellom Norge og Russland har vist tydelig til forskjellenes omfattende karakter og de norske aktørenes avhengighet av å ha kunnskaper om Russland. Forskjellene i den institusjonelle oppbyggingen og den

annerledes måte for handlingsregulering og handlingsregler gjør det vanskelig for norske aktører å tilpasse sin atferd og handle i samsvar med de reglene som gjelder i Russland.

De sosiale interaksjonene som bygges vertikalt fra toppen og ned ("topp – down") i Russland i dag, er årsaken til dannelsen av slike sosiale praksiser som korrupsjon. Analysen viste hvordan dette oppstår, fester seg og fungerer innenfor et samfunn på bakgrunn av at man skaffer seg et nettverk av mektige personer. Dette er til forskjell fra den horisontale interaksjonsmodellen i Norge hvor det er relativt fri konkurranse som driver systemet frem. Det faktumet at systemet er gjennomkorrupt, setter norske aktører i en lojalitetskonflikt ved opereringen i Russland. De norske aktører som regulerer sine handlinger i henhold til og i samsvar med et effektivt lovverk, har vanskelig for å tilpasse seg en atferd som i Norge betraktes som illegal og straffbart. De ulike og faktisk motsatte handlingsmønstre som forskjellene i samfunnsoppbyggingen forutsetter, regner jeg derfor som en stor utfordring for de norske aktørene.

Prinsippene for oppbyggingen av det russiske systemet gir generelt lite stabilitet og trygghet til utenlandske investeringer. Den private maktkarakteren i Russland forhindrer både lovbeskyttet eiendomsrett og andre vilkår for utviklingen av en moderne markedsøkonomi. Makten som er grunnlagt på en ubegrenset konsentrasjon av ressurser gjør systemet fiendtlig mot selvstendighet og initiativ og fører til en omfattende vilkårlighet i spillereglene. Dermed er forretningsvirksomhetene i dagens Russland omgitt av mangfoldige administrative barrierer. De norsk – russiske relasjonene ikke får tilstrekkelig trygghet og stabilitet under slike omstendigheter.

Forholdene både innenfor og utenfor Russland er avhengige av koblingen med personene som besitter den administrative makten (har myndighet) og har egeninteresse av å legge til rette for norsk – russiske relasjoner. Innenfor den russiske statskapitalismen tilrettelegges de økonomiske vilkårene for utviklingen av store statlige monopoler med private eiendeler hos aktører med tilknytning til myndighetene. De små og mellomstore bedriftene som drives etter privat initiativ er dårligere stilt under slike omstendigheter. Denne systemoppbyggingen utelukker derfor mange små og mellomstore norske bedrifter ute fra relasjonsmulighetene med Russland.

6.1.2 En mulighet og en begrensning samtidig

Det russiske systemets oppbygging er ikke egnet som sagt til operering på et lovbasert grunnlagt. Analysen påpekte at på dette grunnlaget oppnår man mye mindre enn gjennom bestikkelser, bekjentskap og kameraderi.

Både informantene og den teoribaserte analysen har bekreftet at mulighetene for de norske aktørene i Russland er knyttet stort sett til anskaffelsen av et stabilt nettverk med personene i administrasjonen. Det rette nettverket er et virkemiddel og selve grunnlaget for å drive forretningsvirksomhet i Russland.

Likevel er det vanskelig å regne denne løsningen som sikker. Når makten i Russland er personifisert er hele relasjonsforløpet avhengig av viljen hos den ene personen som besitter makten. Denne personens avgjørelser er for det første ofte vilkårbaserte og for det andre er selve personenes besittelse av denne makten ikke spesielt stabil. Nyhetene fra Russland opplyser om mangfoldige eksempler på drap og stadig skifte av staben innenfor den statlige administrasjonen. Når en persons vilje ikke reguleres på et legitimt grunnlag, er det vanskelig å oppnå stabilitet. Praksisen viser at personene som besitter makten i Russland i det ene øyeblikket kan være interessert i å medvirke til relasjonene, mens i det neste øyeblikket kan interessen bli forandret til "å presse" partnere. Slike tilfeller er vanligvis knyttet til situasjoner når "et press" kan medføre et enda større personlig utbytte.

6.2 Avsluttende betraktninger

Adam Smith spissformulerte at det som trengs for å bringe et land fra barbari til rikdom, er fred, et oversiktelig skattesystem og en rettferdig statsadministrasjon. Resten vil komme av seg selv (Chand & Moene 2000: 21. avsnitt). Denne uttalelsen er også relevant i forhold til min studie som har påvist at så lenge institusjonene i Russland ikke er modernisert, vil den norsk – russiske relasjonsbyggingen være preget av de vanskelighetene som jeg forklarte ovenfor. Spørsmål om rettssikkerhet og eiendomsrett vil redusere motivasjonen hos vestlige aktører til å investere i eller samhandle med Russland.

Den sosiologiske analysen ved hjelp av strukturasjonsteorien har bidratt til forklaringen av hvordan systemene forandres ved endring av de strukturelle prinsippene som fører til forandringene i institusjonene og aktivitetene gjennom strukturene. Fastheten i tid, det vil si hvor lenge de demokratiske tradisjonene reproduseres, spiller dermed viktig rolle for produksjonen og reproduksjonen av visse praksiser over tid.

Til tross for at tradisjonene har mye å si i forhold til fastheten av praksisene, har Russland i 1990 årene forsøkt å utvikle moderne systemer for marked, politikk, massemedia, og andre sivile, autonome institusjoner. Denne institusjonelle perioden varte ikke lenge. Fra begynnelsen av 2000, har svekkelsen av institusjonene påbegynt, og statlig kontroll overtatt (Vorozheikina 2006). Dette beviser en justerbar karakter ved institusjonene. Den russiske sosiale situasjonen beholder derfor en sjanse til at praksisene kan forandre seg igjen. Spesielt når den postindustrielle utviklingen krever det.

Ved avslutningen av denne oppgaven vil jeg poengtere at forskningsfokuset på den tverrkulturelle relasjonsfeltet mellom Norge og Russland har resultert i forklaringen av flere betydningsfulle momenter for relasjonsproblematikken som eksempelvis: aktørens rolle, den samfunnsmessige virkningen, problemene, mulighetene og begrensningene. Disse resultatene utvider etter min mening den eksisterende kunnskapen om de norsk – russiske relasjonene og kan i tillegg brukes som en praktisk nyttig informasjon for alle interesserte i problematikken.

Bruken av strukturasjonsteorien ved analysen av forskjellene mellom det norske og det russiske samfunn betrakter jeg som et velluket forsøk. Anvendelsen av teoriens begreper ved forklaringen av tilfeller som krever et systemisk syn og samfunnsstruktur viser seg som en fruktbar tilnærming i analysen.

Jeg vil avslutte oppgaven med å sitere M. Scott Peck som skriver at: *”En effektiv kommunikasjon kan legge ned eller fjerne vegger og barrierer av misforståelser som skiller mennesker fra hverandre”* (Peck 1990:36).

Norge og Russland som to naboland i en global verden er gjensidig avhengige av at barrierene reduseres. Denne oppgaven er et lite bidrag som derfor bør følges videre med ny forskning med oppfølging av nyere sosiale prosesser for å effektivisere den norsk – russiske relasjonsprosessen.

Litteraturliste

Ahrend, Rudiger (2000), "Foreign Direct Investment into Russia – Pain without gain? A survey of Foreign Direct Investors". *Russian Economic Trends*, 9/2: 23-33(8), June 2000.

Auzan, Aleksandr (2007), nettutgave 10.7.2007: Konferansmaterialer: "De russiske alternativene". <<http://www.polit.ru/dossie/2007/10/05/conf.html>> [Lesedato 15.4.2008]

Auzan, Aleksandr (2007a), nettutgave 7.12.2007: "Avtalen 2008: saksliste". <<http://tinyurl.com/5rb65d>> [Lesedato 14.4.2008]

Bakke, Hallvard & Hugo Overgaard (1999), nettutgave nr. 2:1-16: Hva skjer I Russland?, "Øst for Europa eller vest for Asia?". <<http://www.europaprogrammet.no/index.php?struct=12&join=557>> [Lesedato 10.9.2007]

Bakke, Hallvard & Hugo Overgaard (2007), nettutgave nr. 2: Hva skjer I Russland?, "Russlands svøpe". <<http://preview.tinyurl.com/5ugwoo>> [Lesedato 10.9.2007]

Blaikie, Norman (2000), *Designing Social Research*. Cambridge: Polity Press.

Bloor, Michael & Fiona Wood (2006), *Keywords in Qualitative Methods*, London: Sage Publications Ltd.

Chand, Sheetal & Kalle Moene (2000), nettutgave: "Russlands kapitalflukt". <<http://folk.uio.no/karlom/kapitalflukt.htm>> [Lesedato 24.4.2007]

Dahl, Øyvind & Kjell Habert K (1998), *Møtte mellom kulturer: tverrkulturell kommunikasjon*, Oslo: Universitetsforlaget

Dmitriev, Mihail E. (2005), nettutgave 22.4.2005: "Perspektivene for reformene i Russland". <<http://www.polit.ru/lectures/2005/04/22/reforms.html>> [Lesedato 24.4.2007]

Eriksen, Thomas H. & Torunn A. Sørheim (2003), *Kulturforskjeller i praksis: perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal

Farmer, Richard N. & Barry M. Richman (1964), "A Model for Research in Comparative Management", *California Management Review*, 7:2 - winter

Fiskeriforskning. Årsrapport (2006)

Flikke, Geir (2006), nettutgave: "Myter om motstand". NUPIs Centre for Russian Studies Publications <<http://www.nupi.no/russland/pub/k080497.htm>> [Lesedato 20.03.2008]

Forskning.nord. Oslo: Forskningsrådets nordområdestrategi.15.6.2006 [Geir Stene-Larsen] <<http://tinyurl.com/6ojldg>> [Lesedato: 10.10.2006]

Forskningsrådets nordområdekonferanse. Tromsø: "Olje, fisk, high-tech eller (...) - hva skal man satse på? og Russland - nabo og samarbeidspartner", 13-14. november, 2006. <<http://tinyurl.com/6eb88k>> [Lesedato 20.12.2006]

Franchetti, Mark (2007), Russland oppsluker. *Ogonyok*, Ukeblad som utgis i Moskva, nr.26. <<http://tinyurl.com/5jutks>> [Lesedato 7.7.2008]

Garfinkel, Harold (1984), *Studies in ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press

Giddens, Anthony (1976), *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson

Giddens, Anthony (1984), *The Constitution of Society*, Cambridge: Polity Press

Gudykunst, William B. (2003), *Cross-cultural and intercultural communication*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications

Hagen, Roar (2006), *Nyliberalismen og samfunnsvitenskapene*. Universitetsforlaget AS, Oslo

Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium (2004), "The active interview", i D. Silverman (ed.), *Qualitative Research: Theory, Method and Practice* (2nd edn). London: Sage

Hønneland, Geir & Jørgen Holten Jørgensen (2006), *Moderne Russisk politikk*. Bergen: Fagbokforlaget

Jørgensen, Kristin (2007), nettutgave 5.6.2007: ”Jens må våge å kritisere Russland”.
<http://www.bellona.no/comments/jens_ma_vage_a_kritisere_russland> [Lesedato 20.03.2008]

Kaspersen, Lars Bo (2001), *Anthony Giddens – introduction til en samfunnsteoretiker*. København: Forfatteren og Hans Reitzels Forlag

Kolstø, Pål (1996), Norske Russlandsbilder. “*Europa i dag*”, nr. 1: 27, Oslo

Milhouse, Virginia H., Asante, Molefi Kete & Nwosu, Peter O. (2001), *Transcultural realities: interdisciplinary perspectives on cross-cultural relations*. Thousand Oaks, Calif.: Sage

Neuliep, James W. (2006), *Intercultural communication: A Contextual Approach*. Sage Publications: Thousand Oaks, London, New Delhi

Nikitin, Aleksander (2006), nettutgave 06.10.2006: ”Russland ikke lenger et demokrati”.
<http://www.bellona.no/nyheter/nyheter_2006/russland_er_ikke_lengre_demokrati>
[Lesedato 20.03.2008]

Nordlys 2.2.2007: 28: ”Må lære mer om Russland”.

Nordlys 19.6.2007: ”Innovasjon Norge advarer mot lettvent satsing. Hard å lykkes i øst”.

Novaja Gazeta 19.5.2008, nettutgave: ”Hovedproblemet ved både regjeringen og samfunnet er gruppemonopoler” <<http://www.novayagazeta.ru/data/2008/35/14.html>>
[Lesedato 15.4.2008]

O’Donnell, Guillermo (1999), *Counterpoints: Selected Issues on Authoritarianism and Democratization*. University of Notre Dame: Notre Dame Press

Ovesen, Gunn (2005), nettgave: ”Investeringer, korrupsjon og Innovasjon Norge”.
<<http://tinyurl.com/6rl5uq>> [Lesedato 18.8.2008]

Peck, M.S. (1990), *The different drum: Community making and peace*. Lond.: Arrow

Pinto, David (2000), *Intercultural Communication. A three-step method for dealing with differences*, Leuven – Apeldoorn Carant

Rich, A.L (1974), *Interracial communication* New York: Harper & Row

Rossvær, Tore (1987) *Organisasjonsteorier i sosiologisk belysning*. Oslo: TANO

Ruben, B.D (1986), *Guidness for cross – cultural communication effectiveness*.
Cambridge: Newbury House

Smith, Arthur L. (1973), *Transracial communication*. New York: Prentice-Hall

Scollon, Ronald & Scollon, Suzanne B (2001), *Intercultural communication: a discourse approach*. Malden, Mass.: Blackwell

Schutz, Alfred (1963a), “Concept and theory formation in the social sciences”. In M.A. Natanson (ed.), *Philosophy of the Social Sciences*, New York: Random House, s.231-249

Schutz, Alfred (1963b), “Common-sense and scientific interpretation of human action”. In M.A. Natanson (ed.), *Philosophy of the Social Sciences*, New York: Random House, s.302-346

Spitzberg, Brian H. (1997),”A Model of Intercultural Communication Competence,” in L.A. Samovar og R.E. Porter (Eds.), *Intercultural Communication: A Reader*, (8th Edition), Belmont, CA: Wadsworth

Stewart, Edvard C.P. (1985), *Practical Implications of Cultural Differences for the Norwegian Shipping Industry*. Rapport nr.2/85, Avdeling for interkulturell kommunikasjon, BI: Oslo

Svendsen, Gert Tinggaard & Gunnar Lind H. Svendsen (2006), *Sosial kapital: En Introduksjon*. Hans Reitzels Forlag: Kbh.

Tinggaard Svendsen, Gert & Gunnar Lind Haase Svendsen (2006), *Sosial kapital: en introduction*. København: Hans Reitzels Forlag

Thagaard, Tove (2002), *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

UD (2003), *Norge og Russland: Mål og virkemidler i den videre utviklingen av vår ruslandspolitikk*. Publikasjon fra Utenriksdepartementet

Voldnes, Gøril (2007), *Virkemidler – med mål om å fremme utviklingen av små og mellomstore bedrifter (SMB) og Innovasjon i Russland*. Rapport nr 1/2007: Fiskeriforskning

Vorozheikina, Tatiana E. (2005), nettutgave av almanah "Vostok nr.3(27): "En vertikal uten støtte". <http://www.situation.ru/app/j_art_840.htm> [Lesedato 14.04.08]

Vorozheikona, Tatiana E. (2005a), nettutgave 19.5.2005: "Juntas oppgaver, venner og fiender". <http://www.gazeta.ru/comments/2005/03/09_x_250364.shtml> [Lesedato 14.4.2008]

Vorozheikina, Tatiana E. (2006), nettutgave av foredraget 10.1.2007: "Russland i går, i dag og i morgen: det ikke realiserte valget". <<http://preview.tinyurl.com/6jynvj>> [Lesedato 15.04.08]

Waage, Peter N. (1979), "Russland og Vest-Europa", *Arken*, nr 3/4: 15-33

Waage, Peter N. (2001), "Peters venner", *Universitas*, nr 22. Lesedato 12.09.07
<<http://www.universitas.no/kultur/830/hl:Peters+venner/>>

Vedlegg 1: Informasjonsbrev

Prosjektet: ”De norsk – russiske relasjonene”

Mitt navn er Natalia Ushakova og jeg er for tiden mastergradstudent ved UiTs SV-fakultet i faget sosiologi og beskjeftiger meg med emnet ”samarbeidsrelasjoner mellom Norge og Russland” med fokus på de eksisterende samfunnsforskjeller.

Målet med prosjektet er å analysere faktorer som hemmer og fremmer samarbeid og relasjoner mellom de to landene.

I denne sammenhengen er det viktig å få intervjuer aktører som har erfaring med samarbeid med utenlandske partnere. Dine erfaringer vil derfor bidra til å gjøre rede for sterke og svake sider med eksisterende internasjonale samarbeidsrelasjoner.

Jeg blir veldig takknemlig hvis jeg blir gitt anledning til en times intervju omkring dette emnet på et tidspunkt som passer deg.

Intervjuet vil bli tatt opp på lydband dersom du ikke har noe imot det. Opplysningene vil bli anonymisert når det skrives ned fra lydbanden. Anonymisering innebærer at kopling til navn og lydbandopptak blir makulert ved prosjektets slutt i desember 2007. Lydbandene vil bli oppbevart nedlåst og separert fra samtykkeerklæringene. Siden dette er et studentprosjekt vil opplysningene være tilgjengelig for veilede og sensor. Alle opplysningene jeg får vil bli behandlet konfidensielt. De som inngår i prosjektet og har tilgang til dataene har taushetsplikt med hensyn til det som kommer fra intervjuene. Enkelt personer som er intervjuet vil ikke være gjenkjennbare med mindre det er gitt eksplisitt tillatelse til det fra intervjupersonene.

Prosjektet er meldt til og godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Det er frivillig å delta i prosjektet, og du kan trekke deg fra prosjektet år som helst uten å oppgi noen grunn.

Informasjonen fra alle deltakere vil bli behandlet konfidensielt og undersøkelsen er anonym.

Dersom du har spørsmål kan du ta kontakt med meg på e-post: nkv022@mailbox.uit.no, eller tlf. 99418504

Vedlegg 2: Erklæring om samtykke

Intervjuet vil bli tatt opp på lydband dersom du ikke har noe imot det. Opplysningene vil bli anonymisert når det skrives ned fra lydbanden. Anonymisering innebærer at kopling til navn og lydbandopptak blir makulert ved prosjektets slutt i desember 2007. Lydbandene vil bli oppbevart nedlåst og separert fra samtykkeerklæringene. Siden dette er et studentprosjekt vil opplysningene være tilgjengelig for veilede og sensor. Alle opplysningene jeg får vil bli behandlet konfidensielt. De som inngår i prosjektet og har tilgang til dataene har taushetsplikt med hensyn til det som kommer fra intervjuene. Enkelt personer som er intervjuet vil ikke være gjenkjennbare med mindre det er gitt eksplisitt tillatelse til det fra intervjupersonene.

Prosjektet er meld til og godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Jeg har mottatt skriftlig om muntlig informasjon og har lest informasjonsbrevet om prosjektet "Organisasjon og omverden". Med dette samtykker jeg til å bli intervjuet.

Tromsø/

Dato: _____

(underskrift)

Denne erklæringen om samtykke vil bli levert til veileder og oppbevart forsvarlig atskilt fra intervjuene.

Vedlegg 3: Intervjuguide

Det jeg vil snakke om er deres samarbeid med Russland. Prosjektet heter ”De norsk – russiske relasjonene”. Det handler om på hvilken måte økonomiske politiske og samfunnsmessige vilkår påvirker relasjonene. Gjennom deres samarbeid har dere kanskje lagt merke til forskjeller mellom Norge og Russland. De krever sannsynligvis kunnskap og tilpassing. Kan vi snakke om dine erfaringer og oppfatninger?

Del I - innføringsinformasjon om organisasjonen:

Navn:

Virksomhet:

Størrelsen:

Retningslinje (produksjon, tjeneste, utdanningsprogrammer osv)

Hvor lenge har operert i utlandet

Hvilke andre land samarbeider med

1. I forhold til å samarbeide med Russland, finnes det noe som skiller seg absolutt ut fra alle andre samarbeidserfaringer. Kan dere definere det i noen få ord eller kan vi med en gang gå over til detaljer?

2. Samarbeidet med Russland, hva slags betydning har det hatt for deres organisasjon?

*Utvidelse av markedet / kompetanseutvekslingen/ annen interesse
Arbeidsutveksling/ kunnskapsutveksling / handels / industrisamarbeid*

Del II – samling av oppfatninger angående Russland/Norge:

Spørsmål om kompetanseoppfatninger:

3. Hvordan oppfater dere det kompetansenivået russiske/norske ansatte besitter seg?

Høy/ tilfredsstillende /lav

4. Hvis de russiske/norske spesialister burde oppdatere kompetansenivået sitt på et eller annet måte, hva slags tiltak burde det vært?

Treningsprogrammer / kurs med innholdet

Spørsmål om oppfatninger av samfunnet:

5. Finnes det noe forskjell i ledelsesstilen der dere opererer i utlandet? Hvis ja, virker det positivt eller negativt på organisasjonsdriften, etter deres mening?

6. De løsninger og beslutninger som deres partnere foretar, oppfates de som rasjonelle (fornuftige) på samme måte som det er i hjemlandet?

7. Der det gjelder forutsigbarheten, spiller den en viktig rolle? Har dere det lett å legge planer om organisasjonsdrift med tanker på det?

Spørsmål om legitime – politiske løsninger:

8. Tariffer, kvoter og restriksjoner har de noe innvirkning på organisasjonsdriften?

9. Oppfates det situasjonen som politisk og legitimt stabil?
Hvor mye tillit har dere til følgende institusjoner?

stor tillit, tillit, mistillit, stor mistillit, vet ikke

- rettvesen
- politi
- statlig administrasjon
- regjering

Spørsmål om situasjonen rund de økonomiske betingelser:

10. Den hele økonomiske situasjonen i Russland/Norge, hva preges den av etter deres mening?

Svinger /depresjoner / det økonomiske veksten/ stabil

11. Størrelsen og den totale kjøpekraften med det russiske/norske markedet, virker de tilsvarende til organisasjonens lønnsomhet?

12. Hva er deres mening om følgende tjenester som:

- kraft, vannforsyning, kommunikasjonssystemet

13. Samarbeidet mellom ulike organisasjoner som offentlige, private og frivillige i Russland/Norge fungerer det tilfredsstillende?

14. Kan dere stole på deres partnere i utlandet?

15. Om situasjonen rund organisasjonsdriftsomstendigheter kunne bli bedre, hva ville det gjøres for det, etter deres mening?

16. Hvis det er noe viktig i forhold til deres samarbeidsrelasjoner jeg har ikke tatt med eller dere har noe å føye til, kunne ikke dere nevne det.

Hvordan kan dere vurdere følgende russiske vilkår i forhold til organisasjonens virksomhet? Kan du rangere fra 1 til 5 hvor 5 tilsvarer at vilkårene virker helt tilfredsstillende.

Skriv gjerne meninger om du vil. Strekk de punktene du ikke har forhold til.

Vilkår	Poeng	Merknader
Administrative løsninger		
Tekniske nivået		
Investeringspolitikken		
Forsikringsbetingelser		
Låns politikk		
Kapitalmarkeds troverdighet		
Foretningslov		
Skatelo		
Arbeidsmiljølov		